

İRAN HUKUK SİSTEMİNDE KADIN HAKLARI

Mohammad RASHİDİ DOKESH

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

MART 2021

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

12.03.2021

Mohammad RASHİDİ DOKESH

İRAN HUKUK SİSTEMİNDE KADIN HAKLARI

Yüksek Lisans Tezi

Mohammad RASHİDİ DOKESH

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mart 2021

ÖZET

Dünya tarihi boyunca bireylerin maruz kaldığı tavırlardan birisi ve belki de en önemlisi ayrımcılık olmuştur. Ayrımcılık, bir kişiye ya da gruba bazı özelliklerinden dolayı önyargılı davranılmasıdır. Bu davranış şekli, pozitif ya da negatif yönde olabilir. Ancak, ayrımcılık genel olarak negatif anlam taşıyan bir kavramdır. Temel insan haklarına yönelik tüm tehdit ve ihlallerin arka planında ayrımcılık düşüncesi mevcuttur. Din, dil, ırk ve cinsiyet gibi konularda yapılan ayrımcılıklar, insan haklarının ihlal edilmesine neden olmaktadır. Allah, insanı kendi ruhundan üflediği bir varlık olarak tanımlar. Irkı, dili, rengi ve cinsiyeti ne olursa olsun bütün üstün değerlere sahip kılmıştır. Bu üstün değerlere sahip olan bütün insanları hukuk karşısında eşit olmaları gerektiğini söyleyebiliriz. Bu çalışmada da eşitliği esas alarak İran hukuk sisteminde kadınlara yönelik eşitsizliklerden ve ayrımcılıklardan söz edilmeye çalışılacaktır. Beyaz Devrim sonrası başlayan feminist hareketler, İran'daki kadın hareketleriyle şekillenmiştir. Kaçarlar ve Pehleviler döneminden itibaren modernleşme hareketleri ciddi bir şekilde devlet politikasında yer almıştır. Bu dönem İran'ında, Batılılaşma ve modernleşme faaliyetlerinin yanı sıra siyasal, toplumsal ve hukuki reformlara önem verilmiştir ve kadın hareketleri bu dönemde örgütlenmiş bir hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Kaçarlar ve Pehleviler İran hukuk sistemine yenileşmesinde ve kadın hareketin örgütlenmesinde önemli katkıları olmuştur. Bu dönemde kadınların toplum içerisindeki ikincil konumu yükseltilmeye başlamış ve bunun sonucunda kadınlara bazı hak ve özgürlükler verilmiştir. Bu dönemde kadınlar, eğitim, aile hukuku gibi konularda, siyasi ve sosyal alanlarda bir takım haklar elde etmişler. 1979 İran İslam Devrimi sırasında en az erkekler kadar İranlı kadınlarında rolleri olmuştur. Örneğin, 1979 Devrimi'nde oldukça aktif rol oynayan İranlı kadınlar, Şah'ın ellerinden aldığı hicap ve örtünme gibi İslami ritüelleri tekrar kazanmak için Devrim Rehberi Ayetullah Humeyni'yi destekleyerek sokaklara çıkmışlardır. Ancak hak ve özgürlüklerini elde etmek için sokağa çıkan kadınların çabaları, çok kısa bir süre içerisinde yerini baskı sistemine bırakmıştır. İslam Devrimi'nden sonra İslam hukuku İran hukuk sistemini etkilemiş ve şeriata aykırı olan yasalar yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece İran hukuku, şeriat ve İslam hukuku etkisiyle birçok yerde kadın haklarını kısıtlamış hatta bazı durumlarda kadın haklarının yok olmasına sebep olmuştur. Örneğin, 1979 İran İslam Devrimi öncesinde kadınların evlenme yaşları on sekizken devrimden sonra on üçe düşürülmüştür. Bu gibi kısıtlamalardan tez boyunca söz edilecektir.

Bilim Kodu : 50401
Anahtar Kelimeler : İran Hukukunda Kadın Hakları, İran İslam Devrimi, İranlı Kadınlar, Kadın Hareketleri, Ataerkil Düzen
Sayfa Adedi : 89
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Fatma SÜZGÜN ŞAHİN
Öğrenci ORCID ID : 0000-0002-1930-0455

WOMEN RIGHT IN THE SYSTEM OF THE IRAN LAW

Master's Thesis

Mohammad RASHIDI DOKESH

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

March 2021

ABSTRACT

Throughout the history of the world, one of the attitudes that individuals have been subjected to, and perhaps the most important one, has been discrimination. Discrimination is the prejudice treatment of a person or group due to some of their characteristics. This behavior can be positive or negative. However, discrimination is generally a concept that has a negative tune. Discriminatory thoughts and practices are present in the background of all threats and violations against fundamental human rights. Discrimination in matters such as religion, language, race and gender causes violations of human rights. God defines man as a being that he breathed from His own soul. Regardless of individual's race, language, color and gender, God gave human beings great values, deemed worthy in the Quran. Everyone who believes or does not believe is equal before the law. In this study, based on the equality in question, it will be tried to mention the discrimination against women in Iran's legal system. Feminist movements that started after the White Revolution were shaped by women's movements in Iran. Since the Pahlavi period, modernization movements have been seriously involved in state policy. In this period, importance was given to political, social and legal reforms as well as Westernization and modernization activities in Iran, and women's movements emerged as an organized movement of this period. The Pahlavi Dynasty made significant contributions to the Iranian legal system and women's rights movement. During the Pahlavi Dynasty, the secondary position of women in society was tried to be elevated and as a result women were given some rights and freedoms. During this period, women gained rights in the fields such as the right to education, family law and also in political and social fields. In the Iranian Islamic Revolution of 1979, Iranian women played many important roles probably as much as men. For example, Iranian women, who played a very active role in the 1979 Revolution, took to the streets supporting the Revolution y Leader Ayatollah Khomeini to regain Islamic rituals and practices such as hijab and veiling that were denied in Shah's rule. However, the efforts of women who took to the streets to obtain their rights and freedoms left their place to the repression system in a very short time. Iranian style Islamic law after the 'Islamic' Revolution, the government tampered the legal system inserted its influence and the trace of 'sharia' has been made effective in all laws. Thus, Iranian law restricted women's rights in many places with the effect of Sharia and Islamic law, and in some cases caused the destruction of women's rights. For example: before the Iranian 'Islamic' Revolution of 1979, women's marriage age was 18, after the revolution reduced to thirteen. Such restrictions will be mentioned throughout the thesis.

Scienc Code	: 50401
Key Words	: Women's Rights in Iranian Law, Iran Islamic Revolution, Iranian Women, Women's Movements, Patriarchal Order
Page Number	: 89
Supervisor	: Dr. Öğr. Üyesi Fatma SÜZGÜN ŞAHİN
Student ORCID ID	: 0000-0002-1930-0455

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜRLER

Tüm dünyada olduğu gibi İran’da da insanlar erkek veya kadın olarak ülkenin anayasasına göre bazı hak ve hukuklara sahipler. Burada amacımız İranlı kadınların durumuyla ilgili kısa bir bildiri sunmaktır belki böylece onlara karşı negatif bakış açısını birazda olsa bile ortadan kaldırabiliriz. Bu tezde İran kadınlarının eğitimi, evlilik ve boşanma ve çalışma hayatını kısa bir şekilde sunmaya çalışacağız. En başta çalışma boyunca bana yol gösteren ve her zaman fikirleri ve tavsiyeleriyle yolumu aydınlandıran Dr. Öğr. Üyesi Fatma Süzgün Şahin'e teşekkür ediyorum. Ayrıca bana Türkiye’de okuma fırsatı sunan YTB’ye ve bu tezde emeği geçen herkese teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ VE TEŞEKÜRLER.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
RESİMLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL HATLARI İLE FEMİNİZM KAVRAMI

1.1. Feminizm Kavramına Genel Bakış	7
1.2. İran Feminizm Hareketi	8

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM DEVRİMİ'NDEN ÖNCEKİ KADIN HAKLARINA KISA BİR BAKIŞ

2.1. Kaçarlar.....	13
2.1.1. Kaçarlar Döneminde Kadınların Eğitim Hakkı	14
2.1.2. Kaçarlar Döneminde Kadınların Oy Kullanma Hakkı	15
2.2. Pehleviler	15

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM DEVRİM'İ SONRASI

3.1. İslam Devrimi Sonrasındaki Yasaların Ana Fikri.....	19
3.2. İran Hukukundaki, Kadınlara Karşı Ayrımcılık Yasalarının Kökeni	20

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İRAN HUKUK SİSTEMİNDE KADININ KONUMU

4.1. Ceza Hukuku Açısından Kadın.....	27
---------------------------------------	----

Sayfa

4.1.1. Örf.....	27
4.1.2. İslam Şeriatı Kaynaklı Kararlar ve Geçerli Fetvalar	29
4.1.3. Cezai Sorumluluk	30
4.1.4. İslam Ceza Hukukunda Kadının Şahitliğine Genel Bakış.....	31
4.2. Medeni Hukuk Açısından Kadın	38
4.2.1. Miras Hukukunda Kadın	38
4.2.2. Aile Hukuku Kuralları.....	40
4.2.2.1. Evlenme	40
4.2.2.2. Boşanma	44
4.2.2.3. Fesih nikah.....	46
4.2.2.4. Fesih nikah ile boşanma arasındaki farklar	47
4.2.2.5. Kadının ikametgahı ve vatandaşlık durumu	50

BEŞİNCİ BÖLÜM**KAMUSAL ALANDA KADIN**

5.1. Kadınların Sosyal ve Siyasi Hayata Katılımlarına İlişkin Düzenlemeler	53
5.2. Kadın İstihdamı.....	58
5.1.1. İran Silahlı Kuvvetlerinde Kadınların İstihdamı	60
5.1.1.1. İran İslam Cumhuriyeti Ordusu	60
5.1.1.2. İran Devrim Muhafızları Ordusu	60
5.1.1.3. İran Kolluk Kuvvetleri.....	60
5.3. Eğitim İle İlgili Yasalar	60

ALTINCI BÖLÜM**İRAN'DA KADININ STATÜSÜNÜ BELİRLEYEN ARKA PLAN**

6.1. İran'da Kadına Yönelik Şiddeti Yaratıcı ve Sürdüren Etmenler	63
---	----

YEDİNCİ BÖLÜM**İRAN'DA KADINA YÖNELİK ŞİDDET YARATMA VE SÜRDÜRMEİNİN
YAPISAL FAKTÖRLERİ**

7.1. Erkeklerin Gücü ve Ekonomik Ayrıcalığı	65
7.2. İran Toplumunda ve Devlet Yapısında Kadın Hakları	66
7.3. İran Hukuk Sistemi'nde Kadın Hakları ve Cedaw'ın karşılaştırılması	67
SONUÇ	71
KAYNAKLAR	75
EKLER	81
Ek 1. Resimler.....	82
ÖZGEÇMİŞ	89

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 4.1. 2008-2020 yılları arası İran’da evlilik oranı.....	43
Tablo 4.2. İran’da çok eşliliğin gerçekleri	43
Tablo 4.3. 2008-2020 yılları arası İran’da evlilik ve boşanma oranı.....	49
Tablo 6.1. İran’da kadına şiddet türlerinin oranı	64

RESİMLER LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 1. İslam Cumhuriyeti'ne destek veren bir milyondan fazla kişi 1979'daki ismiyle Azadi Meydanı'nda toplanmıştı	82
Resim 2. Devrimin ilk anlarında silahlı kadınlar Tahran'da bir meydanda nöbet tutuyorlar	82
Resim 3. 1979 İran'ında Başörtüsü Zorunluluğunu Protesto Eden Kadınlar. 1 Şubat'tansonra yavaş yavaş değişimin etkisini gösterdiği İran'da, tarihler 7 Mart'ı gösterdiğinde Humeyni kapanmanın zorunluluğu hakkında açıklamalarda bulundu.8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nden bir gün önce gelen bu açıklama kapsamında İranlı kadın hareketleri gerçekleşti	84
Resim 4. Belki de anlattıklarını anlayamadıkları için ağlamayı tercih ediyorlardı	84
Resim 5. Protesto gösterilerine destek veren birçok erkek olmasının yanı sıra, kadınlar gördükleri erkeklere 'kapanmak bize zorunluysa, siz de kapanın' diyordu	85
Resim 6. 1979 İran'ında Başörtüsü Zorunluluğunu İçin Sokağa çıkan kadınlar	85
Resim 7. Devrim öncesi kadın futbol takımı	86
Resim 8. Devrim sonrası kadın futbol takımı	86
Resim 9. Devrim öncesi İranlı kadın öğrenciler	87
Resim 10. Devrim sonrası İranlı kadın öğrenciler	88

KISALTMALAR LİSTESİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ÇHS	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
UMSHS	Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
Bkz	Bakınız
s.	sayfa
S.	Sayı

GİRİŞ

İran devleti katı şeriat kurallarına dayanarak kendi egemenliğini ve devlet otoritesini ortaya koymuştur. Çalışmamızın temel amacı İran hukukunda tanımlanan sosyal, siyasi ve hukuki profilin İranlı kadınlar üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaktır. Çalışmada, İranlı kadınların hukuki durumlarından özel olarak söz edilecektir. Yüzyıllar boyunca sadece İran topraklarında değil birçok ülkede kadınlara karşı yapılan haksızlıklara şahit olunmuştur. İranlı kadınlar bu haksızlıklara karşı çıkmak ve kendi temel haklarını kazanmak için uzun zamandır mücadele etmektedirler. İranlı kadınlar, İslam devriminden sonra dar alanda var olma ve kendi sınırlarını çizme mücadelesi vermişlerdir. Yine İranlı kadınlar İslami gelenekten beslenen bir toplum içerisinde yaşarken toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kalmışlardır.

Kadınları toplumun bir parçası olarak gören ve kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmasını amaçlayarak 1979 yılında yürürlüğe giren, “Kadınlara Karşı Her Türli Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” birçok ülke tarafından kabul görürken İran hükümeti söz konusu sözleşmeye taraf olmamıştır. Bu durum, İran toplumunda yaşayan kadınlara karşı yapılan haksızlığın ve İran hükümetinin ülke içerisinde yaşayan kadınların siyasi, idari, iktisadi ve sosyal özgürlüğü için adımlar atmayışının örneğidir. İran Meclisi Mayıs 2003'te sözleşmeye İran'ın da katılmasını kabul etmesine rağmen sözleşme, Anayasa Koruma Konseyi tarafından İslam dinine aykırılığı gerekçesiyle reddedilmiştir (Meclisin çıkardığı kanunların İslami kurallara ve anayasaya uygunluğunu denetlemek Anayasa Koruma Konseyi'nin asli görevidir. Konseyin altı adet liderin atadığı ve altı adet de ülkenin Müslüman hukukçularından atanmış toplam 12 üyesi vardır. Üyelerin görev süreleri 6 yıldır. Ancak her iki grubun üçer üyesi 3 yılda bir yeniden atanmaktadır).

İranlı kadınlar İslam Devrimi hareketine çok büyük destek vermişlerdir. Devrim sırasında Ayetullah Humeyni'nin çağrısı üzerine sokaklara çıkan İranlı kadınlar İslam Devriminin sonuçlanmasında etkili olmuşlardır. Kadınların bu desteklerine rağmen devrimden sonra kadın haklarının çoğu kısıtlanmış ve kadınların toplumdaki rolleri yeni bir tanımla karşı karşıya kalmıştır. Hicap, yeni rejimin ideolojisinin ana sembolü olmuştur. İslam Devrimden bir ay sonra Ayetullah Humeyni başörtüsünün takılmasında ısrar etmiştir. Bu da İranlı kadınlar arasında yaygın protestolara yol açmıştır. Bu dönemden sonra İran'daki kadınlar hangi dine hangi uyruğa mensup olurlarsa olsunlar başörtüsü kuralına uymak

zorunda bırakılmışlardır. Bu kuralların dışına çıkan kadınlar İran ceza hukukuna göre yetmiş dört kırbaç, nakit ceza veya hapis cezasına mahkûm olacaklardır. İran’da yaşayan kadınlar devrimden sonra İslami rejim tarafından birçok haksızlığa maruz kalarak hayal kırıklığına uğratılmışlardır.

1979 İran İslam Devrimi’nin gerçekleşmesinde kadınların da erkekler kadar rol oynadıklarına değinmiştik. Bu gerçeğe karşın 1979’dan bugüne kadar, öncelikle anayasada ve tüm sektörlerde kadınların haklarının aşama aşama yok olduğu gözlemlenmektedir. 1979 İran İslam devriminden sonra yönetimde yaşanan değişiklikler hukuka da yansımıştır. Dini bir yönetimle idare edilen ülke hukuk sistemini de İslam anlayışına göre düzenlemiştir. Bu düzenlemelerden en çok etkilenen ise şüphesiz İranlı kadınlar olmuştur. 1979 İran İslam Devrimi’nden sonra kadın hakları yavaş yavaş kısıtlanmıştır.

Bu çalışmada da (1979’dan bugüne kadar) kadınların maruz bırakıldığı tüm haksızlıklardan ve kısıtlamalardan bahsedilecektir. Bu çalışmada İran’daki kadın hareketleri ve söylemleri tüm yönüyle ele alınmayacak, kadın meselesine dair ayrımcılığı ortaya çıkaran unsurlar özelinde eşitlikçilerin görüşlerine yer verilecektir. Dünya çapında bir sorun olan kadın meselesi, muhtelif alanlarda pek çok ortaklılara haiz olsa da toplumların siyasi, hukuki, kültürel ve sosyal özellikleri bazı alanlarda farklılıklara yol açmaktadır. Dinî idari sistemiyle bir Doğu toplumu olan İran, üçüncü dünya ülkesi olarak addedilmekte ve dolayısıyla İran’ın feminizm konusunda diğer ülkelerden ayrılan birçok özelliği bulunmaktadır. Bu makalede İran eşitlikçi kadın hareketleri açısından kadın meselesi nasıl açıklandığı ve kadına yönelik ayrımcılığı önleme yollarının neler olduğuna cevap verilmeye çalışılmıştır

Çalışmanın birinci bölümünde İran’da devrim öncesi ve devrim sonrası Feminizm Hareketinden söz edecek. İkinci bölümde de devrim öncesinde özellikle Kaçarlar ve Pehleviler döneminde yaşananlar kadınların siyasi, hukuki ve toplumsal durumları ele alınacaktır. Üçüncü bölümde de devrim sırasında İranlı kadınların siyasi, hukuki ve sosyal tutumları gibi önemli konular üzerinde durulacaktır. Dördüncü bölümde ise devrim sonrasında İranlı kadınlara uygulanan şiddet ele alınacak ve 1979 tarihli “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” ile İran’daki kadınların durumları kıyaslanacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada amacı İran İslam Devrimi öncesindeki ve Devrim sonrasındaki süreçlerde kadınların toplumsal, hukuksal ve siyasal durumları ortaya koymak olacaktır. Çünkü günümüzde birçok insan İran'daki hukuk sisteminden ve İran hukuk sisteminde yer alan haksızlıklardan özellikle kadınlara yapılan haksızlıklar ve ayrımcılıklardan habersizdir. Bu tezin amacı: İranlı kadınların devrim öncesindeki durumlarını ve 1979 İran devrimine destek vermelerine rağmen kadınların devrim sonrasında da İran devleti tarafından haksızlığa uğratılmalarını incelemektir. İnceleme yapılırken kadınların maruz kaldığı ayrıcalıklara neden olan yasaları ele alınarak bu konuyu aydınlatılmaya çalışılacaktır. Özellikle bu tezin temel amacı, kadınların özgür olması, "kadın" haklarının insan haklarına odaklanan evrensel standartlarla tanımlanması ve her türlü ayrımcılığın dikkate alınmadan ortadan kaldırılması olacaktır.

Araştırmanın Önemi

1979 İran devrimi sırasında İranlı kadınlar devrimin birer öznesi durumundaydılar. Devrimden sonra ise bizzat devrimin kendi yapısı içerisinde kadınlar birer nesne konumuna getirilmişlerdir. Dolayısıyla bu çalışma, İranlı kadınların 1979 İran Devrimi'ni desteklemelerine rağmen devrim sonra, devrim tarafından kadın haklarının kısıtlanmasının nedenini anlamayı ve açıklamayı çalışacaktır. İran kadınlar sahip oldukları kültürlerini kaybetmemek ve devrim sonra kaybettikleri haklarını geri kazanmak için İslam ve feminizmin senteziyle oluşturulan İslami feminizm hareketinden yaralanarak mücadeleler vermişler. Bu araştırmanın diğer önemli noktasıda İslam ve feminizmin senteziyle oluşturulan İslami feminizm hareketinin incelenmesi olacaktır. Ayrıca kadınlara karşı yöneltilen haksızlıkların ve ayrımcılıkların sadece kanunlardan kaynaklanmadığı aynı zamanda bu haksızlık ve ayrımcılıkların İran toplumu içerisindeki örf ve adetlerde de kendisini göstermiş olduğu ele alınacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Tez yöntemi boyunca yapılan çalışmaların en önemlisi literatür taramasıdır. Bu konuyla ilgili olan İran hukuk sistemindeki yasalar ve konu üzerine daha önce yapılan çalışmaları içeren başta kitap olmak üzere, belge, makale ve bulunabilen dokümanlara

ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu okumalardan elde edilen veriler, tezin şekillenmesinde, hipotezin kurulmasında kullanılmış ve tezin içerisindeki bulgular bölümünde referans gösterilerek kaynakçaya ulaşım sağlanmıştır. Bu çalışmada kullanılan yöntem temel teorilere bağlı olarak İran yasalarının içerik analizleri, karşılaştırmalar ve araştırmalar olmuştur.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırları

1979 İran Devriminden sonra yönetimin değişmesiyle birlikte kadın haklarında da değişiklikler olmuştur. Ancak bu değişiklikler olumlu yönde olmamış, bilhassa dünyadaki kadın- erkek haklarının özellikle hukuk alanında eşit olacak şekilde gelişmesinden daha farklı bir yol izleyen İran İslam Cumhuriyetinde ayrımcılığa yol açan ve bu ayrımcılığı yasal hale getiren bir hukuk sistemi oluşmuştur. Bu çalışmada; Reformistler Dönemi olarak bilinen 1997-2005 yılları arasında İran hukuk sisteminde var olan kadın hakları genel bir bakış ile ele alınıp ayrıca kadın hakları hususunda yapılan reformlara da değinilecektir. İslam hukukuna uygun olarak yönetilen İran hukuk sistemi ve bu sistemde kadın hakları üzerine yapılan çalışmalar sert tepkiler ile karşılaşmıştır. Böylece özellikle yerel literatürde de İran İslami düşüncesinden farklı eleştirel düşünceler bulmak zor olmuştur. Bu araştırmada bu sorunu aşabilmek için genellikle mevcut yasalardan yararlanılacaktır.

Araştırmanın Varsayımları

İran hukuk sisteminde kadın haklarına yönelik genel olarak iki yaklaşım vardır. Bu yaklaşımların ikisine de anayasanın tanıtımında yer verilmiştir.

1. Anayasanın misyonu, İslam dünyasının en yüksek değerlerinin gelişmesi için gerekli koşulları yaratmaktır.

2. İkincisi, İslami hükümetin annelik rolüne verdiği önem açısından kadınlara aile içinde anne rolü vermektir.

Bu iki bakış İran hukuk sisteminde ayrımcılıklara yol açmıştır ve bu bakışlar esasında İran hukuk sisteminin yazarları, kendilerini yaratıcı (tek yetkili) bir konuma yerleştirmişler ve herkesin yerini belirlemişler. Bu iki yaklaşıma göre kadınlar doğumundan 8 yıl 9 ay 5 gün sonra yetişkin bir insan olarak tanımlanmış ve böylece kişinin ceza sorumluluğu

resmiyete tanınmıştır. Eğer kişi bir suç işlemiş olursa kendisi bu suçun cezasını ödemekle yükümlü kılınmıştır. Bu yaklaşıma göre eğer bir kadın kendi kocasına itaat etmezse naşire olarak tanınır nafakadan mahrum kalacaktır. Kadınların diyeti erkeklerin yarısı olarak düzenlenmiştir. İran hukuk sisteminde miras konusunda da birçok ayrımcılık göze çarpmaktadır. Örneğin bir kız çocuğu bir oğlan çocuğunun elde edeceğinin yarısını miras olarak sahiplenebilir veya bir kadın kendi kocasının servetinden sadece 1/8 pay alabilir. Ek olarak eğer bir erkeğin birden fazla eşi varsa 1/8 olan pay bütün eşler arasında tekrar pay edilmektedir. İran hukuk sisteminde bu düzenlemelere benzer birçok yasa vardır. Bu hukuki düzenlemeler kadınlarla erkekler arasında bir ayrımcılığın ortaya çıkmasına sebep olmuştur ve bu ayrımcılık esasında yukarıda değindiğimiz bakış açılarının bir sonucudur.

Araştırmanın Veri Toplama Tekniği

Tez konusuyla ilgili gerekli ön çalışma kapsamında bir literatür taraması yapılmıştır. Yapılan çalışma bu bölümde sunulmuştur. Bu bilimsel araştırmada birincil kaynak olarak İran'daki mevcut yasalar, ikincil kaynak olarak da İran'da kadın hakları üzerine yapılan çalışmalar incelenecektir.

Araştırma Verilerin Analizi

Literatür taraması yapıldıktan sonra konuyla ilgili veriler toplanılacak daha sonra bilimsel analiz tekniği kullanılarak veriler üzerinde yorum yapılmış. Betimleme, toplanan verilerin araştırma sorusu ile ilgili olarak ne ifade ettiğini ve genel olarak hangi sonuçları ortaya koyduğunu belirtme sürecidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL HATLARI İLE FEMİNİZM KAVRAMI

1.1. Feminizm Kavramına Genel Bakış

Feminizm, kadın haklarını tanıyarak, kadın haklarını korumak, eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için çeşitli ideolojiler, toplumsal hareketler, kitle örgütlerinden oluşan ve kadınların aile içinde, eğitimde, iş ve siyaset dünyasında sorunlarını solumayan kadın-erkek ilişkisini geniş bir yelpazede değiştirme amaçlayan ortaya çıkan entelektüel ve siyasi bir harekettir. Feminizmden kadınların toplumda içinde arka plana itilmesinin nedeni ve kadınların iyi bir konuma sahip olması için gerekli önlemleri alması bekleniyor¹. Feodalizmin sona ermesiyle birlikte feminizm, İngiltere'deki orta sınıf kadın düşünürleri arasında entelektüel bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Bu tarihten itibaren kadınlar sadece aile kurumu içinde değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik alanlarda yükselmeye başladığı görülmüştür. Sonuç olarak kadınlar bu gelişmelerle birlikte evrensel haklar alanında da ilerleme kaydetmiştir.²

Feminizm hareketi 18. ve 19. yüzyıllardan itibaren daha da aktif bir hareket olarak birçok alanda kadın haklarını etkilemiş ve kadınların kamusal ve özel alandaki durumlarını dönüştürmüştür.³ Feminizm hareketi kadın ve erkek eşitliği vurgusuyla ortaya çıktıktan sonra yavaş yavaş cinsiyete dayalı hukuki ayrıcalıkların ve diğer her tür ayrımcılığın ortadan kaldırılması için mücadele vermekte ve kadın haklarına vurgu yaparak tüm uluslararası antlaşmaların ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Feminizmin temel dayanağı erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu egemenliğin kaldırılması ve kadınların erkeklerden aşağı bir statüde olmasını engellemek olmuştur. Kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlikler kadınlara yönelik baskı oluşmasına ve kadınların adaletsiz durumlarla karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Tüm bu belirtilenler ışığında baktığımızda feminizm kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması için mücadele veren sosyal ve entelektüel bir harekettir.

¹ Moşirzadeh, Homeira. (2006). *Az Conbeş ta Nezeriye-ye Ectemali*. (Üçüncü Baskı). Tahran. Şiraze Yayınevi. s, 61-75.

² Çakır, Serpil. (1996). *Osmanlı Kadın hareketi*. İstanbul. Metis Yayınevi. Aktaş, Gül. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*. S, 30. s, 60.

³ Berktaş, Fatmagül. (2003). *Tarihin cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınevi. Aktaş, Gül. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*. S, 30. s, 60.

Bu nedenle feministler sadece yasal hakların elde edilmesi mücadelesine değil aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel düzeyde köklü dönüşümler gerçekleştirme çaba gösteren ve öncülük etmiş bir düşüncedir.⁴

1.2. İran Feminizm Hareketi

Fransız Devrimi'nden sonra genişleyen ve tüm dünyayı etkileyen feminist hareketler, İslam dünyasını da etkilemeye başladı. Böylece müslüman kadınlar arasında geniş bir yapıya sahip olan feminist hareket etkilerini devam ettirerek toplumsal değişimin en önemli konularından birisi olmuştur. İslam ülkeleri geleneksel, ataerkil bir sistemi geride bırakarak feminizm hareketleri ile tanışmaya başlamıştır. İslami feminizmin temel ideolojisi kadınların eğitimi, çok eşliliğe itiraz, boşanma yasalarının düzenlenmesi, başörtüsü zorunluluğunun kaldırılması ve erkeklerle eşit bir duruma sahip olmasını hedeflemiştir. Genel olarak baktığımızda İslami feminizm dini ve geleneksel bir toplum içinde bulunan kadınların durumunu eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirmiştir. Bizde tezimizin bu kısmında İslam dünyasının bir parçası olan İran'daki feminizm hareketini anlatmaya çalışacağız.

İran'daki kadınlar anayasal devrimden önce sosyal bir role sahip olmalarına rağmen bu roller bir hareketin genişlemesi ve modernleşmesi için gerekli özelliklere sahip olamamıştır. İran'ın Rusya tarafından mağlubiyete uğramasının ardından kadınların sosyal faaliyetlerinin hızlanmasına ve kadın hareketinin genişlenmesine ve modernleşmesine şahit olmuştuk. Bu yönelişle İran halkı, batı medeniyeti ile tanışmış ve kendini geliştirme fırsatı bulmuştur. Bu hareketlerin sonunda Anayasal devrim olmuştur. Anayasal dönemde İran'daki kadınların durumundan farklı bir dönem olarak bahsedebiliriz. Feminizmin İran'a gelişi modernizmin gelişiyle örtüşmektedir. Anayasal değişmesi (1905-1907) yılları arasında İran'da meşrutiyet talebiyle gerçekleşen devrimdir. Devrimin sonucunda meşrutiyet ilan edilmiş, yeni bir anayasa hazırlanmış ve meclis açılmış, kadınların statüsü diğer toplumsal tabakalarla birlikte değiştirmiştir. Bu nedenle Anayasa değişimi İran kültürel tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü Anayasa değişimi İran'da yaşayan kadınların tutumlarını değiştirerek onların üzerinde muazzam bir etki bırakmış ve bu dönemden itibaren İran toplumunu Batı semtine çekmeyi başarmıştır.⁵

⁴ Sobhani, Mohammad Teqi. Ziba Nejad, MohammadReza.(2003). *Der-amed-i bar Nezam-e Şahsiate Zen dar İslam*. (Birinci Baskı). Tahrân. Hacer Yayınevi. s, 8.

⁵ Deliş, Beşir. (1997). *Zen der Döre-ye Kaçar*. (Birinci Baskı). Tahrân. Soore Mehr Yayınevi. s, 163

Kadın hareketi Kaçar Hanedanının sonuna doğru Batı dünyasıyla tanışmış ve Kaçar Hanedanının reformcu kadınları Batı dünyasında eğitim almaya başlatılmıştır. Hatta onların Batı dünyasında başlayan kadın hareketleri ile ilgili İran gazetelerinde yayımlanan yazıları bile olmuştur. İran toplumunu derinden sarsan anayasal devriminde kadınlar kayıtsız olmamışlar ve bu devrimde de erkekler gibi aktif bir role sahip olmuşlardır. Anayasal devrimi, İranlı kadınların uyanış ve kadın hareketinin başlangıcı olarak belirtebiliriz. Anayasa Devrimi sadece ülkenin siyasi alanına özgü olmakla kalmadı, aynı zamanda İranlı kadınların bireysel ve sosyal koşulları da dâhil olmak üzere İran toplumunun ekonomik ve sosyal alanlarda gelişmesi için önemli fırsatı yaratmıştır. Kadınlar Anayasa devrim sırasında erkeklerle birlikte devrimin genel hedeflerini desteklemeye devam etmişlerdir. Ama bu dönemden sonra kadınlar, devrimin kişisel ve sosyal yaşam koşullarını değiştirmesini, kendi haklarını elde edebilmeyi, sosyal faaliyet alanlarına dâhil olabilmeyi ve kadınlara karşı yapılan aşağılama ve baskıya son verilmesini istemişler.⁶

Anayasa Devrimi'nin ilk yıllarında kadın aktivistler genellikle dini liderlerden etkilenmiştir. Bu dönemlerden sonra kadın hareketi daha belirgin ve bağımsız hale gelmiş ve kadınlar kendi derneklerini kurabilmişlerdir. Bu tür faaliyetler esasında ve yavaş yavaş resmi ve gayri resmi toplantılar vasıtasıyla, İran'da yaşayan kadınlar sosyal sorumluluklarından haberdar olmuşlardır. Anayasa Devrimi'nin en önemli özelliği İranlı erkekler tarafından kadınlara karşı yapılan zulüm ve baskılardan sonra birlikte siyaset sahnesine girmeleridir. Bu dönemde kadınlar karar alıcı mevkilere sahip olmasalar da üst düzey yöneticilerin siyasi kararlarında önemli katkıları olmuştur. Reformcu kadınların faaliyetleri ülke içinde daha yaygınlaşmış ve çeşitli alanları kapsamıştır. Kadınlar sadece ev içinde değil sosyal ortamlarda da bulunarak sosyal hayatlarını devam ettirmişlerdir.⁷

1932 yılında Tahran'da Doğu Kadınlar Kongresi açıldı. Bu kongreye İran, Türkiye, Afganistan, Mısır, Avustralya, Irak, Çin, Japonya, Suriye, Lübnan, Hicaz, Nece, Java, Yunanistan ve diğer ülkeler katılmıştır. Bu kongrenin hedefleri genel olara şöyle sıralayabiliriz.

⁶ Delriş, Beşir. (1997). s, 166.

⁷ Kerbasi Zade, Merziye. (2001). *Seyri Tehevolate Ectemayi-e Zenan der Yeksed Sale Ehir*. (Birinci Baskı). Tahran. Eknun Yayınevi. s, 73.

1. Toplumda kadına yönelik aşağılayıcı tutum takınılması, kadının toplumdaki varlığının ve hatta kadınsı özelliklerinin yok sayılması.

2. Hukuki ve toplumsal çerçevede kadının zayıf, güçsüz ve akılsız olarak nitelendirilmesi

3. Kanuni eşitsizlik.

4. İstihdam eşitsizliği.

5. Siyasi katılımındaki eşitsizlik.

6. Kadınların çeşitli karar alma mekanizmalarında etkisiz bırakılmaları.

7. Kadınların ekonomik özgürlüğünün olmaması.

8. Sosyal güvenlik sisteminin dışında kalmaları.

9. Eğitimde fırsat eşitsizliği.

Muhammed Rıza Şah'ın iktidara gelmesi ile 1954 darbesi arasında İran'da çeşitli siyasi hareketler gerçekleşmiştir. Örneğin, Azerbaycan hareketinden bahsedilebilir. Bu dönemde siyasi özgürlükler nedeniyle kadınlar da siyasi faaliyetlere dâhil olmuşlardır. 1945 yılında Azerbaycan hareketinde kadın hakları desteklenerek İran tarihinde ilk kez kadınlar oy hakkı kazanmışlardır ama 1946 yılında Azerbaycan hareketinin yıkılmasıyla beraber İran'daki reformist hareketler de biraz da olsa yavaşlamıştır. Muhammed Rıza Pehlevi 1963'de kadınlara ilişkin birçok kararlar almıştır. Örneğin çok eşlilik ciddi bir şekilde yasaklanmıştır, kadınlara boşanma hakkı, çocukların velayetini alma hakkı ve bunların en önemlisi kadınlara tekrar oy verme hakkı tanınmıştır.⁸

Muhammed Rıza, babasının Libya düşüncesini devam ettirmek ve daha da genişletmek için bu reformları oluşturdu. Ancak bu tür reformlar ve yasalarla ülkenin kültürünün değişmeyeceğini bilmiyordu, çünkü uzun bir ataerkillik ve diktatörlük geçmişine

⁸ Sanasarian, Eliz. (2006). Conbeş-i Hukuk-i Zanan der İran . (Birinci Baskı). (Çve Nushin Ahmadi). Tahrân. Ahtaran Yayınevi. s, 96.

sahip bir ülkede, bu tür hükümet önlemleri ve kadın hakları yukarıdan gelen yasalarla yapılamaz. Bu tür reformlar ülkenin geleneksel yapısı ve konuyla ilgili olan kültürel esaslar değiştirilerek yapılmalıdır. Bu tür reformlar ülkenin alt yapısından kaynaklanmalı ve geleneksel kültürleri değiştirerek yapılmalıdır.⁹

İslam Devrimi'nden sonra kadın meselesiyle ilgili entelektüel faaliyetler farklı dini ve dini olmayan akımlar şeklinde devam etmiş ve ülke içindeki ve dışındaki çeşitli gruplar ve yayınlar bu sorunu ele almışlardır. Kadın hakları savunuculuk hareketlerinin amaçları ve eylemleri İslam Devrimi'nden sonra dört şekilde özetlenebilir.

İlk dönemde İslam devrimi sonrası ve Irak'ın İran'a karşı başlattığı savaşla örtüşmektedir. Savaşın yarattığı iklim kadın haklarındaki olumsuz gelişmelerin yerleşmesini sağlayan kolaylaştırıcı bir unsur olmuştur. Savaşın olağanüstü koşulları kadın hakları mücadelesini ikinci plana atmıştır savaş dönemine baktığımızda bu dönemi kadın hareketleri için bir durgunluk süresi olarak adlandırabiliriz. Bu dönemdeki savaş ve mevcut koşullar nedeniyle kadın hareketi çok aktif değildir ve çabaların çoğu ulusal birliği artırmak içindir.

Savaşın sona ermesiyle beraber ve ikinci dönem Rafsancani'nin göreve başlaması ve Hatami'nin Cumhurbaşkanı olarak seçilmesiyle sona ermiştir. Bu dönemi İran, tarihinin yeniden inşası ve yeniden kalkınma olarak adlandırabiliriz. Bu dönemde farklı gruplar arasında özellikle kadın hareketi gruplarında bir parça da olsa daha rahat bir dönem yaşanmıştır. Örneğin, bu dönemde laik gruplar çok aktif hale gelmiş ve hatta dergiler yayınlamaya fırsat bulmuşlardır.

Üçüncü dönem Hatami'nin başkanlığı ile başlar ve Ahmedinejad'ın iktidara gelmesiyle sona erer. Bu dönemde kültürel ve siyasi faaliyetler diğer zamanlara göre geniş bir alana sahip olmuştur. Yayınevleri daha serbest bir şekilde faaliyet göstermişlerdir. Banlardan ziyade bu dönemde kadın haklarına ilişkin birçok mitingler yapılmıştır. Bu mitinglerin önemli hedeflerinden birisi kadınlara her türlü şiddetin önlenmesi için yapılan protestolar ve kadın haklarına ilişkin yapılan imza kampanyaları olmuştur.

⁹ Sanasarian, E. (2006). s, 115.

Bu kampanyaların en önemli hedefinin kadın haklarını savunmak olduğunu söyleyebiliriz. 27 Ağustos 2006'da başlatılan Bir Milyon İmza Kampanyası ile ayrımcı yasaların değiştirilmesi için verilen mücadelede bir araya gelip deneyimlerini paylaşan kadınlar tarihi de kendi elleriyle baştan yazıyorlardır. Bu kampanyanın üyeleri laik gruplar ile dini ve İslami feministler gibi farklı gruplardan olmuşlardır. Reform hükümetine ve kadın haklarında tüm iyileştirme adımlarına ve kadınların siyasal ve toplumsal alanda görünürlüğünün artmasına karşılık; kadınlar hala erkeklerin yasal eşiti olmaktan çok uzaktırlar ve kadınlara karşı ayrımcı olan yasalar hala yürürlüktedir. Bu dönemin ardından Ahmedinejad'ın ikinci döneminde bir kadın bakan seçtiğine şahit olmuştuk. Böylece, İslam Cumhuriyeti'nin yaşamında ilk kez bir kadın bakan oldu. Son olarak 2013 Haziran ayında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Hasan Ruhani kadınlara üst düzeyde görevler verme vaadiyle seçimleri kazanmıştır.¹⁰

¹⁰ Teşekori, Zehra. (2003). *Zen der Negah-e Roşnefekran*. (Birinci Baskı). Qum. Te Yayınevi. s, 14.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM DEVRİMİ'NDEN ÖNCEKİ KADIN HAKLARINA KISA BİR BAKIŞ

2.1. Kaçarlar

Kaçarlar döneminde geleneksel ideoloji, hâkimiyet ideolojisi olarak tanınmıştır. Bu dönemde İran, başta İran Türklerinden etkilenerek entelektüel ortamla tanışmaya başlamıştır. Bu entelektüel düşüncelerin sayesinde İran'da anayasacı devrim başlamıştır. Bu reformcu harekete kadınlar açısından baktığımızda, kadınlar ilk defa “Tütün Boykotu” ile kamusal alana çıkmış ve Anayasal Devrim döneminde birtakım faaliyetlerde bulunmuşlardır.¹¹

1906 yılında Anayasa'nın değişmesi, İran'da Şahların mutlak otoritesinin zayıflamasıyla sonuçlanmıştır. Anayasa değişikliğinden önce özel hukuk alanındaki davalar ulemanın ve idare hukuku alanındaki davalar yöneticilerin kontrolündeydi. İran, laik bir hukuk sistemine sahip olmak istediği için 1906'da Anayasa'yı değiştirerek bu yolda ilk adımını atmış ve 1907 yılında bu sistemin gerekliliklerine göre Tahran'da mahkeme tesis edilmiştir. Ancak bu dönemde İran hukuk sisteminde laik bir düşüncenin yeri olmadığı için mahkemelerde İslam hukukuna uygun hareket edilmiş ve davalara bu yönde yaklaşılması birçok davada tartışmalara sebep olmuştur. Bu durumun neticesinde İran hukukunda ikili bir sistem ortaya çıkmıştır. Bu ikili sisteme ve tartışmalara son vermek için İran yasalarını hazırlayan komiteye beş İslam hukukçusu da yerleştirilmiştir. Bu beş hukukçu dini kültüre uygun olmayan yasaların düzenlenmesine engel olarak yasaların İslam dinine uygun olarak düzenlenmesine çalışmışlardır. 1906 yılından sonra daha da hukuki bir ifadeyle 1906 Anayasa değişimiyle beraber İran'daki kadınların hayatı değişmiştir. Kadınlar, Kaçar Hanedanlığı dönemindeki Anayasa değişikliği mücadelesinde önemli bir yer edinmişlerdir. Bu mücadeleler neticesinde İran Anayasası'nda kadınlara yönelik birtakım değişimler gerçekleşmiştir.¹²

¹¹ Aydın, Suavi. (1993) *Modernleşme ve Milliyetçilik*. Ankara Gündoğan Yayınevi. 1993 .s, 119.

¹² Janet, Afary. (1999). *Encümenhay-e Nime Seri-ye Zenan der Nehset-e Meşrute*. (Birinci Baskı). (Çve Yusifiyan, J.). Tahran. Banu Yayınevi. s, 10.

Bu dönemde İran'da yaşayan kadınların ve kadın örgütünün temel amacı, Kaçar Hanedanlığın yetkilerinin kısıtlanması, iktidarın tek bir gurubun elinde olmasına son verilmesi, parlamenter sisteme geçiş yapılması ve yabancı ülkelere verilen hem ekonomik hem de politik tavizlere son verilmesi olmuştur.¹³

1906 yılında yapılan yeni Anayasaya göre bütün insanlar aynı statüye sahiptirler ve herkes hukuk önünde eşit olacaktır. 1906'da yapılan Anayasa değişikliği ile İran'da yaşayan kadınlar büyük bir fırsata sahip olmuştur. Bu dönemde kadınlar ilk kez kendilerini sosyal bir yaşamın içinde bulmuşlardır. Kadın hakları savunucuları meşrutiyet yıllarında dergiler çıkararak ve kadın derneklerini kurarak İran'daki kadın hareketlerinin temelini oluşturmaya başlamışlardır. Kadın hakları savunucuları İran'da kadınların aleyhine olan şartların değiştirilmesini, kadınlara yönelik ayrımcılığın, eğitim alanındaki eşitsizliğin ve erken yaşta zorla evlendirilmelerin sona ermesini talep etmişlerdir. İran'da kadın hareketi bu bakış açısıyla başlamış ve bugüne kadar devam etmiştir.¹⁴

2.1.1. Kaçarlar Döneminde Kadınların Eğitim Hakkı

Meşrutiyet döneminde kadın aktivistlerin en büyük isteği kız çocukları için okulların açılması ve kadınların eğitim hakkı elde etmesidir. Meşrutiyet Devrimi'nden tam bir yıl sonra kadın aktivistler arasında eğitime hakkıyla ilgili iki bakış açısı ortaya çıkmıştır. Örneğin bir gurup muhafazakâr kadın, eğitim haklarının anneler için de olması gerektiğini söylerken eğitilmiş anneler yetiştirilmesini önemsiyorlardı. Diğer grupta hem kız çocuklarının hem de yetişkin kadınların eğitim almasını isteyen, kadınların uyanışının en temel koşulunu eğitim olarak gören ve tüm toplumda yaşayan kadınlar için okullar açılmasını ısrarla isteyenler vardır. Kadınlar 1910'dan 1911'e kadar yaptıkları tüm reformcu hareketlerde kızlar için eğitim hakkı istemekte ısrarcı olmuşlardır. Nitekim bu ısrarlar sonucunda kız çocukları için okullar açılmıştır.¹⁵

¹³ Sanasarian, E. (2006). s,10.

¹⁴ Hosro Panah, Mohammad Husayn. (2004). *Hadaf ve Mobarezate Zenan der Iran İnkilab-i Meşrute ta Seltenete-e Pehlevi*. (İkinci Baskı). Tahran. Payam-i İmruz Yayınevi. s, 29.

¹⁵ Ahmedi-yi Horasani, Nouşin. (1008). *Ez Mehafil-i Zenane ta Teşekkolla-yi Müstakil-i Zenan, Rahi be Suye Came'e-yi Medeni*, (Birinci Baskı). Tahran. Banu Yayınevi. s, 83-112.

2.1.2. Kaçarlar Döneminde Kadınların Oy Kullanma Hakkı

1907 yılından itibaren kadınların oy kullanma hakları için mücadele verdiklerini söyleyebiliriz. Bu mücadeleleri 1907 yılında yani İran meclisin birinci döneminde sadece makalelerle ve yazılarla ortaya çıkmış itirazlar gibi görünmüştür. Ama 1911’de yani İran meclisin ikinci döneminde Hanedan milletvekili açık bir şekilde kadınlara oy hakkı verilmesini istemiştir. Böylelikle kadınların oy hakkını kullanma talepleri sadece yazılarda ve makalelerde kalmamış İran milli meclisinde de gündeme taşınmıştır. Meclisin üçüncü döneminde oy kullanma haklarından mahrum kalmalarına rağmen İranlı kadınlar Şukufe dergisinin aracılığıyla oniki aday belirleyip dergide bu adayları tanıtmaya başlamışlar ve erkeklerden bu adaylara oy vermelerini istemişlerdir. Ancak bu gelişmeler neticesinde derginin yayını durdurulmuştur. İran’da liberal düşünceye sahip olan insanlar ise kadınların oy verme hakkı ve kamusal alanda daha etkin olmaları için destek vermişlerdir¹⁶. Ama ne yazık ki o dönemlerde kadınların seçme ve seçilme hakkını talep etmek sadece İran’da değil dünyanın hemen her yerinde oldukça radikal ve sert bir istek olarak karşılanmaktaydı. 1906 yılında yürürlüğe giren reformlara rağmen yine de kadınlar Kaçarlar döneminde seçme ve seçilme hakkına sahip olamamışlardır.¹⁷

2.2. Pehleviler

Kaçarlardan sonra kurulan Pehlevi Hanedanlığı’nın 1925’de Rıza Şah’ın göreve gelmesiyle birlikte geleneksel kültürü terk edip Batı kültürüne yönelmesi İranlı kadınlar için büyük bir fırsat yaratmıştır.¹⁸ Ama Rıza Şah’ın göreve gelişinin ilk on senesinde kadınlar için pek önemli bir değişim olmamıştır. Ancak 1930 yılından sonra reformlar ve değişiklikler ortaya konulabilmiştir. Bu dönemde İran’ın hukuk sistemi yeniden şekillenmiştir. Özellikle medeni hukuk kuralları hem İslam fıkhi hem de modern dünyadaki hukukî hükümlerden faydalanılarak yeniden oluşturulmuştur.¹⁹

Yönetim, bu reformlar temelinde kendilerine meşru bir devlet yaratmıştır. Pehlevi Hanedanlığı’nın döneminde kız çocuklarının daha fazla eğitim aldıklarını söyleyebiliriz. 1936 yılında ilkokuldaki kız çocuklarının oranı yüzde on dokuz olmuştur. Kız öğrenciler

¹⁶ Kar, Mehrengir. (1990). *Muşareket-i Siyasi-yi Zenan*. (İkinci Baskı).Tahran. Roşanfekran Yayınevi. 58.

¹⁷ Kar, M. (1990). s, 58.

¹⁸ Kar, M. (1990). s, 102.

¹⁹ Hosro Panah, M. (2004). s, 33.

aileleriyle birlikte devlet burslarıyla yurtdışına gönderilmişlerdir. 1940'lı yıllarda kadın haklarının bu kadar gelişmesine ve reform çalışmalarına rağmen İran'da yaşayan kadınlar kamusal alanlarda erkeklerle eşit haklara sahip olamamışlardır. Bu dönemde İran hukuk sisteminde yine düzenlemeler başlamış ve birden çok eşlilik yasaklanmıştır. Pehlevi döneminde kız çocukları için evlilik yaşı 18 yaşına kadar yükseltilmiştir. Pehlevi Hanedanı döneminde bu reformlar ve Şii İslam inancı ile İslam öncesi Pers kültürü kaynaştırılmıştır. Pehlevi Hanedanlığı bu sayede meşruiyetini sürdürebilmiştir. Kadın haklarının yaygınlaşması sadece bu konularla kısıtlı kalmamış ve İran milli meclisinde bazı milletvekilleri kadın ve erkek arasındaki gerçek bir eşitlikten söz etmişler hatta kadınlara oy hakkı tanınmasından bile bahsetmişlerdir.

1941 yılında Muhammed Rıza, Pehlevi devletin başına geçtikten sonra hukuk sisteminde reformlar yapılmasına çaba göstermeye başlamıştır ve İran politikasında ciddi değişimler yaşanmıştır. İran'daki kadın hareketi bu fırsattan yararlanarak kendi haklarını ve mücadelelerini daha da öne çıkarmıştır. Bu hakların en önemlisi olarak da oy verme hakkını hedeflemişlerdir. İranlı kadınlar bu zamanda sosyal hakları için on yedi aktif dernek kurmuşlardır. Muhammed Rıza Şah döneminde kadın haklarının genişlenmesi devam etmiştir ve bu gelişmeler sonucunda 1963 yılında kadınlar İran genelinde oy verme hakkını elde etmişlerdir. 1963 Eylül ayında yapılan meclis seçimlerinde ilk kez altı kadın milletvekili seçilmiştir.²⁰

1963 yılında kadınlar oy hakkını kazandıktan sonra Pehlevi devletinden başka isteklerde de bulunmuşlardır. Örneğin, medeni kanundaki erkeklerin tek taraflı boşanmasının kaldırılması, erkeğin çok eşliliği, muta nikâhının iptal edilmesi, kadınların çocuklar üzerindeki velayetlerine resmiyet verilmesi gibi olumlu gelişmeler kabul edilmiştir.²¹

1967 yılında medeni kanunda yapılan değişikliklerin ardından kadın haklarının yayılmasını açık açık görmek mümkün olmuştur. Bu dönemden sonra kadın haklarının geliştiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Mesela bu dönemdeki gelişmeler sayesinde kadınlar da erkekler gibi yargıç olma şansına sahip olmuşlardır. Kadınların bu dönemdeki çalışmaları

²⁰ Azgendi, Ailza. (2005). *Tarih Tehevol Siyasi ve İctimai-yi İran*. (Üçüncü Baskı). Tahran. Semt Yayınevi. s. 414.

²¹ Çevik, Elif. (2015). *Pehlevi Dönemi Kadın Modernleşmesi (1921-1979)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. s.31.

İslami değerlere aykırı olmamış hatta tamamen, İslami kurallarına uygun bir biçimde devam etmiştir. 1967 medeni kanun değişikliği İran tarihinde parlak bir ortama neden olmuştur. Fakat ne yazık ki bu yenilenme döneminden sonra kadın haklarıyla ilgili bazı kısıtlamalar devam etmiştir. Bunlardan birisi kadınların ülke dışına çıkmak için kocalarından izin almalarının gerekmesidir. Nitekim 1906'dan 1979 yılına kadar İran'da kadın hakları konusunda birtakım değişiklikler yaşanmış ve bu değişiklikler ülkede yaşayan kadınların durumunu olumlu bir şekilde etkilemiştir. Böylece ülkedeki kadınlar özgürce ve demokrasi altında yaşamlarına devam edebilmişlerdir. Pehlevi devleti her ne kadar kadın hakları konusunda reformcu bir devlet olarak tanınmışsa da bu dönemde bazı olumsuz gelişmeler de yaşanmıştır. Bu olumsuzluklar sonucunda Pehlevi devleti, toplumun büyük kısmını karşısında görmüştür²². Örneğin İran'da radikal bir kararla başörtüsü yasaklanmıştır. Muhammed Rıza Pehlevi bu kararı 1936 yılında Türkiye ziyaretinden sonra uygulamaya koymuş ve bunun karşısındaki itirazları güç kullanarak çözmeye çalışmıştır. Bu tür uygulamalar bazı kadınların eve kapanmasına neden olurken ve bazıları için iyi bir fırsata dönüşmüştür.²³

Böylece 1979 Ayetullah Humeyni ulemaları, kadınları ve İran halkının büyük bir bölümünü kendi tarafında görerek İslam Devrimi'ni gerçekleştirmişlerdir. Bu günkü İran Anayasası, Aralık 1979'da yürürlüğe girmiştir ve bu Anayasa'nın hazırlanmasında Ayetullah Humeyni'yi destekleyen ulemaların da büyük etkisi olmuştur. Bu etkiler temelinde, İran hukukunda İslam düşüncesi yeniden yerleşmiştir.

²² Çevik, Elif. (2015). *Pehlevi Dönemi Kadın Modernleşmesi (1921-1979)*. s, 65-66.

²³ Mekki, Hossein. (1979).*Tarih Bistsaleye İran*. (Altıncı Bsakı).Tahran. Emirkebie Yayınevi. s, 157.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM DEVRİM'İ SONRASI

3.1. İslam Devrimi Sonrasındaki Yasaların Ana Fikri

İslami Devrim, İran'da süregelen laikleşme sürecini tamamıyla tersine çevirmiştir. İslam, köktendinci ulema elitlerinin yeni resmi devlet ideolojisi olmuştur. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın 2. maddesi, “Devrim Rehberliğinin Şiilikteki ümmet önderliği anlamına gelen “İmamet” çizgisinin bir devamı niteliğinde olduğunu belirterek içtihat düzeyindeki din adamlarından hareketle, tarihin hiçbir evresinde toplumun öndersiz kalamayacağı düşüncesine dayalı olarak Şii fıkıh âlimlerinin imamların yokluğunda devlet idaresi sorumluluğunu üstlendiklerini vurgulamaktadır”. 2. maddenin 5. fıkrası “Daimî Rehberlik ve İslam Devrimi'nin sürekliliğindeki temel rolü” üzerinde dururken, 6. fıkrasının Müçtehitlerin Kuran'a, Peygamber ve İmamların Sünnetine dayalı bir hukukî sistemden söz etmektedir. Bu esasta İran yasalarının anlaması kısaca, Anayasa'da öngörülen açıklamalara dayanarak İslamî Şura Meclisi'nin onayından geçen kurallar biçiminde özetleyebiliriz²⁴.

İran Anayasası'nın 71. maddesine göre, “İslamî Şura Meclisi, ceza konuları gibi tüm toplumsal alanlarda, Anayasa'da belirtilen sınırlamalar içerisinde yasa koyma yetkisine sahiptir”. Yalnız, 72. maddeye göre, bu yasaların On iki İmamlı Şiilik ve yargılarına aykırı olmaması gerekmektedir. İran hukuk düzeninde yasama hakkı öncelikle Tanrı'ya özgü olup cezayla ilgili bütün yasalar da Hazreti Muhammed ve İmamların kitaplarına göredir. Nitekim din bilginleri yeni ve benzeri görülmemiş sorunlarda, yalnızca dini kitaplara dayanarak yargılamaktadırlar. Bu nedenle, İran tüzesinde açıklama yerine çıkarsama sözcüğü kullanılmaktadır. Dolayısıyla, İran Anayasasında yer alan kanunlar din hukukuna uygun olarak yürürlüğe girecektir.²⁵

Anayasa'nın güçler ayrılığına ilişkin 85. maddesine göre, yasama işlemi İran milli meclisine'ye özgü bir görev olup, ondan başka herhangi bir kişiye veya kurula devredilemez.²⁶ İslamî Şura Meclisi'de koyulan yasaların, Anayasa'nın 94. maddesi

²⁴ Anayasanın Farsça aslı için Bkz. https://rc.majlis.ir/fa/content/iran_constitution Erişim tarihi 4.1.2021.

²⁵ İran Anayasasının 71. Md.

²⁶ İran Anayasasının 85. Md.

uyarınca İslam ilkelerine aykırı olmasını önlemek için Anayasa Koruma Konseyi tarafından onaylanmalıdır. Yürürlüğe girmeden önce Meclis'in tüm kararları Şeriat ve İslami değerlerle çelişmemesi açısından bu kurulca incelenmektedir.²⁷ Daha sonra Anayasa'nın 123. Maddesine göre yürütme gücü başkanınca, yani cumhurbaşkanı tarafından imzalanmasının ardından Anayasanın 58. maddesine göre, Yargı Gücü'ne bildirildikten sonra Medeni Yasa'nın 3. maddesi gereğince, kamuya açık ve kamuoyunun bilmesi gereken yasaları resmî gazetelerde yayımlanması gerekmektedir.²⁸

İran İslam Cumhuriyeti devleti, Batı anlamında farklı devlet sistemlerinden olduğunu iddia ederek. İslam hukukunun ve Caferi esaslarına anlayışına göre kurulmuştur. Bu Şii inancı Anayasa kapsamında olan ve yargı alanlarında geniş bir yetkiye sahip olmuştur. Sonuç olarak devletin kendine has özellikleri olan bir hukuk sistemi içinde kurulduğunu söyleyebiliriz. Bu özel hukuk sistemi herşeyden çok kadınları etkilemiştir. Örneğin 1979 tarihinde İran İslam Cumhuriyeti'nin Devrim Danışma Kurulu (İran İslam Cumhuriyeti'nin Devrim Danışma Kurulu, geçici bir süre için yasama kurulu olarak 17 aylık çalışma sürecinde birçok yasa çıkarmıştır. Bu yasalardan bazıları bir sonraki Meclis'te onaylanırken bazıları da onaylanmayıp yürürlükten kaldırılmıştır) 1969 yılında onaylanmış olan Kadın Toplumsal Hizmetler Yasası'nı yürürlükten kaldırmıştır. Bu kurumlara göre tüm yasama kurullarının koyduğu yasaların Şeriat ilkeleri ve Kültür Devrimi Yüksek Kurulu'nun onayladığı kurallarla eşleşmesi gerektiğini de belirtmeliyiz.²⁹

3.2. İran Hukukundaki, Kadınlara Karşı Ayrımcılık Yasalarının Kökeni

İran hukukunun iki temel kaynağı şeriat ve örftür. Diğer bir deyişle, ataerkil gelenekler ve Şii öğretilerinin uygulanması İran hukuk sisteminin temel kaynağıdır. Yasaların oluşturulmasında dünyadaki sosyologların, psikologların ve hukukçuların öğretilerine çok az dikkat edilmiştir. Bu yüzden İran hukuk sistemi dünyadaki hukuk öğretilerinden tamamen farklıdır.³⁰

²⁷ İran Anayasanın 94. Md.

²⁸ İran Anayasanın 123. ve 58. Md.

²⁹ Bu Konuyla İlgili DW Parsina Bkz. <https://www.dw.com/fa-ir/a-3999039> Erişim tarihi 4.1.2021

³⁰ Alavi, Mohammad Teqi. (2002). *Teamoli bar Caykah-e Örf va Adat dar Feqh va Hukuk-i Mozue İran*. Tebriz Esebiyat ve Ulume İnsani Fakültesinin Dergisi. Cilt, 45. S,182. s, 25.

Her şeyin sahipliğini erkeklere veren ataerkil bir toplum olarak kadınları da erkeklerin mülkünün bir parçası haline getirerek kadınların temel haklarını bile vermemektedir. Bin yıl süren padişahların ve Hanların hükümdarlığı göz önünde bulundurularak erkeklerin egemen olduğu sistemin aile kurumu içindeki yansımaları şu şekilde sıralanabilir:

1. Erkeğin ailenin soyunu sürdüren övünç kaynağı olarak görülmesi.
2. Erkeklerin kas gücüne sahip olması ve babasının işlerine yardımcı olmas
3. Ailelerini hırsızlara ya da diğer ailelere karşı savunması.
4. Babasının vefatından sonra onun yerine geçerek aile reisi olması. Bu görüşlere karşın:
5. Kızların ailenin soyunu sürdürememesi.
6. Aile ekonomisine destek olamaması.
7. Çeyiz gibi ihtiyaçları sebebiyle aile bütçesini zarara uğratması.

8. Savaşlarda esir alınma ihtimaliyle ailenin namusuna leke sürülmesi. vb. nedenlerle kadınlar erkeklerden değersiz görülmüştür. Böylece erkekler bu güçlerini topluma ve aileye yansıtarak, erkek egemenliğini iyice güçlenmiş ve kadınların fiziksel özelliklerinden dolayı her geçen gün İran edebiyatında aşağılayıcı ifadelerle küçümsenmiştir. İran'daki birçok kasaba ve köy Aşağı Baş ve Yukarı Baş mahallelerine ayrılmıştır. Şehirler, Haydari ve Nimeti isimleriyle birbirinden ayrılmışlardır. Bu iki büyük grup çoğu zaman birbirleriyle savaş halinde olmuşlardır.³¹

Ayrıca aşiretlerin köylerle, köylerin şehirlerle aralarında çıkan çatışmalar büyük kayıplara neden olmuştur. Dini savaşlar (Şiilerle Sünniler arasındaki savaşlar), etnik savaşlar (Türkler, Farslar, Kürtler ve Araplar arasında baş gösteren savaşlar) ve aynı zamanda hanların saldırısı, İran'daki hükümetlerin sık sık değişilmesine ve ülkenin düzensiz olarak yönetilmesine sebep olmuştur. Bunlar da İran'ın geçmişteki en büyük aksiliklerinden biri

³¹ El-Hılo Müştak. (2020). *İran Eşitlikçi Kadın Hareketleri Perspektifinden "Kadın Meselesi"nin Açıklanması*. Cilt: 4, Sayı: 1. İran Çalışmaları Dergisi. s. 159-160.

sayılabilir. Sadece Osmanlı hükümeti devrinde, İran'da hükümet birçok kez değişmiştir. Örneğin Atabekler (Tabakan), İlhanlı, Ak Koyunlu, Kara Koyunlu, Safari, Afşar, Zandı, Kaçar ve diğer hükümetler birbirinin ardı sıra iktidara sahip olup kısa bir zamanda yerini başka bir iktidara vermiştir.

Bütün bu savaşlar ve emniyetsizlik, savaşçıların (erkeklerin) değerini hem toplumda hem de ailele içinde her geçen gün daha da yükseltmiştir ve kadınlar, hayatta kalmaya layık görünmeyecek kadar erkeklerin gölgesinde ve hizmetinde bulunmuşlardır. Başka ülkelerde de aynı durum yaşanmış olabilir ancak İran'ın diğer ülkelerden büyük bir farkı vardır: İranlıların kendi ülkelerini bilime odaklanılan yer kabul etmeleri ve İslam ülkelerinin ve hatta genel olarak Doğu'nun Yunanistan'ı olarak görmeleridir. Belki de bu tarz düşünceler daha yıkıcı olmuştur.

Modern çağda birçok ülke modernizmle uyumsuz olan ve gereksiz gelenekleri bırakarak kapılarını deneysel bilimlere açmıştır. Aslında bazı geleneksel ilkeler belli bir sürede ülkenin belirli bir bölgesinde etkili ve faydalı olabilirler. Bu gelenekler belirli bir tarihi dönemde ve özel durumlar için uygulanmıştır ve tüm zamanları kapsayamayacaktır. Ama İran düşünürleri benmerkezci yanılısamasıyla Batı dünyasına ve deneysel bilimden kaynaklanan fikirlere karşı tutumlarından geri adım atmayıp uzun zamandır hayatını sürdürmekte olan eski geleneklere güvenebileceklerini ve onlara dayanarak yeni yasalar oluşturabileceklerini iddia etmişlerdir. Bu yüzden de kriminologların, uluslararası hukukçuların ve deneysel bilimlerin bulgularını görmezden gelip kendi yasalarını oluşturmaya çaba göstermişlerdir. Sonuçta bugünün dünyasıyla ve mevcut düzenle uyumlu olmayan bir yasa ortaya çıkmıştır.³²

1501 yılında Şah İsmail Safevi tarafından kurulmuş olan Safevilerle birlikte İran İslâm tarihinde ilk defa müstakıl bir siyasî ve İslami kimliğe kavuşmuştur ve bu kimliğin Kaçarlar dönemiyle pekiştiği ve günümüz İran İslâm Cumhuriyeti'nin kadar devam etmiştir. Bu süreçteki en temel faktör, Safevilerin, on iki imam muhabbetini esas alan aşırı (gulât) Şiiliği devlet politikası olarak benimsemesi ve bunu İran coğrafyasına empoze etmesinde yatmaktadır. Zaman içerisinde gulat-ı Şia'nın yerini İsnâaşeriyye Şiası'nın alması ve

³² Heirollah, Pervin. (2017). *Der-amedî ber Mevazîn-e Örf Hukuk-e Esasî*. Pejuheşha-ye Fekhi, Dergisi. Cilt, 12. S, 2. s, 233-235.

Kaçarlar döneminde hâkimiyetini pekiştirerek müesseseseleşmesiyle birlikte bu yeni kimlik ve gelenekler İran'da iyice yerleşmiştir ve İran'a özgü bir dini kimlik oluşturmuştur.

Şiiğin yaklaşık dört yüz yıldır İranlıların düşünce ve düşüncelerinin oluşumunda büyük etkisi vardır ve gelenek ve görenekler söz konusu olduğunda Şii öğretilerinin oluşumunda ve gelişiminde dikkate alınması gerekir. Ayrıca dinin bu alışkanlıkları ve gelenekleri şekillendirmede önemli bir rol oynadığını ve göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünmeliyiz. Şiilik ve onun İran hukuk yasalarının oluşturulmasındaki rolü sadece halkın kültürünü şekillendirmekle deyil, aynı zamanda yıllar boyunca din bilginleri tarafından yazılmış birçok hukuk metni, dinsel edebiyat ve geleneklere dayanarak yazıldığı için kimsenin karşı duramayacağı kadar yasallaşmış ve kutsallaştırılmıştır.³³

İran hukuk yasaları İslam hukukuna ve geleneklere iktibas ederek ortaya çıkarmışlardır. Belki onları tarihin kalbinden yetiştirip bugüne getirmeseydik daha iyi olurdu. Bu arada İran dindarlarının yanılması İran milliyetçilerin çok daha büyüktür. Çünkü kanun yazarları, dini öğretilerin Allah tarafından Peygamberimizin kalbine aktarıldığına inandıkları için dini ilkelerin değiştirilemeyeceğini iddia ediyorlar ve bu yazılı kuralların, dini âlimler tarafından binlerce hadisten çıkarıldığını ve zaman boyunca genelleştirildiğini kabul etmek istemiyorlar. Bazen dini kuralları ve ilkeleri savunmak için hiçbir nedenleri olmasa bile insanların bilemediği bazı gerekçelerin olabileceğini vurgulayarak dini ilkelerin insan tarafından yazılamayacağına ve doğüstü yasalar olduğuna inanıyorlardı. İran'ın yasal kurallarının geliştirilmesinde gelenekler ve örfi adetlerden daha çok dini hadislerle önem verilmiştir. Çünkü gelenekler ve alışkanlıklar genelde sözlü olarak günümüze değin şeklinde yetişmiş ve zamanla sistematikleşmeyip modernize edilmemiştir. Ancak dini gelenekler yıllar boyunca din bilginleri ve propagandacıları tarafından kitap haline getirilip insanların zihnine sızdırılarak yaygın şekilde günümüze kadar kullanılagelmiştir. Böylece yasaların çoğu, dini cemaatler tarafından eğitime ihtiyaç duyulmadan kabul edilmiştir ve halk kendi hayatında ister istemez kadınların yarı miras edinmesi, evlilik ve boşanma gibi ayrımcılık içeren gelenekleri yaşatmıştır. İran hukukunu yazanlar da aynı dini gelenekleri onaylayıp uygulamışlardır.³⁴

³³ Caferiyan, Resul. (2002). *Şia der İran ez Agazi ta Karne Dehomu Hicri*. (İkinci baskı). Qum. Ensariyan, Yayınevi. s, 754.

³⁴ Alavi, Mohammad Teqi. (2002). s,144.

Uzun zamandır insan toplulukları, ortak değer ve temellerinin ve güven içinde yaşama iradesinin korunması için genel kurallar oluşturmuşlar ve bu kurallar yeni modern toplumlarda yasa olarak resmi hale getirilmiştir. Bu arada sosyologlar, psikologlar, ekonomistler ve hukukçuların deneysel bilimlere dayanarak edindiği bulgularla modern yasalar oluşturup uygulamışlardır. Ama İran yasaları dini yasaları ve dini bilginleri esas tutarak bu tür yasalara karşı çıkmıştır. Dini anlatılarla modern hukuk arasındaki temel çatışmalar şunlardır:

1. Dini ceza sisteminde kısas, had ve ta ‘zir şeklinde uygulanmakta olan infaz veya bedensel cezalandırma -ister kısas şeklinde ister kırbaçlama şeklinde olsun- kriminologlar ve bilimsel rasyonel (akılcı) suç politikası uzmanları tarafından yapılan saha araştırmalarına dayanarak oluşturulan hümanist ve sivil haklara dayalı ceza sistemleriyle uyumlu olmayan bir ceza politikasıdır. Rasyonalite ve deneysel bilimler, bu tarz cezalandırılmaların insan onuruna karşı yapılan bir hakaret olduğunu savunmaktadırlar ve bu hususta UMSHS’nin 6. maddesinde önemli kısıtlamalar getirilmiştir.³⁵ Ayrıca Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi’nin 2. maddesinde ölüm cezası yasaklanmıştır.³⁶

2. Suç işleyen çocukların cezalandırılması Şii yargı yetkisi tarafından kabul edilirken, bu cezalar eğitim bilimcileri ve psikologların tarafından çocuklara yapılması kınanmıştır. Dini hukukla modern hukuk arasındaki temel çatışmalarını birisi de çocukların cezalandırılması açısından ortaya çıkmıştır. BM raporlarında 0-18 yaş arasındaki insanlar çocuk olarak tanımlanmaktadır. Ancak İran İslami Ceza Kanunu, cezai sorumluluk yaşını kızlar için 8 yıl 9 aya ve erkekler için 14 yıl 7 aya kadar düşürmüştür.³⁷

3. Modern hukuktaki cezaların kişisel olması ilkesi ile İslam Ceza Hukukundaki “Zeman Akel’e” gibi yasaların tutarsızlığı. Modern ceza hukukunun temel ilkelerinden biri olan suçların ve cezaların şahsiliği ilkesi İran hukukunda kabul edilmiş bir ilke değildir. Yani İran hukukunda ceza sadece yapan kişi değil belki ailesini de etkileyebilir.

³⁵ *Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi*. Bkz

³⁶ Temel Haklar Bildirgesi’nin 2. maddesi şöyle diyor: 1. Herkes, yaşama hakkına sahiptir. 2. Hiç kimse, ölüm cezasına çarptırılmamalı veya idam edilmemelidir.

³⁷ Sametli, Ferazt. (2019). *İran İslam Ccmhuriyeti'nde Uluslararası Hukuk Anlayışı*. Doktora Tezi. Ankara. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde. s. 139.

4. Kadın konusunda insan hakları ilkelerinin bulgularıyla “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”nin Şii yasaları ile çatışması.

Açıkçası bu tutarsızlıkların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Çünkü bilim varlık yokluktan bahsederken; din, şartlardan ve zorunluluklardan bahseder ve bugün açıklayamamamıza rağmen din âlimleri, insan onurunun geliştirilmesinin ve sürdürülmesinin tek yolunu ilahi yasalarda görmektedirler. Örneğim Mısırlı yazar Adil Zahir’e göre dini inançların temeli sadece tanrıya ve tektanrıcılığa (Evren’i, doğayı ve toplumu yaratıp yöneten, her şeye gücü yeten tek bir tanrı bulunduğu inanma ve ona tapınma, monoteizm) dayalı olmalıdır ve bütün dini kurallar istisnasız bu doğrultuda kurulmalıdır. Tanrı ve tektanrıcılık inanışına bağlı olmayan herhangi bir karar ise sadece değiştirilebilen tarihsel bir olgudur³⁸. Bu düşünceler esasında İslam yasaları Müslüman ülkelerde dokunulmaz bir makama sahip olmuştur.

³⁸ Motamedî, Q. Başîrî, A. Said, B. (1977). *Qevanın ve Moqrerate Zenan-e İran’ı*. (Birinci Baskı). Tahran. Qoqnus Yayınevi. s, 20.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İRAN HUKUK SİSTEMİNDE KADININ KONUMU

4.1. Ceza Hukuku Açısından Kadın

Ceza hukukunun çeşitli kaynakları ve görünümü olabilir. Genel olarak uluslararası düzenlemeler ve anlaşmalar mahkemeler tarafından kabul edilmiştir ve geçerlidir. İran ceza hukukundaki uluslararası düzenlemeler ve anlaşmalara ek olarak, kanun şeklinde tanımlanmayan ama mahkemeler tarafından hukuki olarak nitelendirilmesi gereken birçok örfi kural da toplumdaki insanların davranışını oldukça yaygın bir şekilde etkilemiştir. Üstelik bazı durumlarda, bu kurallar bir suçu ispatlamak için de gösterilebilir. Bu konuda bir suçu ispat etmek için Geçerli Fetvalar, Gelenekler ve Örf kullanılmaktadır.

4.1.1. Örf

Örf, bir toplumda veya belirli bir topluluk arasında git gide yaygınlaşan fakat yasalarla belirlenmeyen ve halkın kendiliğinden uyduğu bağlayıcı kurallardır. Bazen insanlar arasında bu kurallara uyma beklentisi öyle güçlenir ki aksinin yapılması, toplumun değerlerine ve beklentilerine aykırı bir davranış olarak algılanabilir. Zaman sürecinde sosyal alışkanlıkların örtülü olarak kabul edilmesi ve bunun aksinin yapılmasına izin verilmemesi örfi kuralların yaygınlaşmasının temel taşı olmuştur. Örf ile şariat ve din bilginlerinin fetvaları, İran hukukunun şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır ve güçlü bir ataerkillik kaynağı olmuşlardır. Ayrıca bazı geleneksel kurallar (örf), hukukçular tarafından onaylanmayıp yasa haline gelmemiş olsa bile insanların sosyal kararları üzerinde hala büyük bir etkiye sahiptir³⁹.

Örfi kurallar bu tezin konusu olmasa da mevcut yasalarda davalara ilişkin net bir açıklama yapılmadığı taktirde, (yani kanunda bir boşlukla karşılaşıldığında) davaların karara bağlanmasında örf ve geçerli fetvalara dayanılarak kararlar verilmiştir. Medeni Usul Kanunu'nu 3. maddesinde mahkemelerin davaları hukuka uygun olarak ele alması gerektiği açıklanmıştır. Ancak mevcut yasalarda davalara ilişkin net bir açıklama yapılmadığı taktirde (yani kanunda bir boşlukla karşılaşıldığında) davaların karara

³⁹ İslamıPnah, Ali. (2018). *Negşe Örf be Menzele Menbe Hukuk*. Feslnamey-e Motalelatiy-e Hukuke Hususi, Dergisi. Cilt, 47. S, 2. s, 194-202.

bağlanmasında örfi veya geçerli fetvalar göre çözülmesi vurgulanmıştır. Bu madde, mahkemelere kanunun yetersizliği durumunda örfi alışkanlıklara dayanarak karar verme izni vermiştir. Bu tür davalarda mahkemelerde bulunmak ve karar vermek tüm hâkimler için bir görevdir. Yani hâkimi, yasanın anlaşılmalığı, tutarsızlığı, çelişkili olması veya yasalarda boşluk bulunması mazeretiyle davayı reddedemez. Medeni Usul Kanunu'nu 4. Maddesine göre "Mahkemeler her davaya belirli bir şekilde hüküm vermekle yükümlüdür ve davalarda genel olarak karar vermezler."⁴⁰ Görüldüğü gibi, Medeni Usul hukukunun 3. ve 4. maddeleri arasında bir çelişki vardır, ancak İran yasalarının örfi kurallara dayanarak davaları çözmek için izin verdiği de anlaşılabilir.

Genel olarak yasalarda sosyal yaşamın tüm meselelerinin öngörülmemesi, örfi kuralların yargı sistemindeki etkisinin temel nedenidir. Bu yetersizlik, insanların özel ilişkilerinde daha da belirgindir. Çünkü yasa koyucu, bireylerin özel ilişkilerine yönelik kuralların yazılmasının sosyal ilişkilerini bozabileceğini ve mahremiyetlerini etkileyebileceğini düşünerek bireylerin özel ilişkilerine yönelik kuralları yazmamıştır. Maalesef kadın hakları alanında da birçok yetersizlik bulunmaktadır sebebi ise yasal koyucunun özel ilişkilere karışmasından kaynaklanmıştır.

Dolayısıyla kadın haklarına ilişkin mahkeme kararlarının birçoğu örfi kurallara dayanarak çözülmektedir. Yerel kamu hukukunda, vatandaşlar ve devlet arasındaki ilişki kurallara, genellikle açık yasalara tabidir. Böylelikle mahkemeler belirsizlikleri ortadan kaldırmakla yükümlü olacaklar. Hatta mahkemeler yasa boşluğuyla karşılaştıklarında sanığın suçsuzluğuna karar vermek zorundadırlar. İran ceza hukukunda örfi kuralların etkisi reddedilemez. Örneğin iffete aykırı davranışlar gibi birçok durumlarda mahkemeler örfi kurallara uygulamak zorundadırlar. Son birkaç yılda dans, müzik gruplarının, sosyal medyada yayınlanan fotoğraflarına ve ayrıca kadınların kapalı bir biçimde giyinmesi zorunluluğuna karşı ortaya çıkan protestolarda (Beyaz Çarşambalar protestolarında) ceza almasında örfi kurallarının etkisini görmek mümkündür. Örfün ceza hukuku üzerindeki etkisini doğrulamak için birçok örnek söyleyebiliriz.

İslam Ceza Kanunu'nun 267. Maddesi, hırsız tarafından çalıntı hisarının ihlal edilmesini hırsızlığı ispatlamak için şart olarak belirtmektedir. Madde 268'e göre çalıntı hisarı, nesnenin hırsızlığa karşı korunduğu hisar olarak veya nesneyi korumak için uygun bir

⁴⁰ Medeni Usul Kanunu için Bkz. <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/93305> Erişim tarihi 4.1.2021

yer olarak tanımlamıştır. Kanun çalıntı hisarının ihlal edilmesini, hırsızlığı ispatlamanın şartı olarak belirtmektedir. Mahkemeler ise çalıntı hisarını tanımlamak için mülk ve çalıntı türüne göre örfi kurallara başvurur.⁴¹

4.1.2. İslam Şeriatı Kaynaklı Kararlar ve Geçerli Fetvalar

Kamu ve Devrim Mahkemelerinin kurulmasına dair kanunun 8. Maddesi, anayasanın 167. Maddesine uygun davalarla ilgilenip uygun kararı vermelerini gerektirmektedir.⁴² Anayasanın 167. Maddesine göre, yazılı yasalarda davaya ilişkin herhangi bir karar bulunmadığı takdirde hâkimlerin, geçerli İslami kaynaklar veya geçerli fetvalara dayanarak karar verme yetkisine sahiptir. Bu nedenle mahkemeler, davaları tespit etmek için mevzuat eksikliği ile karşı karşıya geldikleri zaman bu eksikliği gidermek için Şeriata dayalı kararları veya geçerli fetvaları kullanabilir.⁴³ Örneğin, 2013 yılında onaylanmış İslami ceza kanununun 449. Maddesinde erş (İslâm ceza hukukunda ölümle sonuçlanmayan müessir fiillerde mağdura ödenen tazminat anlamında terim) ve vücut organları diyetinin niteliği açıkça belirlenmemiştir ve birçok durumda diyet miktarını belirlemekten kimin sorumlu olduğu bile belli değildir.⁴⁴

1991 yılında kabul edilmiş İslam Ceza Kanunu'nun 367. maddesine göre, İslam ceza yasalarında vücudun herhangi bir kısmının zarar görmesi karşılığında belirli bir miktar belirlenmemişse, suçlu bedelini ödemek zorundadır ve mahkemeler, İslam şeriatı kaynaklarına ve geçerli fetvalara dayanarak karar alıp sonuca bağlayabilirler.⁴⁵

İran İslam Ceza Kanunu'ndaki en kapsamlı ve yaygın konulardan biri Ta 'zirate Menuse Şeridir bu tür suçlar İran İslam Ceza Kanunu'nda belirli bir miktarda ceza tayin edilmemiştir. Yani İslam Ceza Kanunu'nun 115. maddesinin 2. fıkrasındaki (ta'zir) olarak adı geçen birçok eylemlerin cezasının miktarı ve biçimi belli değildir. Bu yüzden cezalandırma süresinde hâkimin dini metinlere dayanarak karar vermesi gerekmektedir. Örneğin aralarında resmi evlilik bağı olmayan bir erkekle kadının yatakta çıplak bulunması, bir çocuğa veya bir zihinsel engelliye hakaret etmek, Müslümanlığa sığınan bir kâfirin başka

⁴¹ İslam Ceza Kanun'un Farsçası için Bkz <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/845048> Erişim tarihi 5.2.2021.

⁴² Kamu ve Devrim Mahkemelerinin Kurulma kanun Farsçası için Bkz <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/90416> Erişim tarihi 5.2.2021.

⁴³ İran Anayasanın 167. Md

⁴⁴ İslam Ceza Kanun'un 449. Md

⁴⁵ İslam Ceza Kanun'un 367. Md

bir Müslüman'a hakaret etmesi veyahut iftira atması durumlarında cezanın türü ve miktarı şeriat metinlerinde özellikle belirtilmediği sürece, cezanın miktarını ve biçimini belirlemek, yargıcın (hâkimin) yetkisindedir.⁴⁶

4.1.3. Cezai Sorumluluk

Çocukların ceza sorumluluğunun tespiti çocuk adalet sisteminin en önemli konularından birisi olmalıdır çünkü çocuklar kendi eylemlerinin sonuçlarını idrak edemezler. Bu nedenle İran, 1992 yılında “ Çocuk Hakları Sözleşmesi” kabul etmiştir. ÇHS’ne göre 18 yaşını doldurmamış her insan çocuk sayılmıştır. Kişi 18 yaşından önce ergin (reşit) olsa da çocuk sayılmaya devam edecektir. Bu yeni yaklaşım ile çocuğun bir suçu işlediği değil, bir suça sürüklendiği kabul edilmiştir. Bu yenileşmeler esasında çocuk adalet sistemi cezalandırıcı değil onarıcı adalet ilkelerine göre hareket etmeye çalışır.⁴⁷

Bu basit mesele İran hukukunda ihlal edilmiştir ve çocuk had cezası gerektiren suç işlediği takdirde mahkeme çocukları yargılayabilir ve bu durumda islah ve terbiye merkezleri çocuktan sorumlu olacaktır. Ancak Ceza Kanunu'nun 88. maddesine göre, (ta ‘zir) kapsamında işlenen suçlarda dokuz yaşın altındaki çocuk suç işlediği takdirde hakkındaki herhangi bir yargı kararının verilmemesi gerekmektedir.⁴⁸

Çocuğun bu dönemde eylemleri cezai sorumluluktan muaf tutulmuştur ancak ergenlik çağına ulaştıktan hemen sonra, işledikleri suçların karşısında sorumluluk taşımaktadırlar. Ta ‘zir kapsamında işlenen suçlarda yaş sorumluluğu kızlar ve erkekler için aynıdır ve on sekiz yaşından itibaren başlar. Ancak had ve kısas kapsamında işlenen suçlarda kız ve erkekler arasında ergenlik yaş farkı vardır ve kadın için daha erken (dokuz yaşa vardıktan hemen sonra) cezalandırma işlemleri yapılmaktadır.⁴⁹

İslami Devrimden sonra ceza hukuku alanındaki gelişmeler, kadınlara ilişkin meselelerde yeni rejimin geleneksel şer’i hukuka dönüşünün en önemli göstergelerinden biridir. Devrimden önce yürürlükte olan Hudud ve Kısas Yasası Külliyyatı’nın adı,

⁴⁶ İslam Ceza Kanun'un 115. Md.

⁴⁷ Avrupa Konseyi Çocuk Hakları stratejisi, 2016-2021.

⁴⁸ Fathi, Hojjatollah. (2012). *Mesuliyet-e Keyferi Et’fal ba Roykerde Kanun-e Mocazate İslami*. Hukuk-e İslami Dergisi. Cilt, 6. S,21. s 90.

⁴⁹ Farajolah, R. (2010). *Corm Şenasi va Mesuliyet-e Keyferi*. (Birinci Baskı). Tahran. Mizan. Yayınevi. 21-22

Devrimden sonra İslam Ceza Kanunu: Hudud, Kısas, Diyet, Tazir olarak değiştirilmiştir. İslam Ceza Yasası, cinsiyet eşitsizliğini pekiştirmiş ve kadınlara karşı daha sert hükümler getirmişti⁵⁰.

Bu bilgiler esasında bu noktadan itibaren, kadınlar için en zor ve şok edici cezalar başlamaktadır. Cezai sorumluluk kişinin, kendi davranışlarından ve eylemlerinden sorumlu olduğu anlamına gelir. 1960'ta onaylanmış Medeni Sorumluluk Kanunu'nun 1. maddesi şöyle der: “yasal izin olmaksızın veya ihmal sonucu, bir kişinin canına, malına, eşyasına, özgürlüğüne, haysiyetine, ticari haysiyetine veya kişilerin herhangi bir hukukî haklarını ihlal eden eylemler neticesinde meydana gelen zararları tazmin etmekle yükümlüdür.” Reşit olmayan çocuklar ve zihinsel engelli kişiler bazı cezai sorumluluklardan muaf tutulur veya yetişkinlere göre daha hafif cezalandırılır.

Anayasanın 140. maddesine göre, "cezai sorumluluk" kişinin, suçu işlediği zamanda ergen, bağımsız ve akıllı olması şartıyla gerçekleşebilir.⁵¹ İran İslami Ceza Kanunu'nun ikinci bölümünün 146. maddesine göre olgunlaşmamış çocuklar, cezai sorumluluklardan sorumlu tutulamazlar.⁵² Madde 147'ye göre ergenlik yaşı, kızlar için 9 kamerî yılı (8 yıl 9 ay) ve erkekler için 15 kamerî yılı (14 yıl 7 ay) tamamlayarak başlar. Bu cümleler tam bir felaketi işaret eder yani İran İslami Ceza Kanunu, cezai sorumluluk yaşını kızlar için 8 yıl 9 aya ve erkekler için 14 yıl 7 aya kadar düşürmüştür. Bu kanun kız ve erkek (cinsiyet) eşitliğini açıkça ihlal etmiştir ve ayrıca hukukçular ve Şia fakihleri arasında büyük tartışmalara neden olmuştur.⁵³

4.1.4. İslam Ceza Hukukunda Kadının Şahitliğine Genel Bakış

174. maddeye göre, dava konusu olay hakkında bilgi ve görgü sahibi olduğu bilinen ancak davaya taraf olmayan kişilere tanık denir. Sözlükte “hazır bulunmak, haber vermek, bilmek, gözlemek, görmek” anlamlarındaki şهادet kökünden türeyen şahit, fıkıh terimi olarak bir olaya veya duruma tanık olan veya tanıklık eden kişiyi ifade eder. Bir kimsenin bir hukukî işleme şahit olmak üzere davet edilip şahit tutulması işhad, birinin şahitliğine

⁵⁰ Özalpat, Didem. (2008). *İslam Devletlerinde Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk İran ve Mısır Örnekleri*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara. s, 126.

⁵¹ İran Anayasasının 40. Md.

⁵² İslam Ceza Kanunu'nun 146. Md.

⁵³ Mirsaeidi, Mansour. (2004). *Mesuliyet-e Keyferi ve Qelemro ve Erkane*(Birinci Baskı). Tahran: Mizan Yayınevi.s , 74.

başvurulması, şahitliğini eda etmek üzere çağrılması istiṣhad diye adlandırılır. Bu iki terim birbirinin yerine de kullanılır. Şahid (çoğulu şühud), şehid (çoğulu şüheda') ve şehadet kelimeleri Kur'ân-ı Kerîm'de sözlük ve terim anlamıyla “tanık” ve “tanıklık” manasında geçtiği gibi bu kökten türeyen fiil kalıpları, ayrıca eşhad, meşhud ve meşhed isimleri kullanılmıştır. Hadislerde de şehadet kökünden türeyen kelimeler yaygın biçimde kullanılmış olup şahit kelimesinin terim anlamında geçtiği birçok hadis mevcuttur. Şahitlik genel olarak “bir kimsenin hazır bulunup görmek veya duymak suretiyle bildiği bir şeyi haber vermesi” şeklinde tanımlanabilir. Şahitliğin resmi-hukuki boyutunu ve bağlayıcı sonuç doğurması yönünü vurgulamak için bu tanıma haber vermenin hâkim huzurunda olması kaydını ekleyenler de bulunmaktadır.⁵⁴

Ceza Kanunu'nun 177. maddesine göre, şahitte bulunması gereken şartlardan birisi mükellef olmasıdır. Buna göre akıl hastasının ve çocuğun şahitliğinin kabul edilmeyeceğinde icma vardır. Şahitte bulunması gereken diğer şartlardan biri de adalet sahibi olmasıdır. Buna göre fasığın şahitliği kabul edilmez. İnancı, şahitlik yapan kişi meşru ilişkiden doğmalıdır (yani zina sonucu doğan çocuklar İran hukuk sisteminde şahitlik yapamazlar), şahitlik yapacak kişinin taraflarla veya bunlardan biriyle düşmanlığı olmamalı, açılan davalarda kendi çıkışları olmamalı ve şahitlik yapan kişi dilenci veya serseri olmamalıdır.⁵⁵

İran İslami Ceza Kanunu'nun üçüncü bölümü kimlik bölümü olarak adlandırılıyor. Bu bölümde kadınların tanıklığına baktığımızda kadınların erkekler gibi mahkemede tanık olarak görüşlerini ifade edemeyeceği belirtilmektedir. Başka bir deyişle, herhangi bir kadın tek başına bir suçun işlendiğine şahit olsa da gördüklerini söyleyerek gerçeğin açığa çıkmasına ve adaletin yerini bulmasında hiçbir katkı sağlayamaz. Yani İran ceza kanununda bir kadın tek başına şahitlik edemez ve bir suçun ortaya çıkması için en az iki kadının olması gereklidir. Ayrıca, tanıklık konusunda iki kadının şahitliğinin bir tam şahit olarak tanımlayanlara göre iki kadının tanık olarak bulundurulması ve bunların tanıklığının bir erkeğin tanıklığına eşit görülmesinden hareketle çoğunluğu oluşturan alimler; kadınların tanıklığının mutlak olarak erkeklerin tanıklığından aşağı konumda olduğu, bunun nedeninin de, onların yaratılışlarından getirdikleri birtakım özelliklerden kaynaklandığı yorumunu

⁵⁴ Emami , Hehen. (1996). *Medeni Hukuk* (Altinci Baskı). Tahran. Eslamie Yayınevi. s, 189.

⁵⁵ Yousefiyan, Ail. (2018). *Berresi-ye Şerayete Şehadete Şahed der Hukuke Keyferi*. Hemayeşe Melliye Hukuk ve Ulume Ceza. s,5-6.

benimsemişlerdir. Bu bağlamda onlar; kadının yaratılış itibariyle unutkan olduğu ve akli melekesinin erkek kadar güçlü olmadığı şeklinde gerekçeler ileri sürdürmüşler. Bu esasta kadınlar Hakkâtullah gibi suçlarda yani zina, livat (erkekler arasındaki eşcinsel ilişki) gibi had cezasını gerektiren suçlarda, kadınların hiç bir şekilde tanıklık edemezler.⁵⁶ (Hakkâtullah ve Hakkatül nas ceza hukukunda tartışılan konular arasında olup, Allah'ın kulları üzerindeki hakları ve Hakkatül nas insanların birbirleri üzerindeki haklarıdır).

İslami Ceza Kanunu'nun 199. maddesinde iki erkek ve dört adil kadın ifadesi, sınır dışı etme ve tıraş olma cezalarını gerektiren zina türünü ispatlamak için yeterlidir. Kesin olan şu ki, yasa koyucuya göre, genellikle kadınlar adalet şartını yerine getirecek koşullara sahip değiller ve bu nedenle tanıklık ihtiyaç duyulan her yerde sadece erkek kelimesini kullanmışlar. Yasa koyucular tanıklık konusunda sadece kadın kelimesini değil yerine "adaletli kadın" terimi kullanmışlar. Açıkça söylemek gerekirse yasa koyucunun görüşüne göre, bir erkek adaletsiz olduğu ispatlanmadıkça "adaletli" ve bir kadın adaletli olduğu ispatlamadığı sürece "adaletsizdir".⁵⁷

İlk başta kadınların şahitlik etme hakkına sahip olmadıklarını söylediğimiz ve şimdi kadınların şahitlik etmelerinden bahsettiğimiz için eleştirebilirsiniz. İran hukukunda kadınların tanıklık etme hakkı vardır, ancak İran yasalarına göre bir kadına tek başına ifade verme hakkı resmen tanınmamıştır. Yani İranlı kadının ifadesi en az iki kadınla gerçekleşir. İran ceza hukuku Bakara Suresinin 282. ayetinden etkilenecek iki kadının tanıklığını bir erkeğin tanıklığına eşit tutmuştur.⁵⁸ Bu düşünce esasında yola çıktığımızda erkeklerin ifadesinin değeri kadınların ifadesinin değerinin iki katı olduğu görebiliriz. Bize göre bu görüşler insani boyutları göz ardı eden bir görüştür. Bu tür düşünceler kadın, erkek eşitliğini dikkate almamışlar.

İslam Ceza Kanunu'nun 199. maddesinde belirtildiği gibi, erkeklerin ifadesinin değeri kadınların ifadesinin değerinin iki katı olduğundan dolayı tanıklar arasındaki erkek sayısı arttıkça, suçu kanıtlamak daha kolay olacaktır ve aksine kadın tanıkların -adaletli bile olsa- sayısı arttıkça suçu kanıtlamak zorlaşacaktır. Daha önce de söylediğimiz gibi, iki erkek ve dört kadının tanıklığı, sürgün ve tıraş cezalarını gerektiren zina türünü ispatlamak için

⁵⁶ Sanei, Fahreddin. (2009). Berresi-ye Fikhi-ye Şhadete Zeden der İslam. Qum. Meyseme Tenmar Yayınevi. s, 85.

⁵⁷ İslam Ceza Kanunu'nun 199. Md.

⁵⁸ Kuran-I Kerim Bakara Suresinin 282. Ayetinden Bkz.

yeterlidir. Ancak "taşlanarak öldürme" (Recm) cezasını gerektiren zinanın ispatlanması için dört erkek veya üç erkekle iki kadın olması şarttır.⁵⁹

Görünüşe göre, iki kadının ifadesi, bir erkek tanıklık ifadesine eşit olmasına rağmen, suç ne kadar büyük olursa ya da had gerektiren suçların işlenmesine dair kadınların tanıklığı mahkeme tarafından kabul edilmesi daha da düşük orandadır. Genelde kadınların tanıklık etmesi tazir (şeriatte eksik belirtilen cezaları) gerektiren suçlarda yaygındır. Böylece, yüz kadının ifadesi bile zina suçunu kanıtlayamaz çünkü had gerektiren suçlar sadece erkek şahadetleriyle ispatlanabilecek suçlardır. Had gerektiren suçlarda kadınların tanık makamında bulunmaları bu tür suçların ispatlanmasında hiç bir etkisi olmayacak aynı zamanda tanıklık eden kişilere karşı kafz cezası yanı seksen kırbaç cezasına uygulanacaktır.

İran sisteminde sadece şahitlik konusunda değil Kasame (yemin etmek) konusunda da kadınlara karşı adaletsizlik mevcuttur. Bir cinayet işlendiğinde ve failin bu suçu kesin delillerle tespit edilemediği takdirde kasame konusundan yararlanarak cinayet işlemlerini ispatlayacaklardır. Ceza kanunu 336. maddesi kasten suçlarının ispatlaması için mağdurun elli erkek akrabasının yemin etmesi gerektiğini belirtmektedir. Kadınlar sadece davacı oldukları takdirde yemin edebilirler, aksi takdirde yargılama sürecinde etkileri olmayacaktır.⁶⁰

İran yasalarında kadın erkek arasındaki eşitsizlik yasaları kısas konusunda bile bir rol oynayamamıştır yanı kısas konusunda da kadın erkek arasında ayrımcılıklar mevcuttur. Örneğin bir kadın bir erkeği öldürdüğünde, mektubun varisi, kadını idam etmeden önce kadının varislerinden (erkeğin) diyetinin yarısını alacaktır.⁶¹

İslam Ceza Kanunu'nun 382. Maddesinde Müslüman bir kadın kasıtlı olarak öldürüldüğünde, kısas cezası uygulanacaktır ancak katil Müslüman bir erkekse, kısas uygulanmadan önce kadının ailesi bir Müslüman erkeğin diyetini yarısını erkeğin ailesine ödemek zorundadır. Kadınlara karşı ayrımcılıklar organ kısasında da devam etmektedir. Madde 388'de Müslüman erkek ve kadınlar vücut parçaları kısasında eşit hakka sahiptirler ve

⁵⁹ İslam Ceza Kanunu'nun 199. Md.

⁶⁰ Ehmedi, Enver. (2016). *Rüykerde Kanun-e Mocazate İsalami be kesame*. Mecerle-ye Hukuki-ye Dadqosteri, Dergisi. Cilt,79. S,91. s, 9.

⁶¹ Eşref Tehmasbi Nik, Ail. (2003). *Siyasetha-ye Cenayi Islam*. (Birinci Baskı). Tahran. Berge No, Yayimevi. s, 140.

bir erkek kadına verdiği zarardan dolayı kısasa mahkûm edilir. Ancak kadına verilen zararın diyeti belirli bir miktardan (bir erkeğin diyetinin yarısı veya üçte birinden) fazla olursa mağdur (kadın) kısası uygulatabilmek için organ parasının yarısını ödemek zorundadır. Yani, kadının cerahetleri ve diyet miktarı az olduğu zaman kadın, erkek organ diyeti eşit olacaktır. Ancak cerahetlerin ve diyetlerin miktarı tam diyetin yarısı veya üçte biri fazla olsa yinede kadınların diyetleri yarıya inmelidir.⁶²

İslam Ceza Kanunu'nun 452. maddesinin görüşlerine göre, ölenin mirasçılarının anne tarafının akrabaları dışındaki herkes, miras payı oranında diyet payının mirasçıları olacaktır. Bu nedenle, anne tarafının akrabaları diyetten mahrum edilmişlerdir. Ancak babanın akrabalarının diyet miktarından mirasçı olacaklardır. Diyetin ödenmesinden sorumlu olan kişilerle yetkili olan şahıs akiledir. Akile, kelimenin kökünde “bağlamak, engellemek; anlamak” manaları vardır. Akilenin hukuki anlamı da kasten işlenen cinayetler dışındaki şibh-i amd ve hataen öldürmelerde diyeti üstlenen kişilerdir.⁶³

İslam Ceza Kanunu'nun 468. maddesinde akile, miras sınıflarına göre sırayla baba, oğul ve babayla annenin erkek akrabaları veya babanın erkek akrabalarıdır. Ölüm anında miras alabilen herkes aynı derecede diyet ödemekle yükümlüdür.⁶⁴

Görüldüğü gibi, miras mevzusunda da baba, oğullar ve erkek akrabalarından bahsedilmekte ve kadınlar için hiçbir hak öngörülmemektedir. Kadınlara uygulanan bu ayrımcılık ve eşitsizlikle birlikte, yasanın İslam Ceza Kanunu'nun 550. maddesinde, bir kadının diyetinin bir erkeğin diyetinin yarısı olduğunu açıkça belirtmektedir⁶⁵. İran İslam Ceza Kanunu'nun 560. maddesine, göre erkekler ve kadınlara karşı işlenen müessir fiillerin ödenmesi gereken paranın ve diyetinin miktarı eşittir . Ancak bu maddede işlenen suçların diyet miktarı tam diyetin üçte birinden fazla olursa yine de kadının diyeti yarıya inecektir. Bu kural diyetle alakalı tüm konularda geçerlidir⁶⁶.

İslam Ceza Kanunu'nun 630. maddesine dayanarak, "Eğer bir erkek karısının yabancı bir adamla zina yaptığını görürse ve kadının itaati hakkında bilgi sahibi olursa, onu aynı

⁶² Eşref Tehmasbi Nik, Ail. (2003). s, 47.

⁶³ İslam Ceza Kanunu'nun 452. Md.

⁶⁴ İslam Ceza Kanunu'nun 468. Md.

⁶⁵ İslam Ceza Kanunu'nun 550. Md.

⁶⁶ İslam Ceza Kanunu'nun 560. Md.

zamanda öldürebilir.⁶⁷ 156. maddenin notlarında bu yasaya ait açıklamalar, bir adamın onurunu tecavüzden korumak için mütecavizi öldürebileceği ve öldürdükten sonra kan parasını geri ödemek zorunda kalmadığının yönündedir.⁶⁸ Kadınların erkeklerin namusları olarak tanımlanması kadınlara karşı yapılan haksızlıklarının bir çoğuna neden olmuştur ki bunların en önemlisi namus cinayetleridir. Namus cinayeti töre ve namus suçları özellikle ataerkil toplumlarda aldatmak, zinâ etmek, evlenmeyi reddetmek, boşanmaya çalışmak, tecavüze uğramış olmak gibi nedenlerle, başta kadınlar olmak üzere aile fertlerine yöneltilen şiddettir. Bu tür şiddet İran toplumunda katı bir şekilde uygulanmaktadır. İran'da namus cinayetleriyle ilgili kesin rakamlar bilinmiyor. Ancak haber sitelerine ve uzmanlara göre namus cinayetleri ülkedeki cinayet davalarının yüzde 20'sini oluşturmaktadır ve her yıl 375-450 kişi namus cinayetleri nedeniyle öldürülmektedir.⁶⁹

Nitekim İslam ceza kanunu'nun 630. Maddesinde dayanarak bu tür suçlular en hafif cezaları alacaklardır. Örneğin 13 yaşındaki Romina Eşrefi, 'aşık olduğu adamla' evlenmek istedi ancak babası bu duruma 'kültürel farklılıklar' nedeniyle izin vermedi ve Romina Eşrefi daha sonra 35 yaşındaki kişiyle evden kaçtı. Romina polis tarafından yakalandıktan sonra babasına geri verildi ve babası 13 yaşındaki kızını, uyuduğu sırada başını keserek öldürdü. Sonuç olarak Romina Eşrefi'nin babası İslam ceza kanunu'nun 630 ve 220. Maddesinde yararlanarak 9 sene hapis cezası aldı.⁷⁰

Kadın erkeğin namusu olarak tanımlanmış neticeten erkekler namus savunması korumak için zina yapan eşini öldürebilir ve cezai sorumluluk taşımamaktadır. Ancak bir kadın kocasını başka bir kadınla cinsel ilişkide olduğunu gördüğünde kocasına zarar veremez, aynı zamanda olay ortaya çıkarsa kırbaçlama cezasına maruz kalabilir ve seksen kırbaç cezası kadına uygulanacaktır. Çünkü her şeyden önce, bir kadının Hakkâtullah suçlarında tanıklık edemez. İkincisi, İslami Ceza Kanunu'nun 200. Maddesine göre, kadının tek başına veya adil bir erkeğin ifadesiyle özdeşleştirilmesi zina suçunu kanıtlamaz. Aksine, tanıklık edenlerin hakkında kazfın cezası uygulanacaktır.⁷¹

⁶⁷ İslam Ceza Kanunu'nun 630. Md.

⁶⁸ İslam Ceza Kanunu'nun 156. Md.

⁶⁹ Nanusi Cinayetler İçin Bkz <https://www.hra-news.org/2020/hranews/a-25265/> Erişim tarihi 2. 1.2021.

⁷⁰ Nanusi Cinayetler İçin bkz <https://www.bbc.com/persian/iran-53934692> Erişim tarihi 2. 1.2021.

⁷¹ İslam Ceza Kanunu'nun 200. Md.

İran İslam Ceza Kanunu'nun 245.maddesine göre kazf, “muhsan olan bir kimseye zina ithamında bulunmak veya nesebini reddetmek” ve bir erkeğe livata (erkekler arasında eşcinsel ilişki) ithamında bulunmak" şeklinde tanımlanır. İthamda bulunan kişiye kazif, itham edilene makzuf, bu amaçla kullanılan kelime ve cümlelere makzufün bih denilir. Kazfın had cezası ise seksen adet kırbaç olarak belirtilmiştir. Zina isnadı, isnat edilen kimsenin muhsan olması ve isnadın kasıtlı yapılması kazf suçunu oluşturan üç ana unsurdur. Zina isnadı bir kişinin başka bir kişi aleyhine zina ithamında bulunması veya başka bir kişinin sahih olarak bilinen nesebini reddetmesi şeklinde olur. Bu isnadı sarih olarak ifade eden her yazı ve sözle kazf suçu gerçekleşmiş sayılır.⁷²

İslami Ceza Kanunu'nun 156. Maddesine göre "Meşru savunma" yasada şöyle açıklanmıştır: Bir kişi, herhangi bir tecavüz veya tecavüze yakın bir tehlikeye karşı kendini ya da bir başkasının onurunu, namusunu, malını, mülkünü, cismi özgürlüğünü savunmak için, savunma aşamalarını riayet ederek suç olarak tanımlanan bir eylemi gerçekleştirirse, aşağıdaki koşulların tümü ispatlandığı takdirde cezalandırılmaktan muaf olacaktır:

- Eylemin yapılması, tecavüz veya tehlikeyi önlemek ve gidermek için gerekli ve kaçınılmaz olduğu halde.
- Korunmak durumunun, makul bir kanıt veya rasyonel korkuyu ispatlayabilecek kadar güçlü olması.
- Tecavüz ve tehlike, bireyin kendi yaptığı tecavüz veya bilinçli eyleminden (bireyin kendi bilinçli yaptığı tecavüz veya eyleminden) ve karşı tarafın kendini korumasından kaynaklanmadığı halde.
- Zaman kaybetmeden yasal güvenlik güçlerine şikâyet etme fırsatı bulmak neredeyse imkânsız olduğundan veya müdahaleleri, saldırganlığı (saldırıcıyı) ve tehlikeyi gidermek için etkili olamayacağı halde.

⁷² İslam Ceza Kanunu'nun 245. Md.

Meşru savunma durumunda, zihinsel engelli olan mütecavize karşı korunma durumları dışında kan parası da düşülür. Mütecaviz zihinsel engelli olduğu takdirde, onun kan parası devlet hazinesinden ödenir.⁷³

4.2. Medeni Hukuk Açısından Kadın

4.2.1. Miras Hukukunda Kadın

Medeni kanun'un 826. Maddesine göre miras, (çoğulu mevaristir) ölenin geride bıraktığı mal ve haklardır. Kelimenin "VRS" kökünden "irs" mastarı, bir kimsenin malının ölümünden sonra şeri mirasçılara intikal etmesi demektir. Aynı kökten, "tevarüs"; karşılıklı mirasçı olmak veya bir kimsenin diğerine mirasçı olması; "varis" mirasçı; "muris", miras bırakan; "tereke", ölenin bıraktığı miras anlamlarında kullanılır.⁷⁴

Medeni Kanun'un 113. maddesine göre eğer kadının çocukları yoksa bıraktığı mirasın yarısı kocanın ve eğer kadının çocukları varsa bıraktığı mirasın dörtte biri kocasınındır. Bu konuda eğer koca çocuk bırakmadan ölürse geriye bıraktığı mirasın dörtte biri kadının ve eğer kocanın çocuğu varsa bıraktığı mirasın sekizde biri kadına aittir ve terekeden geriye kalanı diğer varisler arasındaki düzenlemelere göre bölünecektir.⁷⁵

Madeni Kanun'un 989. maddesine göre çiftler dışında herhangi birisinin olmaması yani hiçbir akrabanın olmaması durumunda karısı ölen koca, karısının tüm mülkünü, mirasçısı olarak sahiplenebilecek ancak kocası ölen kadın, kocasının servetinden sadece belirtilen bölümü diğer bir deyişle (dörtte biri) miras olarak alacaktır ve geriye kalan tereke sahihsiz mal olarak tanımlanacaktır ve Medeni Kanun'nun 167. maddesine göre devlete ait olacaktır. Ancak, bir kadının çocuğu varsa kocasının terekesinden sekizde bir ve eğer çocuğu yoksa dörtte bir pay alacak ve kocasının hiç kimsesi yoksa yine aynı payı miras olarak sahiplenecek ve kocasının kalan terekesi mahkeme kararıyla devlete ait olacaktır. Bu yasaların hiçbirisi kocanın aleyhine olmamıştır ve dahi koca kadın üzerindeki miras payını tam bir şekilde alabilecektir.⁷⁶

⁷³ İslam Ceza Kanunu'nun 156. Md.

⁷⁴ İran Madeni Kanunu'nun 826. md için Bkz <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/97937> Erişim tarihi 7.2.2021.

⁷⁵ Zeyneb, Ferqani. (2010). *Sehme Erse Zen az Şoher*. Feslneane-ye Banuvan Dergisi. Cilt, 5. S,17. s, 162.

⁷⁶ Madeni Kanunu'nun 989. ve 167. Md.

Medeni Kanun'un 989. maddesine göre bir erkeğin birden fazla kadınla eş olması durumunda erkekten kalan miras (dörtte bir veya sekizde bir) kadınların arasında eşit bir şekilde paylaştırılır. Diğer bir deyişle eğer bir erkeğin dört karısı varsa, bu paylar dört kadının arasında eşit bir şekilde bölünecektir.⁷⁷

Medeni Kanun'un 906. maddesine göre murisin hiçbir derecede evladı yoksa (çocuk veya torun) ebeveynlerin her biri tüm terekeyi mirascısı olarak alacaklardır. Ama ölen kişinin babası ve annesi yaşıyorsa annesi üçte birini ve babası üçte ikisini alacaktır. Ancak annenin hacibi varsa, anne terekenin sekizde birini alacaktır ve baba mirastan geriye kalan her şeye sahip olacaktır.⁷⁸

Hacib genel olarak örtmek, engel olmak, mahrum bırakmak daha yakın bir mirasçının bulunması sebebiyle bir vârisin tamamen veya kısmen mirastan mahrum olması anlamına gelen bir İslam miras hukuku terimidir. Bir kişiyi mirastan mahrum bırakan varise "hacib", mirastan mahrum bırakılan kişide "mahcup" veya "sakıt" (düşen) denir. Nitekim ölen kişinin bir erkek veya kız kardeşi varsa kadının miras payının üçte birinden sekizde bire düşmesine neden olacaktır. Başka bir örnek verecek olursak, ölen erkeğin sadece bir kız çocuğu varsa ve aynı zamanda anne-babası yaşıyorsa kız çocuğu terekenin yarısını ve anne-baba sekizde birini pay olarak alacaktır. Sonra kalan terekesi eşit bir şekilde tüm mirasçılar arasında dağıtılacaktır. Ancak bu durumda annenin hacibi varsa, anne kalan maldan pay almayacaktır.⁷⁹

İran hukuk sisteminde iki türlü miras dağıtımı vardır: Birisi “garabet” diğeri ise “ferz”dir. Garabet mirası dağıtımında mirasların miktarı her zaman aynıdır ama ferz miras dağıtımında böyle bir kural yoktur ve miras dağıtımı farklı koşullara bağlı olmuştur. Ferz miras dağıtımı sadece kadınlar için geçerli olmuştur ve kadınların miras dağıtımı her zaman ferz miras dağıtımı esasında dağılmaktadır. Eğer murisin bir oğlu varsa miras dağıtımında hiçbir sorun ortaya çıkmayacaktır ve erkek çocuklar mirasın ikide bir kısmına sahip olacaktır. Eğer murisin erkek çocuğu yoksa ve bir kız çocuk varsa kız çocuğu terekenin hepsine malik olmayacaktır. İran hukuk sistemini ve miras hukukunu inceledikçe insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile hiç uyumlu olmadığı açık açık görülecektir. Böylece

⁷⁷ Zeyneb, Ferqani. (2010). s, 167.

⁷⁸ İran Madeni Kanunu'nun 989. Md.

⁷⁹ Fatime, Nuri. (2013-2014). İstisnaate Qevayede Ers de Hukuku İran. Yüksek Lisans Tezi. Şehid Beheştî Üniversitesi. Tahran. s, 6-8.

kadınların miras konusunda büyük bir haksızlığa maruz kaldığı gerçeği ve kadınların üzerindeki baskı ortaya konulmuş olacaktır.⁸⁰

Medeni Kanun'un 880. maddesine göre katl (cinayet) mirasın manilerindendir. Bu nedenle murisini kasıtlı olarak öldüren mirasçı mirastan pay alamaz. Bu yasa bir kadının kendi kocası tarafından öldürülmesi hususunda birçok istisna tanımıştır. İslam Ceza Kanunu'nda nefsi müdafaa olarak tanımlanan cinayetlerden biri, erkeğin kendi karısını başka bir erkekle yani yatakta görmesi üzerine karısını öldürmesinin nefsi müdafaa olarak kabul edilmesidir. Diğer bir ifadeyle bir erkek bu durumda kendi karısını öldürse bile karısının mirasçısı olacak ve karısının terekesine mirasçı olacaktır.⁸¹

İslam Ceza Kanunu'nun 630. maddesi bir erkek karısını yabancı bir erkekle aynı yatakta ve kadının rızasını olup olmadığını bilmeden yakalarsa aynı anda hem adamı hem karısını öldürebilir ve bu cinayet nedeniyle hüküm giymeyecektir. Çünkü İran yasalarında kadın erkeğin namusu olarak tanımlanmış ve erkeklerin kendi namuslarını korumak için yaptıkları işlerin hepsi nefsi müdafaa olarak değerlendirilmiştir.⁸²

4.2.2. Aile Hukuku Kuralları

4.2.2.1. Evlenme

Evlenme, karşı cinsten iki insanın yani bir kadın ve erkeğin hayatlarını birleştirmek amacıyla resmi olarak evlendirmeye yetkili kişinin yani evlendirme memurunun önünde evlenmek için kendi iradelerini açıklamalarıyla kurulan aile birliğidir.

1928 yılında yürürlüğe giren Medeni Kanun'n 1041. Maddesine baktığımızda İranlı kadınların durumlarını daha da net anlayabiliriz. Bu maddede kadınların on beş yaşına gelmeden ve erkeklerin on sekiz yaşına gelmeden önce evlenmeleri yasaklanmıştır. Bununla birlikte bu maddede bazı esnek muafiyetler söz konusu olabilir. Bu muafiyetler cumhuriyet savcısı tarafından önerilecek ve mahkeme tarafından onaylandıktan sonra çocuklara evlenme

⁸⁰ Zehmetkeş, Menuçehr ve Musevi, Sadeq. (2020). *Berresi-ye Tetbiqi-ye Tebeqati-ye Ers der Fıkh Şii, Ehli Sünnet ve Hukuke Feranse ba Röykerde İmma Humeyni*. Pajuheşname-ye Metin Dergisi. Cilt, 22. S, 86. s, 83-86.

⁸¹ İran Madeni Kanunu'nun 880. Md.

⁸² Tebibî, Morteza ve Ekberî Mohsen.(2013). *Ketl Mane Heqiqi-ye Ers*. Feslnane-ye Pejuheş Hukuke Keyferî Dergisi. Cilt, 1. S, 1. s, 132.

izni verilecektir. Bu madde 1982 yılında deneysel olarak değiştirilmiştir. Bu maddede ergen olmayan kadın evlilikleri yasaklanmıştır. Ancak bu yasaklama içerisinde bazı kuşkularda vardır bu kuşkularda dayanarak ergen olmayanların maslahata uyulması, velinin izin vermesi ve yetkili mahkemelerin onayları ile evlenmeleri meşru bir biçimde gerçekleşmiş olacaktır. Bu madde 2002 yılında böyle düzenlenmiştir ki maddeye göre 13 yaşını varmadan önce kız çocukları ve 15 yaşına varmadan önce erkek çocuklarının evlenebilmesi için velinin rızası ve yetkili mahkemenin onayına tabi tutulmuştur.⁸³

2013 yılında yürürlüğe giren İslam Ceza Kanunu'nun 147. maddesine göre, kız çocuklarında ergenlik yaşı 9 ve erkek çocuklarında ergenlik yaşı 15 olarak kabul edilmiştir⁸⁴. Nitekim Madeni Kanunun 1041. Maddesine dayanarak 9 yaşındaki kız çocuklarının evlenmesine engel yoktur ve mahkeme çocukların maslahatları için, velinin izniyle birlikte bu evliliğe izni verecektir. İran hukuk sistemindeki mevcut evlilik yasaları hakkında pek bir şey söylenemez. Çünkü İran'da evlilik işlemleri vasi ve mahkemesinin rızası ile her yaşta geçerlidir⁸⁵.

Medeni Kanun'un 1041. Maddesine göre 13 yaşın altındaki kızların ve 15 yaşın altındaki erkek çocukların evlenmesi velinin rızası ve yetkili mahkemenin onayına tabi tutulmuştur. Bu yasalar sonucunda, sadece 1399 yılının ilk üç ayında 14 yaşın altında olan 7323 kız çocuğunun evlenmesi gerçekleşmiş ve bu rakamlar aynı yılın yaz döneminde % 23 yükselerek 9.058'a yükselmiştir. Bu evlilikler sonucunda 364 kız çocuğu anne olmuştur.⁸⁶

Medeni Kanun'un 1043. madde gereğince kızların evlenirken babalarını resmî onayına gereksinim duymaları fakat erkekler için böyle bir zorunluluğun bulunmamasıdır. Bir diğer kanuni ayrımcılık ise, Medeni Kanun'un 1059. maddesi gereğince Müslüman erkeklerin böyle bir kanuna tabi olmamasına karşın Müslüman kadınların gayrimüslim bir erkekle evlenmesi yasaklanmıştır. Bu iki maddeye baktığımızda kadına karşı yapılan ayrımcılıklar ve şiddeti türlerini açık bir biçimde görebiliriz⁸⁷.

⁸³ İran Madeni Kanunu'nun 1041. Md.

⁸⁴ İslam Ceza Kanunu'nun 147. Md.

⁸⁵ İran Madeni Kanunu'nun 1041. Md.

⁸⁶ İranlı Çocukların Evlenmesi İçin Bkz <https://iranwire.com/fa/features/45787> Erişim tarihi 16.2.2021.

⁸⁷ İran Madeni Kanunu'nun 1044 ve 1046. Md.

Bu yasaya ek olarak Medeni Kanun'un 1060. Maddesi de kadınlar için başka bir kısıtlamaya ortaya çıkmıştır. Bu maddeye göre İranlı kadınların bir başka ülkenin vatandaşıyla evlenmesi hükümetten alınacak özel izne tabidir. İranlı bir kadın yabancı bir erkek ile serbest bir şekilde evlenemez ama bu yasak, İranlı erkekler için geçerli değildir. İranlı bir erkek bir yabancı kadınla evlenebilir. Bu yasaların tek sebebi İranlı yasa koyucu düşüncesine göre evlilik ilişkisinde her zaman erkeğin hâkimiyet ve üstünlüğünün korunması gerektiğidir. Bu yüzden Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkekle evlenmesini ve Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkeğin egemenliğine dâhil olmasını reddetmiştir. Ama gayrimüslim bir kadının Müslüman bir erkekle evlenmesinde hiçbir yasaklama yoktur çünkü bu evlilikte egemenlik Müslüman erkeğe aittir.⁸⁸

Medeni Kanun'un 1105. Maddesine göre evlilik ilişkilerinde ailenin reisliği kocanın özelliklerinden birisidir. Ataerkil bir toplumun sonucu olarak ortaya çıkan İran hukuk sistemi bu özelliğini korumak için birçok önlem almıştır. İran Yasama Organlarına göre bir erkeğin aile içindeki reisliği kamu düzeniyle alakalı olarak belirlenmiştir. Hatta kocanın bu reislik hakkından gönüllü olarak feragat etmesi bile yasaca kabul edilmemiştir. Çünkü böyle bir durumda Medeni Kanun'un 1105. Maddesinin itibarı zedelenmiş olacaktır.⁸⁹

Kamu düzeni, toplum düzenin korunması için, siyasi, ekonomik ve sosyal anlamda değişen düzenin kamuya yararlı olacak şekilde şekillendirilmesini ifade eder. Bir ülkede insanların birbirleriyle uyum içinde yaşamalarını, devletin iç ve dış ilişkilerinde güveni ve huzuru ve düzeni sağlamasını sağlayan kurallar bütünüdür.⁹⁰

Medeni Kanun'un 975. maddesine göre mahkemeler kamu düzenine aykırı olan yabancı yasalar ve özel sözleşmelerin yürürlüğe girmesine engel olabilir. Bu durumlarda da mahkemeler kadınlar ve aile üzerindeki erkek egemenliğini korumaya çalışmaktadır. Çünkü İran mahkemeleri bu tür ilkeleri kamu yararı ve kamu düzenini korunmasında önemli bir parçası olarak kabul etmişlerdir.⁹¹

⁸⁸ İran Madeni Kanun'un 1060. Md.

⁸⁹ İran Madeni Kanun'un 1105. Md

⁹⁰ Nasser, Katozian. (2007). *Qevayede Umumiy-e Qerardadha*. Cilt, 1.(Yedinci, Bsakı). Şerkete Sehamiye Yayınevi. s, 164

⁹¹ Mehrzad, Iqbali.(2005). *Berresi-ye Qerardadhay-e Nameşru*. Ulum İnsani Dergisi. s, 18-20

Medeni Kanun'un 1114. Maddesine göre kadının kocası tarafından belirlenen evde ikamet etmesi zorunludur. Medeni Kanun'un 1117. Maddesine göre erkekler kadının çalışma hakkını kısıtlayabilirler. Yani erkekler istemediği takdirde kadınların çalışma hakları bile yoktur. Görüldüğü üzere İran hukuk sisteminde tüm yasalar erkeklerin tarafında durarak erkekler için çok esnek olmuştur ama bu yasalar kadınlara karşı çok net ve çok katı bir biçimde ortaya çıkmıştır⁹².

Tablo 4.1. 2008-2020 yılları arası İran'da evlilik oranı

Yıl	Kadın	Erkek
2006-2007	22.1	26.06
2007-2008	22.03	26.08
2008-2009	22.4	26.09
2009-2010	22.6	26.011
2010-2011	22.7	27
2011-2012	22.8	27
2012-2013	22.1	27.4
2013-2014	23.1	27.8
2014-2015	23.4	28
2015-2016	23.8	28.5
2016-2017	23	27.4
2017-2018	23.4	27.4
2018-2019	23.4	27.6
2019-2020	24	27

İran istatistiklerine göre 2006-2020 yılları arasında evlilik yaşları giderek yükselmeğe başlamıştır.⁹³

Tablo 4.2. İran'da çok eşliliğin gerçekleri

Tür	Oran
Erkek Çocuğunun Olmaması	7.14
Kadının Kötü Davranışları	7.14
Erkeğin Evliliği Sürdürmemesi	7.14
Erkeğin Ekonomi Gücü	14.28
Kadının Rızası	14.28
Kadının Cinsel İtaatsizliği	50

⁹² İran Madeni Kanunu'nun 1114 ve 1117 . Md.

⁹³İran'da Evlilik Yaşları İlgili Bkz <https://iramcenter.org/iranda-gundemden-dusmeyen-cocuk-evlilikleri-sorunu/> Erişim tarihi 20.9.2020

İran istatistiklerine göre İran toplumundaki çok eşliliğin nedeni olarak en çok kadınların cinsel itaatsizliği gösterilmektedir⁹⁴. Aile söz konusu olduğunda gündeme gelen ilk sorunlardan birisi de erkeklere birden fazla evlilik yapma hakkının verilmesine karşın kadınların çok eşli oluşunun yasaklanmasıdır. Erkekler çok eşliliği bir silah olarak kullanmakta ve elbette bu durum; erkeğin güçlenmesine, kadının ise erkek karşısında karar verme yetisinin bulunduğu inkâr edilmesine sebep olmaktadır. 1049. madde gereğince erkekler çok eşlilik hakkına sahip olduğu hâlde kadınlar bu haktan mahrum bırakılmıştır. Eşitlikçiler, çok eşliliğin aile huzurunu bozmakla kalmadığını aynı zamanda “Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” ile uyuşmamaktadır.

4.2.2.2. Boşanma

1979 yılından sonra Ayetullah Humeyni'nin ilk kararlarından birisi İslam standartlarına aykırı olan Aile Koruma Kanunu'nun yürürlükten kaldırılması olmuştur. Bu durumdan sonra Aile Koruma Kanunu'nun ilgili hükümlerine Medeni Kanun uygulanmıştır ve bu durum 2012 yılına kadar devam etmiştir. 2012 yılında Aile Koruma Kanunu önce İslam Şura Meclisi tarafından ve 9 gün sonra da Anayasa Koruma Konseyi tarafından onaylanmıştır.⁹⁵

İran hukuk sisteminde her gün önceki yasaları kaldırmadan eski yasalar yeni fıkralar ve hükümler eklenir ve bu durum da duruşmaların uzamasına sebep olur. Bu fıkraların eklenmesi bazı yasaların etkisiz hale gelmesinden ve sosyal koşulların değişmesinden kaynaklanmıştır. Bu gibi durumlarda yasama organı eski yasaları değiştirmek veya yürürlükten kaldırmak yerine eski yasalara yeni fıkralar eklemiştir. Düşündüğümüz kanunlardan birisi Aile Koruma Yasasıdır ki bu yasaların bazı kısımlarında önemli fıkralar eklenmiştir. Bu yeni fıkralar Aile Koruma Kanunu'nda önemli sorunlara sebep olmuştur en önemlisi de aile davalarının uzamasıdır. Örneğin Aile koruma kanunun'nu 16. maddesi ailenin temelini güçlendirmek, aile içindeki anlaşmazlıkları ve boşanmanın artmasını önlemek için yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç yıl içinde aile, mahkemelerle birlikte aile danışma merkezleri kurmakla yükümlüdür.

⁹⁴İran'da Çok Eşliliğin İlgili Bkz <https://iramcenter.org/iranda-gundemden-dusmeyen-cocuk-evlilikleri-sorunu/> Erişim tarihi 20.9.2020.

⁹⁵ Kar, M. (1990). s. 36.

Aile Danışma Merkezlerinin Aile Koruma Kanunu'nun 16. maddesine eklenmesi duruşmalarını uzanmasına sebep olacaktır. İran toplumunda boşanma şiddetle reddedilmektedir. Bu yüzden İran yasaları boşanmayı ve ailenin dağılmasını önlemek için yeni tedbirler almıştır. Bu yasalarla boşanma süreci uzatılıyor ve bu durumdan dolayı kadınlar çok acı çekiyorlardır. Duruşmanın uzama sürecinde ne gerçek bir aile ne de karı kocanın özgür bir yaşamı olacaktır. Bu süreç içinde karı, koca oldukları için ve İran yasalarına göre mahkeme başka bir karar vermedikçe kadın kocanın evinde yaşamaya ve ona itaat etmeye mecburdur. Aksi takdirde kadını naşizelik suçu ile yargılanacaktır ve bu durumda her şey kocanın lehine olacaktır.⁹⁶

Aile Koruma Kanunu'nun 19. maddesi: Aile Danışma Merkezleri çiftlere danışmanlık hizmetini profesyonel bir yardım amacıyla yetkili mahkeme taleplerine uygun bir şekilde yerine getirir ve ilgili davalarda çiftleri uzlaştırmaya çalışır. Aile Danışma Merkezleri uzlaşma durumunda bir uzlaşma mektubu hazırlayacak, aksi takdirde ise mahkemeye yazılı olarak anlaşmazlık nedenlerini ifade edeceklerdir.⁹⁷ Aile Koruma Kanunu'nun 27. Maddesine göre anlaşmalı boşanmalar dışındaki davalar yani çekişmeli boşanmalar barış ve uzlaşma sağlamak amacıyla konuyu tahkime yönlendirilmelidir. Bu davalarda mahkeme Aile Danışma Merkezleri uzmanlarının görüşlerine dayanarak bir karar verecektir.⁹⁸ Görüldüğü üzere Aile Koruma Kanununun tüm yasaları aile içindeki anlaşmazlıkları ve boşanmanın artmasını önlemek için düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler, birlikte yaşamak istemeyen ailelerin aleyhine olacaktır. Özellikle kadınlar bu davalarda çok zarar göreceklerdir çünkü İran hukuk sistemine göre boşanma hakkı erkeklere aittir.

İran hukuk sistemine baktığımızda ve velayet konusuyla ilgili yasalarda da kadın erkek arasında büyük bir uçuruma şahit oluruz ve bu uçurumun tek sebebi İran hukuk sisteminin ataerkil bir sistem olmasıdır. 2003 yılında Medeni Kanun'un 1169. maddesinde yapılan değişikliğin Anayasa Koruyucular Konseyi tarafından onanmasıyla, anneye kız veya erkek çocukların hıdâne hakkı yedi yaşına kadar verilmiştir Medeni Kanun'un 1147. Maddesine göre Boşanma veya başka bir nedenle birlikte yaşamayan anne veya babanın, çocukları ziyaret etme hakkı vardır. Anne ve baba ziyaretin zamanı ve yeri hakkında anlaşamazlarsa

⁹⁶ İran Aile Kuruma Kanunu'nun 16. Maddesi için Bkz <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/97187> Erişim tarihi 1.1.2020.

⁹⁷ İran Aile Kuruma Kanunu'nun 19. Md.

⁹⁸ İran Aile Kuruma Kanunu'nun 27. Md.

mahkeme ziyaretin zamanını, süresini ve diğer hususları bizzat belirleyecektir.⁹⁹ Medeni Kanun'un 1170. Maddesine göre annenin akıl hastalığına yakalanması veya başka bir erkekle evlenmesi durumunda hıdâne hakkı iptal edilebilir Ancak erkeklerin yeniden evlenmesi velayet hakkını ihlal etmeyecektir.¹⁰⁰

Çocukların velayetiyle ilgili ve İran hukukunda yürürlüğe giren yasaların en önemlisi Aile Koruma Kanunu'nun 45. maddesidir. Bu maddeye göre mahkemelerin ve yürütme otoritelerinin tüm kararlarında çocukların ve ergenlerin mutluluğunun gözetilmesi gerekmektedir. Bu madde çocuklar için geçmişteki yasalara göre daha da iyi imkânlar yaratmıştır. Aile Koruma Kanunu'nun 45. maddesinden önceki yasalarda çocuk velayeti erkeklere ait olan bir hak gibi tanınmıştı. Ancak bu yasaya göre kadının çocuğa bakma imkânı varsa mahkeme çocuğun ve ergenin mutluluğu ve çıkarları doğrultusunda kadına velayet verebilir.¹⁰¹

4.2.2.3. Fesih nikah

Medeni Kanun'un 1122. Maddesine göre bir kadının evliliğini sona erdirmeye hakkı sadece erkeklerin cinsel görevlerini yerine getirmesini engelleyen bir hastalığı olduğu durumlarda tanınmıştır. Diğer bir deyişle bu maddeye göre kadınlar sağlıklı bir cinsel ilişkileri olmadığında fesih nikâh hakkına sahip olacaklardır.¹⁰²

Bununla birlikte Medeni Kanun'un 1123. Maddesi, tedavisi olmayan veya tedavisi zor olan kadın hastalıklarına ilişkin erkeğe de evliliği sonlandırma hakkını tanımıştır. Kadınlarda bu tür hastalıkları olması erkeğe evlilik süresini sonlandırma hakkını tanımıştır; her iki gözünde körlük olması, vitiligo, cüzzam ve felç gibi hastalıklar kadınlarda olduğunda erkekler evliliği sonlandırma hakkına sahiptirler. Gördüğümüz gibi bu hastalıkların hiçbirisi cinsel ilişkiyle ilgili değildir. Ancak bir kadın yaşamı boyunca bu tür hastalıkların olursa bir erkek evliliği sonlandırma hakkına sahip olacaktır ama İran yasaları bu hastalıkların bir erkekte olması durumunda kadına evliliği sonlandırma hakkı tanımamıştır. İran gibi ataerkil

⁹⁹ İran Medeni Kanunu'nun 1169. Md.

¹⁰⁰ İran Medeni Kanunu'nun 1170. Md.

¹⁰¹ İran Aile Kuruma Kanunu'nun 45. Md.

¹⁰² İran Medeni Kanunu'nun 1022. Md.

ve cinsiyetçi bir toplumda, nikâh fesih sorunlarının erkekler lehine çözülmesine ve kadınlara yönelik baskılara dayanan yasalara tanık olunmaktadır.¹⁰³

4.2.2.4. Fesih nikah ile boşanma arasındaki farklar

Boşanma evliliğin yasal olarak sona ermesidir. Ancak fesih nikâh sadece hak sahibinin iradesiyle gerçekleştirilen bir eylemdir. Boşanma davasının gerçekleşmesi için önce mahkemeden karar veya izin alınması gerekir ancak fesih nikâh gerçekleşmesinde böyle bir prosedürün olması şart değildir ve mahkeme bu konuda sadece fesih hakkının olup olmadığını teyit etmekle görevlidir ama mahkeme boşanma davasında çiftler arasındaki anlaşmazlıkları düzeltme ve aile yapısını korumakla yükümlüdür.

Medeni Kanun'un 1133. maddesine göre koca hiçbir sebep göstermeksizin boşanma davası açabilir. Bu cümle 1962'de onaylanmış ve İran'da yetmiş yıl boyunca hüküm sürmüştür ve 2002 yılında değiştirilmiş. Bir erkek kanun hükümlerine göre mahkemeye başvuruda bulunarak eşinden boşanmayı talep edebilir. Ama kadınların belirli şartlar altında boşanma davası açmasına izin verilmişti¹⁰⁴ Örneğin Kadın evliliğin devamının kendisi için zaruret ve baskı yarattığını, kocanın ikinci kez evlenmesi, belirli bir süre için kaybolması, nafaka vermemesi veya kadının, hayatını dayanılmaz hale getirdiğini ispat ederse, hâkim kocayı boşanmaya zorlayabilir. Şeriat hukukuna göre yönetilen İran hukuk sistemi boşanma davalarını da etkilemiştir. Şeriat hukukunun İran hukuk sistemini etkilemesine rağmen boşanma davalarının yüzde 70'ini kadınlar açıyorlar.¹⁰⁵

İran hukuk sisteminde iki tür boşanma mevcuttur: Rici boşanması ve bain boşanması. Medeni Kanun'un 1144. Maddesinde bain boşanmasında kocanın rücu hakkı tanınmamıştır. Medeni Kanun'un 1148. Maddesi göre rici boşanma erkeğe yeni bir nikâha ihtiyaç olmadan tek taraflı irade beyanı ile boşadığı eşine dönebilme imkânı veren talaktır. Boşanan kadının iddeti (3-4 ay) sona ermediği sürece yeni bir nikâh akdi gerektirmeksizin evlilik hayatına dönmesini mümkün kılan boşanmaya rici boşanma denir. Rici boşanma isminden de anlaşılacağı üzere geri dönüşü mümkün olan boşanma demektir çünkü rici boşama eşler arasındaki evlilik bağına sona erdirmez. Bu bağ, kadının iddeti bitene kadar devam eder.

¹⁰³ İran Medeni Kanunu'nun 1023. Md.

¹⁰⁴ İran Medeni Kanunu'nun 1033. Md.

¹⁰⁵ Konuyla İlgili Bkz <https://t24.com.tr/haber/iranda-bosanma-davalarinin-yuzde-70ini-kadinlar-aciyor,358108> Erişim tarihi 19.1.2021.

İddet bittikten sonra ise rici talak bain talaka dönüşeceğiinden artık yeni bir nikâh olmadan dönüş imkânı kalmaz. Rici boşanmadan dönüş için kadının rızası da şart değildir ve bu sürede kadının bir başkasıyla evlenme hakkı da yoktur. Bu yasayı savunanlara göre, kadınların boşandıktan sonra hamile kalma olasılığı daha vardır ve bu nedenle bir süre (3-4 ay) başka cinsel bir ilişkileri olmamalıdır. Ama kanaatimizce bu yasaların hepsi boşanma süresini uzatarak erkeklere dönüş hakkı tanımaktan başka bir şey değildir. Çünkü Medeni Kanun'un 1155 ve 1156. Maddelerine baktığımızda cinsel ilişki kuramayan ve menopoza giren kadınlar kusurlu bulanarak bu durumlar erkeklerin, eşlerini boşayabilmeleri için bir gerekçe olarak gösterilmiştir.

Boşanma konusunda 1997 yılında Uzlaşma imkânsızlık belgesi İslami Danışma Meclisi tarafından onaylanmıştır. Bu yasalara göre adli makamlar tarafından karı koca arasında uzlaşmanın imkânsızlığına ilişkin kararlar alınmış ve bu kararları boşanma ofisine beyan etmiştir. Boşanma ofisleri mahkeme kararıyla ilgili karı kocaya boşanma tarihini belirtmek zorundadır. Boşanma ofisinin beyanından sonra ve karının ofiste bulunmadığı durumlarda boşanma işleri erkek tarafından yapılabilecektir. Ama bu işler koca tarafından yapılsa yani koca eşinin boşanma işlemlerine katılmayarak boşanma ofislerinde bulunmadığı takdirde, boşanma ofisi boşanma eylemini yerine getirme hakkına sahip olmayacaktır. Bu durumlarda yetkili mahkemeye beyan ettikten sonra mahkeme kadının isteği üzerine ve İslami kanunlara dayanarak boşanma işlemlerini düzenleyecektir. Yani yetkili mahkeme karı koca arasında uzlaşma belgesi vermesine rağmen erkekler yine de boşanma davasının uzatabileceklerdir. Erkeklerin bu eyleme karşı gelmesinin sebebi İran hukuk sisteminin ataerkil bir sistem olmasından kaynaklanmıştır. İran yasalarında boşanma ve evlilikle ilgili diğer hususlar iki kişinin anlaşma esasında yapılan hükümler olmamış ve bu konuların hepsinde erkeklerin fail ve kadının pasif olduğu görülmektedir.

Medeni Kanun'un 1029. Maddesine göre bir kişi dört yıldır kayıpsa karısı boşanma başvurusunda bulunabilir¹⁰⁶. Bu durumda mahkemeler Medeni Kanun'un 1023. Maddesine göre uygun hüküm verecektir. Medeni Kanun'un 1023. Maddesi yerel gazetelerden ve Tahran'da en çok yayınlanan gazetelerden birinde üç ay içerisinde üç kez duyuru yayınladıktan sonra ve kayıp kişi hakkında herhangi bir haber olmadığı takdirde mahkeme kayıp kişi için ölüm teyidi belgesi verecektir. Bu tarihten bir yıl sonra ve kayıp kişinin

¹⁰⁶ İran Madeni Kanunu'nun 1029. Md.

yaşadığı ispatlanmadığı takdirde mahkeme kadının boşanmasına karar verecektir.¹⁰⁷ Medeni Kanun'un 1030. Maddesi eğer kayıp kişi boşanmadan sonra ve iddet süresi bitmeden dönerse boşanma davasına başvurma hakkına sahiptir. Ancak iddet süresi sona ermesinden sonra geri dönerse bu hakka sahip değildir ve kadınlar boşanma tarihinden itibaren vefat iddetini yani 130 gün iddet tutacaktır¹⁰⁸. Aile hakları karşı ceza hukukun'un 644. maddesine göre kocasından ayrılan kadın iddet süre içinde yeniden evlenir ve bu evlilik sürecinde karı koca arasında cinsel ilişki gerçekleşmezse kadın 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezasına veya 12 milyon rial para cezasına mahkûm olacaktır. Ancak bu evlilik sürecinde karı koca arasında cinsel ilişki gerçekleşirse kadın İslam Ceza Kanununa göre recm (taşlama) veya celd (kırpaç) mahkûm olacaktır¹⁰⁹.

Tablo 4.3. 2008-2020 yılları arası İran'da evlilik ve boşanma oranı

Yıl	Evlilik	Boşanma
	Sayı	Sayı
2008-2009	801.592	110.510
2009-2010	890.208	125.747
2010-2011	891.627	137.200
2011-2012	877.792	142.841
2012-2013	829.668	150.324
2013-2014	774.513	155.369
2014-2015	724.324	163.569
2015-2016	685.325	163.765
2016-2017	704.716	181.049
2017-2018	608.977	174.590
2018-2019	549.861	174.590
2019-2020	530.225	174.831

İran istatistik uzmanlarına göre 2008-2020 yıllarına kadar evlilik ve boşanma oranlarına baktığımızda evlilik oranı azalmakta ama boşanma oranları yükselmektedir.¹¹⁰

¹⁰⁷ İran Madeni Kanunu'nun 1023. Md.

¹⁰⁸ İran Madeni Kanunu'nun 1030. Md.

¹⁰⁹ Aile hakları karşı ceza hukukun'un 644. md için Bkz <http://www.davoudabadi.ir/page/7350261/> Erişim tarihi 1.1.2020.

¹¹⁰ Evlilik ve Boşanma Oranı İçin Bkz <https://iramcenter.org/iranda-gundemden-dusmeyen-cocuk-evlilikleri-sorunu/> Erişim tarihi 20.9.2020.

4.2.2.5. Kadının ikametgâhı ve vatandaşlık durumu

Kişinin kanunla belirlenmiş olan ikametgâhıdır. İkametgâh, bir kimsenin oturmakta olduğu, iş ve aile ilişkilerinin merkezi olan yerdir. İkametgâh, İran Medeni Kanunu'nun 1002-1008. Maddelerinde düzenlenmiştir. İkametgâh İran hukukunda çeşitli türlere ayrılır. Birincisi idari veya gönüllü seçilen yerler: Bir kimsenin kendi isteği ile seçebileceği ikametgâhtır. Bir yerin ikametgâh sayılabilmesi için, her şeyden önce şahsın o yerde oturması ve ayrıca bunun yerleşme niyetiyle olması gerekir. İkincisi ise zorunlu ikametgâhtır ki bu tür ikametler sadece askerler ve subaylar için geçerlidir. Üçüncüsü de yasal ikametgâhtır. Bazı şahıslar hakkında bizzat kanunun tayin ettiği ikametgâhtır.¹¹¹ İranlı kadınların vatandaşlığı hemen hemen tüm İran yasalarında belirgin bir şekilde ifade edilmiştir. Bu konuda İranlı kadınlar hiçbir zaman bağımsız bir birey olarak tanınmamıştır ve daima kendi yanlarında bir erkeğin (baba, eş veya oğul) varlığını hissetmişlerdir

İran Madeni Kanunu'nun 976. maddesine göre aşağıdaki özelliklere sahip olan kadınlar İran vatandaşı sayılacaktır ve biz sadece kadınlarla ilgili olan kısımdan bahsedeceğiz.

- Yurt dışında bile İranlı babadan doğan kadınlar İranlı sayılır.
- İran'dan başka bir ülkenin vatandaşı olan babadan doğan ve on sekiz yaşına ulaştıktan sonra en az bir yıl İran'da ikamet eden her kadın İran vatandaşı olarak kabul edilecektir.
- Başka bir ülkenin vatandaşı olan her yabancı kadın İranlı bir erkekle evlendikten sonra İranlı olarak tanınacaktır.¹¹² Görüldüğü gibi bir kadının İran vatandaşı olması baba ve kocasının aracılığıyla kanıtlanabilir. Kadın bu konuda belirleyici bir role sahip değildir.

Bu durumda kadınlar, (reşit olmayan) küçük çocuklar gibi kabul edilecektir. Evlilik vasitesile İran vatandaşlığını elde eden kadınlar ve reşit olmayan çocuklar Medeni Kanunu'nun 984. maddesi göre İran vatandaşlığı elde ettikten sonra İran hükümeti vatandaşları olarak kabul edilecekler. Ancak yabancı kadınlar kocasının vasıtasıyla aldığı vatandaşlık belgesinin verildiği tarihten itibaren bir yıl içinde ve çocuklar on sekiz yaşına vardıktan sonra Dış İşleri Bakanlığına yazılı bir beyanda bulunarak eski ülkesini vatandaşlığını kabul edebilirler. İran yasalarına göre erkek vatandaşların, başka ülke

¹¹¹ Ale Kebab, Hüseyin. (2007). *Hukuk-e Beynalmel-e Hususi*. (Birinci Baskı). Tahran. Peyame Nor Yayınevi. s, 131-155.

¹¹² Ale Kebab, Hüseyin. (2007). *Tabeyet ber Iran ve Keşverhaye Cehan*. Tahran. Cengel Yayınevi. s, 78-113.

vatandaşlığına sahip olan kadınlar ile evlenmesinde herhangi bir sakınca yoktur. Ancak bu yasalar, İran vatandaşı olan kadınların başka ülke vatandaşları olan erkeklerle evlenebilmeleri konusunda Dış İşleri Bakanlığına başvurarak, bu hususa ilişkin bir belge alma zorunluluğu getirmiştir.¹¹³

Medeni Kanun'un 986. Maddesine göre evlilik sonucu İranlı olan kadınlar boşanmak veya kocasının ölümünden sonra Dışişleri Bakanlığı'na yazılı olarak bildirilmek şartıyla vatandaşlıklarına dönebilirler. Ancak eski kocasından çocuğu olan kadın, çocukları on sekiz yaşına varmadan bu hakkı kullanamaz. Her halükârda bu madde aracılığıyla İranlı olan kadınlar taşınmaz mal edinme hakkına sahip olmayacaklardır. İran'da yaşayan yabancı kadınların taşınmaz malları elde etmeleri için bazı koşullar gereklidir ki bu koşullardan birisi belirli bir miktardan fazla taşınmaz mala sahip olamamalarıdır eğer yabancı uyruklular için izin verilenden daha fazla taşınmaz mülke sahipse veya daha sonra mirasçı olarak o miktardan fazla taşınmaz mülke sahip olmuşsa bir yıl içinde İran vatandaşına devredecek ve bir sene içinde bu işleri yapmadığı takdirde mal savcının gözetiminde satılacak ve evlilik aracılığıyla İran vatandaşı olan kadın, mülkün satışından sonra malın değerini para şeklinde alacaktır.¹¹⁴

Medeni Kanun'un 987. maddenin 2. fıkrası aynı zamanda evlilik nedeniyle vatandaşlık kazanan İranlı kadınların dış ekonomik hâkimiyetini engellemek için taşınmaz mülk elde etme hakkı tanımamış ve bu hakka sahip olmadıklarını belirtmiştir. Bu maddenin benzer şekli İranlı kadınların İran vatandaşı olmayan erkeklerle evlenmesi konusunda görülür, maddeye göre İranlı kadınlar İran vatandaşı olmayan erkeklerle evlendikten sonra taşınmaz mala sahip olamazlar. Bu maddenin konulmasının tek amacı ise, İran'da dış ekonominin hâkimiyet kurmasını engellemektir.¹¹⁵

Medeni Kanun'un 1002. Maddesi her bireyin ikametgâhını kişinin ikamet ettiği ve işlerinin önemli merkezinin bulunduğu yer olarak belirlenmiştir. Öte yandan Medeni Kanun'un 1005. Maddesi evli kadının ikametgâhının kocasının ikametgâhıyla aynı yerde olması gerektiğini açıklamıştır. Bununla beraber kocasının bilinen bir ikametgâhı olmayan kadın, kocasının rızası veya mahkeme izni ile özel ikametgâh edinebilir. Medeni Kanun'un

¹¹³ İran Madeni Kanunu'nun 984. Md.

¹¹⁴ İran Madeni Kanunu'nun 986.md.

¹¹⁵ İran Madeni Kanunu'nun 987.md.

1006. Maddesine göre reşit olmayan çocukların ikametgâhı veli ve vasilerinin ikametgâhıdır. Görüldüğü üzere İran hukuk sisteminde cinsiyet eşitsizliğine dayanan kurallarla kadınlara karşı daha sert hükümler getirilmiştir. İranlı kadınların durumu reşit olmayan bir çocukla beraber tutularak kadınlara özgü bir ikametgâh tayin edilmemiştir.¹¹⁶

Medeni Kanun'un 1105. Maddesine ilişkin aile içinde karar verme yetkisi ve aile sorumlulukları erkeklerin özelliklerinden birisidir. Bu nedenle kadın kocanın karşısında itaatsizlik ederse onun için sonuçları oldukça ağır olacaktır.¹¹⁷ Aile Koruma Yasası'nın 16. maddesinde belirtilmiştir ve bu maddeye dayanarak kadının kocasına itaat etmemesi durumunda erkeğin ikinci kez evlenmesine izin verilmiştir. Aile Koruması Yasası 16. maddesine göre bir kadının aile hayatını terk etmesi durumunda kocanın ikinci kez evlenme hakkına sahip olacağı belirtilmektedir. Ancak, İran hukuk sistemi hiçbir zaman bu tür hakları kadınlar için tanımadı ve tanımayacaktır.¹¹⁸

Medeni Kanun'un 963. maddesine göre eğer karı koca aynı devlet vatandaşı değilse aralarındaki kişisel ve mali ilişkiler erkeğin ülkesi hukukuna tabi tutulacaktır. Bu madde ve yasalar kapsamında kadının vatandaşlık hakkı erkeğin vatandaşlığına bağlanmıştır.¹¹⁹

Boşanma, evliliğin yasal olarak bitmesi anlamına gelmektedir. Yani boşanmadan sonra karı koca ilişkileri sona ermiştir. Medeni Kanun'un 936. maddesine göre çift, bir devletin vatandaşı değilse aralarındaki kişisel ve mali ilişkiler, kocanın devletinin kanunlarına tabi olacaktır. Nitekim boşanma işlemleri 963. maddeye tabi olmalarıdır. Çünkü İran hukukunda boşanma hakkı erkeğe aittir ve erkeğin iradesiyle gerçekleşmektedir bu kanunda da devlet, erkeği tercih ederek yasaları erkeğin lehine uygulamaktadır¹²⁰. Medeni Kanun'un 964. maddesi ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkiyi babanın tâbi olduğu ülke hukukuna bağlamaktadır.¹²¹ Medeni Kanun'un 977. maddesi, çocukların on sekiz yaşına geldikten sonra babalarının vatandaşlığını alma koşullarını belirtmektedir. Bununla birlikte çocukların annenin vatandaşlığını elde etmesi için herhangi bir yasal hüküm yazılmamış ve İran kanunları bu konuda tam bir sessizlik içine gömülmüştür.¹²²

¹¹⁶ İran Madeni Kanunu'nun 1002 ve 1005 ve 1006. Md.

¹¹⁷ İran Madeni Kanunu'nun 1005.md.

¹¹⁸ İran Alie Kuruma Kanunu'nun 16. Md.

¹¹⁹ İran Madeni Kanunu'nun 963.md.

¹²⁰ İran Madeni Kanunu'nun 963. Md.

¹²¹ İran Madeni Kanunu'nun 964. Md.

¹²² İran Madeni Kanunu'nun 977. Md.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL ALANDA KADIN

5.1. Kadınların Sosyal ve Siyasi Hayata Katılımlarına İlişkin Düzenlemeler

İnsan toplulukları, kendi ilkeleri ve kavramları ile diğer varlıklardan ayrılır. Hak, hukuk, sorumluluk ve görevler insana aittir ve bu kavramlar insanları diğer varlıklardan ayıran özellikler arasındadır. Bu bölümde İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nda kadın mevzusuna değineceğiz. Çağdaş İran tarihinde kadınların durumu her zaman tartışma konusu olmuştur ve İran İslam Devrimi zaferinden sonra da kadınların toplumdaki durumu geçmişte olduğu gibi hep tartışılmıştır. Bu da kadınların durumunun geçmişe kıyasla önemli ölçüde değişmediğini göstermektedir. 1979'da onaylanan İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın girişinde, "İslami ülke olarak sömürgeleşmekte olan ve istismara maruz kalmış tüm toplulukların haklarını yeniden inşa ederek insani haklarını ve öz kimliklerini elde edebileceği" belirtilmektedir. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın girişindeki bu gelişmeye göre, kadınların geçmişteki katı rejim tarafından daha fazla baskıya maruz kaldıkları için haklarını kullanma isteği olasılığının yüksek olduğu beyan edilmiştir.

İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın giriş bölümünde kadınların daha fazla baskıya veya cinsel baskı nedeniyle çifte ayrımcılığa maruz kaldığına değinilse de bu baskının ve ayrımcılığın tek nedeni olarak devrimden önceki katı rejim sorumlu tutulmuştur ve toplumun dini geleneğine, ataerkilliğine, kültürüne ve bunun yanı sıra, bazı ayrımcı örfi ve dini ilkelere hiç dokunulmamıştır. Bu da Pehlevi döneminde anayasayı kaleme alanların, kadınlara yönelik özgürlükten uzak baskıcı bir tutumda olduklarını gösteriyor. Pehlevi dönemindeki hükümetin kurulduğu zamanlarda yazılan yasaların da kadınların özgürlüklerini sınırlamaya ve kısıtlamaya yönelik olduğunu görürüz. Aile, toplumun temel birimidir ve insanın evrimi, tekamülü ve yücelmesinin mihenk taşıdır. İnsanın evrimleşmesini sağlamak ve bu amaca ulaşmak için gerekli olanakları sağlamak İslam hükümetinin görevlerinden biridir. Böyle bir anlayışa göre kadın aile biriminde, bir nesne olmaktan ve sömürülmekten çıkıp bireysel özgürlüğe kavuşarak analık gibi değerli bir görev elde edecektir. Böylece insanları eğitip yetiştirmekle birlikte hayatın aktif sahalarında erkeklerle beraber görev alacaktır. Neticede büyük bir sorumluluk kabullenerek İslami görüşe göre, daha yüksek bir değere ve haysiyete sahip olacaktır.

İslami ideolojinin kadınlara ve kadınların toplumdaki yerine ilişkin görüşleri, devrimci kadronun iktidarı ele geçirmesini izleyen süreçte hukuk sistemine yansımıştır. 1979 tarihli İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın giriş bölümündeki "Anayasada Kadınlar" adlı özel faslında, kadınların annelik ve eş rollerine vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla, bağımsız bir sosyal insan olarak değil, aile ve aile içinde bulunduğu rol nedeniyle konumu ve makamı değerlendirilmektedir.¹²³ İran Anayasasının 10. maddesi: Aile, İslam toplumunda evrimleşmenin temel birimi ve ana merkezi olduğundan dolayı tüm ilgili yasalar, düzenlemeler ve planlamalar İslam ahlak yasalarına dayanmak şartıyla, ailenin oluşumunu kolaylaştırmak ve ailenin kutsallığını ve aile ilişkilerinin istikrarını korumak için uygulanmalıdır.¹²⁴

Böylece, Anayasanın 10. maddesine göre, tıpkı anayasanın başlangıcında olduğu gibi, bir kadın ailenin en önemli üyesi olarak kabul edilmektedir ve bu maddede de kadınların en önemli sosyal görevinin annelik ile çocuk eğitimi olduğu ve tüm düzenlemelerin ailenin istikrarını korumak için uygulanacağı vurgulanmaktadır. Özetle, bir kadına insan makamında olduğu içi değil, anne olduğu için değer verilir. Demek ki, bir kadının annelik rolü yoksa kadın değerini kaybedecektir. Ve bu mevzu bireylerin, özellikle kadınların bireysel ve insani haklarını koruyabilecek tüm hakların ve yasaların reddedilmesine yol açmaktadır.¹²⁵

Bununla birlikte, aynı Anayasa'nın 20. maddesinde İran milletine mensup bütün insanların, ister kadın ister erkek olsun eşit bir şekilde kanunların himayesi altında oldukları ifade edilmiştir.¹²⁶ İran Anayasasının 3. maddesinde ise, eşitlik ilkesi vurgulanıp, her türlü akıl ve mantık dışı ayrımcılık gözetme yasaklanmıştır. Ayrıca bu maddede, bütün vatandaşlara madde ve manevi imkânların adil bir şekilde sağlanması, kadın veya erkek olsun herkesin adil yargılanma hakkının güvence altına alınması, herkesin kanunlar karşısında eşit konumda olma şartlarının sağlanması gereği vurgulanmış ve bunları gerçekleştirmenin devletin ana görev ve yetkisi olduğu ifade edilmiştir. Anayasa'nın 3.maddesinde kadın ve erkekler arasındaki eşitliğe vurgu yapıldıktan sonra,¹²⁷ 4. maddesinde "Medeni, cezai, mali, iktisadi, idari, kültürel, askeri, siyasi ve diğer bütün kanun ve kararların İslami ölçülere dayanacağı,

¹²³ İran Anayasa giriş bölümü. Yıl. 1999. 3-13.

¹²⁴ İran Anayasasının 10. Md.

¹²⁵ İran Anayasa giriş bölümü. Yıl. 1999. 3-13.

¹²⁶ İran Anayasasının 20. Md.

¹²⁷ İran Anayasasının 3. Md.

bu ilkenin Anayasanın yanı sıra diğer tüm kanun ve düzenlemelere uygulanacağı ve Denetim Şurası üyelerinin bu konuda hakem görevi göreceği” belirtilmiştir. Dolayısıyla, İran İslam Cumhuriyeti Anayasası bir taraftan kadınlara eşit haklar verilmesini, diğer taraftan İslami değer ve ilkeleri onaylamıştır. Neyin İslami esaslara uygun olacağını ise, ulemanın temsilcilerinden oluşan Denetim Şurası belirleyecektir.¹²⁸

Anayasa’nın 21. maddesinde geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda kadınlar için özel hak ve görevler belirlenmiştir. Anayasa’nın 21. maddesi: “Devlet, İslami ölçütlere uygun bir şekilde kadın haklarını her konuda sağlamak ve aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek zorundadır:

- 1) Kadının kişiliğinin gelişimi ve maddi ve entelektüel haklarının iyileştirilmesi için uygun ortamı yaratmak,
- 2) Özellikle hamilelik ve çocuk yetiştirme dönemi boyunca anneleri ve velisi olmayan çocukları korumak,
- 3) Ailenin korunması ve muhafaza edilmesi amacıyla yetkili mahkemeler kurmak,
- 4) Dul, yaşlı ve mali desteği olmayan kadınlar için özel sigorta tedarik etmek,
- 5) Yasal vasisi olmayan çocukların çıkarlarını korumak için, çocukların velâyetinin varlıklı.¹²⁹

Yukarıdaki koşulların beşi de toplumun bir parçası olan kadınların bireysel haklarını ihlal etmektedir. Ancak anayasanın kadın haklarıyla ilgili ve aslında toplumun yarısı ile ilgilenen tek yasası da bu yasadır diyebiliriz.

Anayasanın 115. maddesine göre cumhurbaşkanı, İran asıllı, İran vatandaşı, Caferi inancına sahip, dindar, güvenilir, iyi bir geçmişe sahip kişiler arasından seçilebilir. Adayın sayılan şartları sağlayıp sağlamadığı Denetim Şurası tarafından tespit edilmektedir. Cumhurbaşkanı, liderin onaylaması ile görevine başlamaktadır.¹³⁰ Anayasanın 114.

¹²⁸ İran Anayasasının 4. Md.

¹²⁹ İran Anayasasının 21. Md.

¹³⁰ İran Anayasasının 15. Md.

maddesine göre; Cumhurbaşkanı dört yılda bir halk tarafından seçilir ve sadece iki dönem arka arkaya seçilebilmektedir.¹³¹ İran Anayasası'na göre cumhurbaşkanı, yürütme organının başıdır. Ancak tüm yetkiler elinde değildir ve Anayasanın 60. maddesine istinaden liderin yetkisinde olan görevler hariç, tüm işler cumhurbaşkanı ve bakanlar tarafından yapılmaktadır. Anayasaya göre kadınlar cumhurbaşkanlığına aday olamaz ve cumhurbaşkanı sadece ülkenin siyasi ve dini liderleri (erkekleri) arasından seçilmelidir. Elbette, cumhurbaşkanlığı, kadınların İran yasalarına göre alamayacağı tek görev değildir ve kadınların çalışmadığı birçok alan çalışmanın ilerleyen bölümlerinde tartışılacaktır.¹³²

1925'te onaylanmış anayasaya göre kadınların seçme ve seçilme hakkı yoktu ve bu haklar sadece erkeklere verilmekteydi. 1926'da onaylanmış Ulusal Meclis Seçimi Yasası'nın 10. maddesine göre dokuz grup oy hakkından mahrum edilmiştir: Kadınlar, zihinsel engelliler ve başkasının şeri vesayeti altında olan kişiler, yabancı uyruklular, yasadışı ve utandırıcı işlerde çalışanlar, İslam dininden çıkanlar ve İslam dinini terk edenler, yirmi yaşın altındaki kişiler, ihmal sonucu iflas edenler, katiller, hırsızlar ve başka had cezası gerektiren suçları işleyen kişiler, ulusal hükümete ve ülkenin bağımsızlığına karşı hareket eden (isyan eden) siyasi suçlular.¹³³

Görüldüğü gibi, bu dokuz grup arasında, kadınlar ve zihinsel engelliler dışında, oy hakkından mahrum edilmiş tüm gruplar kasıtlı olarak suç işleyen insanlardır. Yani, oy haklarından mahrum olmaları, kendi sosyal haklarını kısıtlayan bir suç işlemelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak kadınlar sadece kadın oldukları için ve doğası gereği bu haktan mahrum kalırlar ve bu da yasa koyucuların kadınları zihinsel engelli ve çocuk olarak sınıflandırdıklarını göstermektedir. Bu yasanın 13. maddesine göre aynı zamanda altı grup da seçilme hakkından mahrum edilmiştir: Halifeliği aileden devralanlar, kadınlar, yabancı uyruklular, güvenlik personeli ve askeri personel, deniz kuvvetleri ve tüm silahlı kuvvetler mensupları, vergi memurları kendi sınırlamaları alanında, genel ve kısmi valiler ve yardımcılar kendi sınırlamaları alanında. Bu maddede de tıpkı 10. madde gibi sadece kadınlar cinsiyetleri için seçilme hakkından mahrum edilmiştir. Başka gruplarda ise görevi ve yetkiyi kötüye kullanma olasılığı yüksek olan mesleklerden bahsediliyor ve zikredilen bu gruplar mesleğini kötüye kullanabilme ihtimalini önlemek için seçilme hakkından mahrum

¹³¹ İran Anayasasının 114. Md.

¹³² İran Anayasasının 60. Md.

¹³³ Kar, M. (1990). s, 19.

edilmişlerdir. Fakat yine kadınlar yasa koyucular tarafından herhangi bir sebep olmadan ayrımcılığa maruz kalmışlardı¹³⁴.

Kadın haklarına böyle kayıtsız kalınması 1945 yılında Azerbaycan Demokrat Fırkası'nın, kadınların oy kullanma ve seçilme hakkına sahip olduklarını ilan edene kadar devam etti. Ancak bu da uzun sürmedi ve bir yıl sonra Azerbaycan Demokrat Fırkası yıkıldığında her şey eski haline geldi ve kadınlar tekrar oy hakkından mahrum edildiler. 1949'da onaylanmış Senato Meclisi Seçimi Yasası, oy kullanma hakkını sadece erkeklere vererek kadınları tekrar oy kullanma hakkından mahrum etti. Uzun zamandan sonra İran anayasasında değişiklikler yapılarak nihayet 1964'te onaylanmış yasada kadınların seçimlere katılmasına izin verildi.¹³⁵

1984 yılının Ekim ayında Milli Meclis tarafından onaylanmış genel ve zorunlu askerlik hizmeti yasasının 1. maddesinin ikinci fıkrasında genel askerlik hizmeti erkek vatandaşlarının görevleri olarak tanımlanmıştır. Bu yasa 1987'de yeniden değiştirilmiş ve birinci maddenin 2. fıkrasına göre, Millî Eğitim Bakanlığı ortaokul ve lise öğrencileri için askerlik ve savunma eğitimini zorunlu görülmektedir. Bu yasada kadınların sadece sivil savunma alanındaki eğitime katılmaları gerektiği belirtilmektedir.¹³⁶ Kültür Devrimi Yüce Konseyi tarafından onaylanan ülkenin kültürel politikası ilkelerinin 18. maddesi, Müslüman kadınların anne olarak gerçek kişiliğinin ve statüsünün güçlendirilmesini ve geliştirilmesini vurgulayarak kadınlar için gelecek nesil eğitimcileri olarak temel görevini belirtmiştir. Ayrıca bu madde, kültür yöneticileri ve temsilcilerinden kadınların rolü hakkındaki yanlış tanımlamalarla mücadele etmelerini isteyerek kadınların sosyal, kültürel ve siyasi aktivitelere katılımlarına destek olmaları gerektiğini belirtmektedir.

Ülkenin kültürel politikalarının bu ilkesi de kadınları sadece Müslüman, anne ve gelecek nesillerin terbiyecisi makamında olmak şartıyla dikkate almıştır ve bu da kadın haklarına karşı indirgemeci bir bakışın söz konusu olduğunu kanıtlar niteliktedir. Kültür Devrimi Yüce Konseyi', ülkenin önceliklerini ve genel meselelerini tartışırken beşinci koşulda yine kadınları obje olarak gören bir görüş öne sermektedir. "Annelerin saygınlığı ve

¹³⁴ Motamedi, Q. Başiri, A. Said, B. (1977). *Qevanın ve Moqrerate Zenan-e İran'ı*. s, 77.

¹³⁵ Yervand, Abrahamiyan. (2014). *İran beyn-e do İnkilab*. (Birinci Baskı). (Çvr Fattahi, M. Gol Mohammadi, A). Tahrان. Naşre Ney Yayınevi. s, 338.

¹³⁶ Genel ve zorunlu askerlik hizmeti'nin 1.md için Bkz <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/90966> Erişim Tarihi 13.1.2020.

Müslüman kadınların ailenin kuruluşunu güçlendirmedeki ve sosyal, bilimsel, kültürel aktivitelerdeki temel rolü göz önüne alınarak ülkede kadın makamının geliştirilmesi ve yükseltilmesine öncelik verilmesi, ülkenin genel öncelikleri ve politikaları arasındadır (yer almaktadır). Görüldüğü gibi, aynı zihniyet bu paragrafta da açıkça ortaya çıkmıştır ve kadınlar, sadece aile kurumunun güçlendirilmesini sağladıkları ölçüde dikkate alınmışlardır.

5.2. Kadın İstihdamı

Sosyal katılım, aile harcamalarının sağlanması ve aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için bir çiftin maaşının yeterli olmaması kadın istihdamının ihtiyacını göstermektedir. Bu durumda iş sorunlarını azaltmak ve aileleri desteklemek için çalışma ve çalışanların koşullarının aile durumuyla uyumlu olması gerekir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün kadın istihdamı için aldığı birçok önlemlere rağmen çalışan kadınların durumu hala tatmin edici bir düzeyde değildir. Bu bölümde İranlı kadınlarla ilgili olan ekonomi, aile durumları ve kadınların istihdamı konusunda düzenlenen yasalar incelenecektir. Bu yasalar kadınların istihdamı ve iş kanunları için iyi muafiyetler sağlamış olup ancak bu muafiyetlerin etkinliği ve verimsizliği başka ülkelerin yasalarına ve uluslararası anlaşmalara kıyaslandığında belirlenecektir.¹³⁷ Örneğin 1968'da onaylanan İzin Tüzük Belgesinin 2. Maddesine göre bir günden az olan izinler süreli ve yıllık izinlerden sayılacak ve bu izinler bir yılda on beş günden fazla olmayacaktır. Ancak bu maddenin birinci fıkrasında çocuklarını emziren anneler iki yıl boyunca bu belirlenen süreçten muaf tutulmuşlardır.¹³⁸

İzin Tüzük Belgesinin 19. maddesinde doğum izni dört aydan çok olmamalıdır ama ikiz doğuran kadınlar bu maddenin dışında tutulmuşlardır.¹³⁹ Başka bir örnekle Ulusal İstihdam Kanunu'nun 4. maddesinin 5. fıkrasına göre eşleri ülke içinde hassas işlerde çalışan kadınlar eşlerinin işinden dolayı altı yıla kadar ücretsiz izin hakkına sahip olacaklardır.¹⁴⁰ Ayrıca İzin Tüzük Belgesinin 32. maddesine göre kadın eşiyile birlikte başka bir bölgeye

¹³⁷Hoton Sozan. (2006). *Mecmueye Eşteğale Zenan va Senati Şoden der Asya*. (Üçüncü Baskı). (Çve Sadeghi Ş). Tahran. Tişter Yayınevi. s, 8-18.

¹³⁸ İran İzin Tüzük Belgesinin 2. md <https://shenasname.ir/subjects/morakhasi/2483-morakhasi> Erişim Tarihi 5.12.2019.

¹³⁹ İran İzin Tüzük Belgesinin 19. Md.

¹⁴⁰ Fateme, Debağ. (2004). *Eştegal Zanan dar Keşvarhay-e İslami*. Feslnane-ye Şuraye-ye Ferhengi Ecemaiy-e Zenan Dergisi. Cilt,8. S, 29. s, 79

gitmek zorunda kaldığı süreçte ücretsiz izin başvurusunda bulunabilir. İran yasaları bu hakkı evli kadınlar için tanımıştır.¹⁴¹

1995 yılında yürürlüğe giren İzin Tüzük Belgesinin 26. maddesine göre kadınların üç çocuğa kadar doğurmasına kadar her çocuk için üç ay, dördüncü çocuk için iki ay sonra ikiz doğuran kadınlar için dört ay veya ikizden çok doğuran kadınlar için bir yıllık izin, maaşlar ve yardımlar getirmiştir¹⁴². Ayrıca her işveren işyerinde anneler ve çocuklarının sağlığını ve iş güvenliğini sağlamak için, İş Kanunu'nun 76 maddesindeki şartları yerine getirmekle yükümlüdür. 1991 yılında yürürlüğe giren El Taşıma Kanunu'nun 3. maddesine göre, mekanik aletlerin bulunmadığı durumlarda, işçinin yaklaşık 20 kg yük taşımaya izin verilmektedir. Bu durum hamilelik sırasında ve doğumdan 10 hafta sonrasına kadar kadınların elde yük taşımaya yasaklamıştır¹⁴³.

Görüldüğü gibi İran Ulusal İstihdam Kanunu'ndaki muafiyetler önceki yasalar gibi tüm kadınları kapsamamış ve bu yasalarda eşler ve anneler için öncelik tanımıştır. Bu muafiyetlerin amacı ailenin temelini güçlendirmektir. Ataerkillik bir sistemin sonucu olan İran Ulusal İstihdam Kanununa baktığımızda bazı iş alanlarındaki eşitsizlik geçmişten günümüze üzerinde durulan önemli konulardandır. Böylelikle kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin ve ayrımcılıkların en önemlilerinden biri kadınların hâkim ve yargıç olamamalarıdır yani hakimlik erkeklere ait olan bir meslektir. 1982 yılında yürürlüğe giren yasaya göre hâkimler sadece erkekler arasından seçilecektir. Bu madde 1995 yılında sınırlanmıştır ve kadınlar artık birçok yargı pozisyonuna sahip olabilirlerken hâkim ve savcı olamıyorlardı. Bu maddedeki kısıtlamalar önceki yasalardan daha da azdır ama İran yasalarındaki kadına karşı ayrımcılık birçok konuda devam etmektedir. Kadınların hâkim olmalarını engelleyen yasaların arkasındaki mantık kadınların duygusallığı ve suçlular tarafından kolayca aldatılabilecekleri iddiasıdır.¹⁴⁴

¹⁴¹ İran İzin Tüzük Belgesinin 32. Md.

¹⁴² İran İzin Tüzük Belgesinin 26. Md.

¹⁴³ Motamedi, Q. Başiri, A. Said, B. (1977). s, 109.

¹⁴⁴ Erdelan, Zaferdoht. (1975). *Berresî ve Tahlîl-i Madde-yi Dehhom-ı İ'lâmiye-yi Cihâni Ref'-i Teb'iz Ez Zen ve Mukâyese-yi An Bâ Mukarrât-ı Kânûn-ı İran*. Tahran: Sâzmân-ı Zenân-ı İrani Yayınevi. s, 17-19.

5.1.1. İran Silahlı Kuvvetlerinde Kadınların İstihdamı

5.1.1.1. İran İslam Cumhuriyeti Ordusu

İran İslam Cumhuriyeti Ordusu Kanunları, 1987'de yürürlüğe girdi, İran İslam Cumhuriyeti Ordusu Kanunu'nun 32. maddesi'ne göre kadınlar sağlık alanlarında istihdam edilebilir ve kadınların atamaları eşlerinin hizmet koşullarına olabildiğince yakın olmalıdır. Bu maddenin 2. fıkrasına göre Shahrbanîye ek olarak kadın personel tarafından gerçekleştirilmesi gereken diğer mesleklerde kadınlar istihdam edilebilirler.

5.1.1.2. İran Devrim Muhafızları Ordusu

Devrim Muhafızları Kanunu'nun 20. maddesine göre kadınların istihdamını gerektiren işlerde çalıştırılması öngörmektedir. Kadının çalışma yerinin değiştirilmesi mümkün olduğunca eşinin hizmet şartlarına bağlıdır.

5.1.1.3. İran Kolluk Kuvvetleri

İran İslam Cumhuriyeti Kolluk Kuvvetleri İstihdam Yönetmeliği Kanunu, 2001 yılında yürürlüğe giren kanunun 20. maddesine göre polis, kadınları sadece kadınların yapması gereken işlerde çalıştırmış ve kadınların çalışma yerinin değiştirilmesi mümkün olduğunca eşinin hizmet şartlarına bağlıdır. Yukarıdaki yasaların en önemli kısmı kadınların çalışma yerlerinin değiştirilmesinde bağımsız olmamaları ve ikamet ve vatandaşlık bölümünde işaret ettiğimiz gibi İran hukuk sisteminde kadınlara reşit olmayan çocuk muamelesi yapılmasıdır.¹⁴⁵

5.3. Eğitim İle İlgili Yasalar

1988'de onaylanan özel okulların Kurulmasına İlişkin Kanunun Yürütme Yönetmeliği'nin 6. maddesine göre kız okullarının yönetimi için evli kadınlara öncelik verilmektedir. Bu yasadan yolla çıktığımızda hem kamu hem de özel sektörlerde kadınların evlilik şartını görebiliriz. Hatta bu yasalar yazılı bir şekilde olmasa bile sektörlerde ve

¹⁴⁵ Motamedi, Qulamreza. Başiri, Abbas. Baqeri, Said. (1977). s, 120-121.

firmalarda kadınların evlilik durumu dikkate alınmıştır. Bu kurallar kadınları sadece anne ve eş olarak gören bir düşünceye dayanmaktadır.¹⁴⁶

1989'da Kültür Devrimi Yüksek Konseyi tarafından onaylanan bazı akademik alanlarda kız öğrenci alınmasının sınırlandırılması hakkında İran Kültür ve Yüksek Eğitim Bakanlığı'nca uygulanması gereken kanun hükümleri şu hususlarla ilgilidir: Bazı akademik alanlarda kadın adayların kabulüne ilişkin kısıtlamaların kaldırılması özellikle kız öğrencilerin istedikleri alanda eğitim alabilmeleri gerekmektedir. Ancak bu yasalara ve İslam standartlarına göre kadınların bazı alanlarda eğitim almaları yasaklanmıştır. Bu nedenle Kültür ve Yüksek Eğitim Bakanlığının bu ilkeye uygun hareket etmesi ve bazı alanlarda kız çocuklarına getirilen kısıtlamaların kaldırılmasına karar verilmiştir. Ancak bu kararlar İslam standartlarına göre belirlenecektir ve kadınlara hangi bölümde eğitim verileceğine dair bir komisyon oluşturulmuştur ki bu komisyonda Devrimi Yüksek Kurulu'nun yedi üyesinin ve Kadın Yüksek Konseyi'nin üyesiyle beraber kızlar için kısıtlanması gerektiği düşünülen bölümler tespit edilmiştir. Bu komisyon çalışmaları sonucunda kadınlar birçok akademik alanlardan mahrum kalmışlardır.

Kadın Kültür Konsey Başkanlığı önerisine göre Kültür Devrimi Yüksek Konseyi 1993 yılında ve 326. Oturumunda üniversiteler için Aile Bilgisi adlı dersi kız öğrencileri için onaylamıştır. İran toplumunda kadın hakları hususi bir hak olarak tanınmamış ve her zaman aile hukuku içerisinde tartışılmıştır. Üniversitelerde Aile Bilgisi adlı dersin öğretilmesi Kadın Kültür Konseyi'nin önerisiyle kadınları üniversite döneminde aile yapısıyla tanıştırmak amacıyla onaylanmıştır. Kız çocukları için hazırlanan kitaplarda dikiş, örgü, yemek pişirme, çocuk bakma gibi kadınlara atfedilen beceriler üzerinde durulurken erkekler için hazırlanan kitaplarda çeşitli ve ayrıntılı olarak mekanik, elektronik, sanayi, marangozluk, yol yapımı gibi teknik alanlarda eğitim verilmektedir. Bu durum, bireyin gelecekteki iş alanlarını sınırlandırmakla kalmayıp aynı zamanda kız çocuklarının küçük yaşlardan itibaren sınırlı bir iş alanına sahip olduğunu, çeşitli mesleklere ve üretime yetenekleri olmadığını kabullendirerek kadınları sadece anne ve ev hanımı rolünde göstermeye çalışmıştır.

¹⁴⁶Motamedi, Qulamreza. Başiri, Abbas. Baqeri, Said. (1977). s. 79 .

1985 yılında yürürlüğe giren Yurtdışına Öğrenci Gönderme Kanununun 3. maddesinde sadece erkek öğrencilere yurtdışı eğitim bursu imkânı verilmiştir. Bu maddenin 1. fıkrasına göre kadın öğrenciler yurtdışında lisans ve lisansüstü derecelere gönderilmeleri için sadece üçüncü maddede bulunan kriterler değil bu kıstaslara ek olarak bir de vali (baba veya eş) rızası ile yurt dışına gönderilme şartı yer almaktadır. Bu tür ayrımcılıklara yol açan yasalar hem modern hukuk düşüncelerine aykırıdır.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Yurtdışına Öğrenci Gönderme Yasasını Farsçası için Bkz <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/91060> Erişim Tarihi 2.1.2020.

ALTINCI BÖLÜM

İRAN'DA KADININ STATÜSÜNÜ BELİRLEYEN ARKA PLAN

6.1. İran'da Kadına Yönelik Şiddeti Yaratan ve Sürdüren Etmenler

İran'da kadınlar gerek geleneksel baskılar sebebiyle gerek yasal sürecin nasıl işlediğini bilmediklerinden hayatlarının büyük bölümünde karşı karşıya kaldıkları şiddet hadiselerini gizlemektedir. Kadınlara karşı şiddet konusunda birçok sınıflandırma vardır, ancak genel bir kategoride kadınlara karşı şiddet aşağıdakileri içerir:

Fiziksel şiddet: Vurmak, kesmek, tekmelemek, tokatlamak ve benzerleri ile bir kişiye şiddet uygulanması fiziksel şiddete örnek olarak verilebilir.

Cinsel şiddet: Bir kadını kendi iradesi olmadan cinsel ilişkiye zorlamak ve kadına cinsel zarara neden olan herhangi bir davranış cinsel şiddet olarak adlandırılmıştır. Bu tür şiddete Medeni Kanun'un 1059. Maddesine dayanarak örnek verebiliriz. Bu maddeye göre Müslüman kadının gayrimüslimle evlenmesi yasaktır. Serbest olmayan bir evlilikle cinsel şiddet arasında hiçbir fark yoktur yani cinsel şiddet kadını başka bir ilişkiye zorlamak demektir ve evlilik yasağında da kadınların istediği bir evlilik yasaklanarak ve rızası olmadığı bir evliliğe mecbur edilerek kadın şiddete maruz bırakılmaktadır. Dolayısıyla evlilik yasağı da kadınlara karşı yapılan bir cinsel şiddettir.

Ekonomik şiddet: Finansal taciz ve ayrımcılık ile kişi üzerinde baskı oluşturan her türlü şiddet davranışına ekonomik şiddet denmektedir. Medeni Kanun'un 1117. Maddesine göre kocalarının izni olmadığı mesleklerde kadınlar çalışamaz yani kadınların çalışması erkeklerin iznine bağlıdır.

Psikolojik (duygusal) şiddet: Kişinin bedeninden çok ruh sağlığını hedef alan şiddet türü psikolojik şiddettir. İran yasalarına baktığımız zaman psikolojik (duygusal) şiddetle ilgili maddeleri görebiliriz. Örneğin Medeni Kanun'un 1133. Maddesine göre erkekler eşlerinden istedikleri zaman boşanabilirler. Bu cümle, 1962'de onaylayıp ve İran'da yetmiş yıl boyunca hüküm sürmüş ve 2002 yılında şöyle değiştirilmiştir “bir erkek kanun hükümlerine göre mahkemeye başvuruda bulunarak eşinden boşanmayı talep edebilir”.

Medeni Kanunu’nun 1133. Maddesinde kadınlara karşı yapılan psikolojik (duygusal) şiddeti açık açık görebiliriz.

Sosyal şiddet: Kadınların sosyal faaliyetlerden ve başkalarıyla sosyal etkileşimlerden mahrum bırakılmalarını sosyal şiddet olarak adlandırabiliriz. Örneğin kadınların eğitim hakkından veya meslekten mahrum bırakılmaları. İran yasalarında sosyal şiddetle ilgili birçok örnekler bulunmaktadır ki bunların en önemlisi İran Anayasasının 125. maddesidir. Cumhurbaşkanı aşağıdaki niteliklere sahip olan ve koşulları sağlayan, dini ve siyasi kimliğe sahip olan erkekler arasından seçilmelidir. Nitekim İran’da cumhurbaşkanı erkekler arasından seçilir ve İran’da kadınlar cumhurbaşkanı olamazlar.¹⁴⁸

Tablo 6.1. İran’da kadına şiddet türlerinin oranı

Tür	Oran
Fiziksel Şiddet	42.4
Ekonomi Şiddet	21.7
Sosyal Şiddet	34.8
Duygusal Şiddet	74.05
Hukuki Şiddet	16.08
Cinsel Şiddet	11.04

İran istatistiklerine göre İran’da kadına şiddet türlerinin oranı¹⁴⁹.

¹⁴⁸ Azazi Şehla. (2000). *Huşunete Hanevadeği*. (Birinci Baskı). Tahran. Sali Yayınevi. s, 99.

¹⁴⁹ Kadına Şiddet Türlerinin Oranı İçin Bkz <https://iramcenter.org/iranda-gundemden-dusmeyen-cocuk-evlilikleri-sorunu/> Erişim tarihi 20.9.2020.

YEDİNCİ BÖLÜM

İRAN’DA KADINA YÖNELİK ŞİDDET YARATMA VE SÜRDÜRMEİNİN YAPISAL FAKTÖRLERİ

Dünyanın birçok yerinde kadına karşı şiddet uygulayan ve sürdüren yapısal faktörler İran gibi toplumlarda da hayatını sürdürmektedir. Ancak İran ataerkil toplum olduğu için bu şiddetleri daha da artıran faktörler ortaya çıkmıştır. Biz çalışmamızın bu bölümünde kadına karşı şiddet uygulayan ve sürdüren yapısal faktörlerden bahsetmeye çalışacağız.

7.1. Erkeklerin Gücü ve Ekonomik Ayrıcalığı

İran yasalarına göre kadınlar yasal olarak erkeklerle eşit değildir ve bu eşitsizlik aile içindeki kuralları da etkilemiştir. Bu koşullar altında erkekler inanılmaz güçlü olduklarını kadınlar ise daha güçsüz bir durumda olduklarını düşünmektedirler. Örnek olarak çocukların velayeti konusu veya bir kadının yasal olarak boşanabilmesi için atması gereken zor adımlar verilebilir. Evlilik sözleşmesine bazı şartların eklenmesi kadınlara bazı haklar vermiştir ama yine de kadınlar boşanma başvurusunda bulundukları zaman sorunun ne olduğunu kanıtlamak zorundadır, aksi durumda erkekler istediği kadar bu süreci uzatabilme imkânına sahiptirler. İran yasalarında aile reisliği erkekleredir. Bu durum aile içindeki şiddetin çoğalmasına sebep olmuştur. İran yasaları erkeklerin otoritesine güç katarak kadınların sadece aile içinde değil kamusal alanda da güçsüzleşmesine sebep olmaktadır. Kadınların bazı kamusal alanlarda çalışabilmeleri mümkün olsa bile bu kurallardan yararlanmasa kocasının iznine tabidir. Ebeveynlerin ve eşlerin izinleri kadınların tüm yaşamlarını gölge altına almıştır. Bu kurallar herkes için gereklidir hatta feminizmi savunan erkekler bazı haklarından muaf olmak isteseler bile bu durum yasalar tarafınca resmîyete dökülemez¹⁵⁰.

İran hukuk sistemindeki bazı yasalara göre kadınların istihdamı konusunda yasal kısıtlamalar vardır ve bu da erkeklerin ekonomik olarak güçlenmelerine neden olmuştur. Tezin bu bölümünde erkeklerin ekonomik iktidarına sebep olan koşullardan bahsetmeye çalışacağız. İran yasalarına göre erkeklerin ekonomik alanındaki avantajları onların iktidara gelmesinde büyük role sahip olmuştur. Çalışmada bu kısım iki farklı düzeyde ele alınacaktır. Birincisi İran’da kadınlar için çalışma alanlarının standart olmaması, iş arayan kadınların

¹⁵⁰ Ebadi Şirin.(1991). *Hukuk-e Kudek*. (Birinci Baskı). Tahran. Roşenfekran Yayınevi. s, 188-191.

sayısının yüksek olmasıdır ve diğer yandan kadınların düşük gelirli işlerde çalıştığını söyleyebiliriz. Bu bilgiye dayanarak İran toplumun kadın istihdamına karşı direncini görebiliriz ¹⁵¹.

İkinci, Eğitim sisteminde “kız işleri” olarak adlandırılan eğitim programları düzenlemesi, kızların “erkek işleri” olarak adlandırılan mesleki eğitime karşı ilgisini azaltmakta ve böylelikle kadınların eğitim seviyesi düşmektedir. Aynı zamanda özel sektörde yer alan birçok iş yerindeki sağlıksız çalışma ortamı ve cinsel taciz olasılığı kadınların iş seçmesine engel oluşturmaktadır. Bu yüzden çalışmayan kadınlar evlilik boyunca erkeklere bağlı bir durumda yaşamakta olacaklar hatta bu durum çalışan kadınları düşük ücretli işleri çalıştıkları için evlilik boyunca erkeklere bağlı bir durumda yaşamakta olacaklar. Nitekim bu durumlar esasında kadınların özel sektörden daha az para kazanmasına, kamu sektöründeki yasal olarak bazı yasakların bulunmasına ve erkeklerin kadınların karşısında ekonomik olarak güçlenmesine sebep olmuştur.¹⁵²

7.2. İran Toplumunda ve Devlet Yapısında Kadın Hakları

İran'daki aile içi şiddet meselesi kadınlar tarafından ele alınmaya başlanmıştır. Bu sayede kamuoyu ve kadın inançları büyük ölçüde değişmiş ve birçok kadın aile içi şiddetine çeşitli biçimlerde direnmiştir. İran'daki kadın şiddetinin ciddiyetine rağmen bugüne kadar kadınları destekleyecek hiçbir örgüt kurulmamıştır. İran toplumunda yaşayan mağdur kadınlar dahi aileleri tarafından destek görmemektedirler. Çünkü birçok insan için aile içindeki şiddet hayatın normal bir parçası olarak yansıtılmaktadır. Otoritelere göre bu durum erkeklerin yanlış hareketlerinden değil kadınların hatalı davranışından kaynaklanmaktadır.

Dolayısıyla toplumsal olarak bu tür davranışların neticesinde kadınlar kınanırken erkeklerde hata olduğu düşünülmemektedir. İran'da polis, mahkemeler ve muhtemelen adli tıp, erkeksi yapılara sahiptirler ve kadınlar genellikle bu mesleklerden uzak oldukları için bu idari mercilerde kadınlara yardımcı olabilecek bir kurum ve bir kişi bulamamaktadır. Bu sebepten kadınlar bu kurumlara gitmekten korkmakta ve bu yüzden şiddete maruz kalan kadınlar hiçbir kişiden veya hiçbir kurumdan yardım alamamaktadırlar. Bu durumlarda İran'da yaşayan kadınların yardımcıları sadece yan komşuları olacaktır. Danışmanlık ve

¹⁵¹ Safaei, Hüseyin. Emami, Asedoollah. (1996). *Mohteser Hukuk-e Hanevade*. (Birinci Baskı). Tahran Dadgostari Yayınevi. s, 129.

¹⁵² Ebadi Ş.(1991). s, 105.

tedavi merkezleri kadınlara yardımcı olma metotlarına sahip olsalar bile tesis eksikliğinden dolayı yardım sağlayamamaktadırlar. Mevcut durumda kadınlara yardımcı olan kurum sadece İran Devlet Refah Örgütüdür. Ancak bu örgüt hakkında da doğru bilgi edinilememesi nedeniyle örgüt, beklendiği kadar yararlı olmamıştır.¹⁵³

7.3. İran Hukuk Sistemi'nde Kadın Hakları ve Cedaw'ın karşılaştırılması

İnsan hakları diğer alanlarda gelişmesine rağmen maalesef kadın hakları ve kadın haklarının kötüye kullanılmasının önlenmesi hususunda daha az gelişmiştir. Her gün, dünya nüfusunun büyük bir kısmı sadece kadın oldukları için işkenceye, açlığa ve hatta cinayetlere maruz kalmaktadırlar. Bu esasta “Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” 18 Aralık 1979'da yürürlüğe girmiştir ama bu sözleşme bugüne kadar İran hükümeti tarafından kabul edilmeyen bir uluslararası antlaşmadır. Bu sözleşmede kadınlar için çeşitli hükümler mevcuttur ki hükümlerden en önemlisi kadın ve erkeğin her açıdan eşit olması ve cinsiyete dayalı herhangi bir istisna ve kısıtlamanın olmamasıdır. Bu anlaşma, kadınlara karşı her türlü ırk ayrımcılığını ortadan kaldırmayı ve politik, ekonomik ve sosyal yaşamda eşit hak ve özgürlüklere sağlamayı amaçlamıştır.¹⁵⁴

Bu sözleşme kadın - erkek arasındaki hakların eşitliğini, kadınlara karşı herhangi bir biçimde şiddetin yok olmasını, çocuk yetiştirme sorumluluğunu toplumdaki kadın ve erkek arasında paylaşılmasını, kadınlara karşı ayrımcılığı içeren ceza kanunlarının kaldırılmasını, hamile kadınları ve anneleri desteklemek için gerekli adımlar atılması, kadınların istismarının ve kolonileşmelerinin önlenmesini, kadınların tüm kamu kurumlarında seçimlere ve halk referandumlarına katılma haklarına sahip olmasını, kadınların iş ve ikamet özgürlüğüne resmiyet tanınmasını ve en önemlisi mesleki ve eğitim alanlarda erkeklerle eşit fırsatlar yakalamasını sağlamak için yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme kadınları sadece eş, anne ve ikinci sınıf vatandaş olarak görmemektedir aksine kadınların evde, işte ve toplumda diğer birçok haklarının onaylanmasını sağlayacak argümanlar içermektedir.¹⁵⁵

İslam Devrimi'nden sonra, İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın 21. Maddesine göre İran, anayasasındaki "İslami standartlara" dayalı olarak kadın haklarını her açıdan güvence

¹⁵³ Saruhani B. (2019). *Came Şenasi-ye Hanevade*. (On beşinci Baskı) Tahran. Soroush Yayınevi. s, 11-12.

¹⁵⁴ Mehrpur Hüseyin. (1996). *Nezam-e Beynelmileli Hukuk-e Beşer*. (Birinci Baskı). Tahran. Etelalat Yayınevi. s, 283.

¹⁵⁵ Mehrpur H.(1996). s,307.

altına aldı. Burada önemli olan nokta, "İslami standartlar" terimidir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 16. maddesi her yetişkinin erkek veya kadın ırk, milliyet veya din konusunda herhangi bir kısıtlama olmaksızın evlenme hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Bu komisyon erkek ve kadın arasındaki "cinsiyet eşitliğini" ifade eder ama İslam hukukunda "İslami standartlar"a dayanarak böyle bir eşitlik söz konusu değildir. Başka bir deyişle, bu tür anlaşmalar İslam hukukunda cinsiyet eşitliği ve cinsiyet eşitliği ile ilgili değildir. Bununla birlikte, uluslararası topluma göre İran'daki mevcut hukuk sisteminde kadın haklarını en açık ihlali eden eden yasaları şöyle özetleyebiliriz:

- Kadınların ve erkeklerin durumları aynı değildir. Hukuk açısından kadınların değerleri erkeklerin yarısı kadardır. Çünkü mahkemedeki tanıklık ifadeleri, miras payları ve kadınların kan parası erkeklerin yarısı kadar belirlenmiştir.

- İranlı kadınlar bir yabancıyla evlenmek isterse, Dışişleri Bakanlığı'ndan izni almalıdırlar eğer bu izin olmazsa bu evlilik kanuni bir evlilik olmayacaktır.

- İranlı kadın yurt dışına çıkmak için kocasından veya babalarından izni almak zorundadır.

- İran hukuk sisteminde birinci eş izin verdikten sonra erkekler birden dörde kadar resmi olarak ve muta nikâhı vasıtası ile istedikleri kadar kendilerine eş tayin edebilecekler. Muta nikâhı (Şiiliğin düşünce esasına göre; bu nikâhla bir erkekle bir kadın belirli bir süre ve belli bir mihir karşılığında birlikte yaşamaya devam ediyorlar. Muta nikâhı kendiliğinden sona eren bir tür evlilik olarak da bilinir yani belirli bir süre sonunda evlilik anlaşma ile sona ermiş olacaktır. Bu tür evliliklerin Müslümanlar arasında caiz olup olmadığı konusunda anlaşmazlık var. Bu tür evlilikleri Sünniler ve Zeydiler haram olarak, Şiiler ise meşru olarak görmektedirler.) Kadınlar erkeklerin cinsel ihtiyaçlarına karşı gelirse yiyecek, barınak ve kıyafetlerden mahrum bırakılabileceklerdir.¹⁵⁶

- İran Anayasası'nın temel ilkelerine göre kadınların en önemli görevi anneliktir ama bu hak da İran medeni hukukunda ihlal edilmiştir ve İranlı kadınlar kendi çocuklarının velayetlerinden mahrum bırakılmışlardır.

¹⁵⁶ Mehrpur H.(1996). s, 307.

İran, 1979 Sözleşmesi'ne katılabilmek için kadınlar konusundaki tutumunu değiştirmeli ve kadınların haklarına resmiyet vermelidir. Örneğin serbest evliliğe izin vermeli, mahkemede tanıklık eden kadınların durumlarını tashih edilmeli kadın erkek arasındaki eşitsizlik kaldırılmalı kadınların istihdam konusu iyileştirilmeli ve 1979 Sözleşmesi'nin esas ilkelerine yakınlaştırılmalıdır. İran hukuk sisteminde kadın ve erkekler arasındaki ayrımcılığı İslam Ceza Kanunu'nun 225. maddesi ve recm suçunda belirgin şekilde görüyoruz. Çünkü recm cezasında kadınlar boyuna kadar ve erkekler ise göğsüne kadar toprağa gömülür. Bu durumda söz konusu kişi kaçarsa, artık Cezalandırılmadığından, erkeklerin kaçma olasılığının daha yüksek olduğu tahmin ediliyor. Ayrıca Medeni Kanun'un 1041'inci maddesikız çocuk uğunun evlilik yaşını dokuz olarak belirlemiştir hatta kızların velisinin izni ile evlilik yaşı daha da küçük yaşta olabilmektedir. Nitekim evli ve zina suçunu işleyen dokuz yaşındaki kız çocuklar recm ve taşlama suçuna mahkûm edilebileceklerdir. Son olarak İran Anayasası'nda kadınların cumhurbaşkanı olmama nedeni eleştirilmiştir. Dolayısıyla, İran'ın Sözleşmeye katılma çabaları ve bu ülkenin iç hukukun sözleşme hükümlerine uymasını sağlamak için çok sayıda değişiklik yapması gerektiği görülmektedir. Kadınların ve erkeklerin durumları aynı değildir. Hukuk açısından kadınların değerleri erkeklerin yarısı kadardır.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Metin Defteri Aehmed. (1970). *Hukuk-e Beşer va Hemayete Beynelmileli ez An.* (Üçüncü Baskı). Tahran. BehmenYayınevi. S, 371-374.

SONUÇ

Kadın ve erkeklerin hak ve özgürlüklerine ilişkin görüşler ve bu hakların tartışılması tüm kültürlerde devam etmektedir. Hükümetler her zaman kadın erkek eşitliğinin mümkün olduğu mertebede evrensel bir durumda olması için önemli adımlar atmışlardır. Ancak tarih boyunca farklı nedenlerden dolayı ayrımcılık ve eşitsizlik ortaya çıkmıştır. Bu sebeplerin en önemlisi cinsiyet olmuştur. Vatandaşlık kavramı da hep cinsiyete eklenen bir kavram olmuştur. Kadınlar ile erkekler arasındaki eşitsizliğin sonucuna baktığımızda hep kadınlar mağdur durumdadırlar. Bu tezde, kadınların yasal haklarını incelemek ve erkek haklarıyla karşılaştırmak amaçlanmıştır. İslam Devrimi'nden sonra kadınlara yönelik eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi bazı alanlarda ilerlemeler gerçekleşmesine rağmen insan hakları perspektifinden bakıldığında halen İran'daki kadın haklarında cinsiyet eşitsizliğinin mevcut olduğu görülmektedir. Bugüne kadar sadece İran ve beş diğer ülke “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”ni imzalamamıştır. İran hukuk sistemi Şii İslam düşüncesine dayanarak kadın haklarının yayılmasına engel olmaktadır.

İran İslam toplumunda kadınlar hem toplumda hem de hukuki açıdan ikinci sınıf vatandaş olarak kabul edilmiş ve bu durumları İran sivil toplumunda eşitsizliğe yol açmıştır. Örneğin, İran İslam Ceza Kanunu'nda bir kadının değeri (diyat) bir erkeğin yarısı olarak belirtilmiştir. Yani bir kadın cinayeti veya kadının bedensel zararı bir erkeğin ancak yarısı kadar tayin edilmiştir. İran ceza hukukuna göre bir kadının mahkemede tanık olarak ifadesinin değeri erkeklerin ifadesinin yarısı kadardır. Bu durum hem medeni hukukta hem de aile hukukunda geçerlidir. Örneğin kadın mirasçıların payı erkeklerin yarısı olarak ortaya konmaktadır. En önemlisi, erkeklere birden fazla kişi ile evlenme hakkının verilmesidir. İran hukuk sisteminde sadece erkekler tek taraflı ve koşulsuz boşanma hakkına sahiptirler ve kadınlar kocalarını istisnai birkaç durum hariç hâkimlerin rızası olmadan boşama hakkına sahip olamamışlardır. Bu cinsiyet eşitsizliğinin gerekçeleri ise doğuştan gelmekte ve doğal farklılıklara dayanmaktadır. Örneğin, kadınların daha zayıf ve daha duygusal oldukları düşünüldüğü için güç gerektiren iş ortamlarında yapamayacakları veya önemli mesleklerin gereği olan kritik kararlarda doğru kararları alamayacakları savunulmaktadır. Ayrıca erkekler, kadınların sadece zevk aracı ve çocuk sahibi olmak için yaratıldıklarını iddia etmişler ve kadınları sadece ev hanımı olarak göstermeye çalışmışlardır. Kadınlara biçilen bu cinsiyet rolleri ve kadınlar üzerindeki baskı kadınları kocalarıyla birleşmeye

zorlamaktadır. Söz konusu otoriteye göre erkekler üstünken ve kadınlar doğası gereği alçakgönüllü oldukları için ortada herhangi bir zorlama yoktur.

Böylece İran devleti toplumsal cinsiyet stereotiplerine dayanan geleneksel beklentiler üzerinde ısrar ederek erkeklerin kadınlar üzerindeki ekonomik, sosyal ve politik alanlardaki tahakkümünü korumuştur. Ayrıca İran İslam Cumhuriyeti'nin hukuk sisteminde ataerkillik meselesi devam etmektedir ve buna ek olarak, İran İslam Cumhuriyeti, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi de dâhil olmak üzere uluslararası insan hakları belgelerinin gerektirdiği kadınlara ve erkeklere eşit muamele ile ilgili yükümlülöklere uymamaktadır. Nitekim İran İslam Cumhuriyeti kadın hakları ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi karşısındaki sorumluluğunu yerine getirmemiştir. Bununla birlikte İranlı kadınların bugünkü durumunda ve yasal eşitsizliklerinde sadece yasal eksiklikler değil, aynı zamanda ataerkil sistemleri koruyan gelenekler ve sosyal alışkanlıkların da çok etkisi olmuştur.

Kültürel ve sosyal yapıyı değiştirdikten sonra kadınların durumunu etkili bir şekilde iyileştirilebilecek programlar olmalıdır. Bu nedenle kadınların hak ve özgürlüğe sahip olmaları için hukuki değişikliklerle beraber geleneksel ve ataerkil sistemi kaldırmak için de önemli adımlar atmalıdırlar. İranlı kadınlar haklarına ulaşmak için toplumdaki kültürel, dini, tarihsel, politik ve ekonomik etmenler göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü bu etmenler İran toplumunda çok önemlidir. Bir ülkede veya bir toplumda vatandaşlık haklarını sadece anayasa ile garanti edebilmek mümkün değildir bunun için toplumun tarihini ve dini inançlarını bilmek elzemdir. Kadın haklarının zamanla öğrenilmesi ve kurumsallaştırılması gerekmektedir. Kadınlar kendi haklarını elde edebilmek için öncelikle gerekli adımları tamamlamalı böylece aydınlanan erkek ve kadınların desteğini alarak anayasa revizyonunun önünü açmalıdırlar.

İran hukuk sistemine ilişkin tüm bu teorik ve pratik bilgiler, İran İslam Cumhuriyeti'nde iki tip vatandaş yaratıldığıının bir göstergesidir. İslam hukuku kurallarının nimetlerinden yararlanan birinci sınıf erkek vatandaşlar ile İslam hukuku kurallarının külfetinden nasibini almış ve almakta olan ikinci sınıf kadın vatandaşlar. Oy verme hakkı dışında tüm hukuki düzenlemelerde, kamusal ve özel alanda kadınlar ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmektedir. Anayasa'da "Kadın Hakları" başlığı altında kutsal aile birliğinin devamında ve korunmasında önemli rolleri vurgulanan kadınlar, yasal düzenlemelerde kocaya itaat etmesi gereken, aile içi şiddete uğradığında hiçbir yasal hakkı olmayan, diyet

hükümleriyle yaşamlarına erkeklerin yarısı kadar değer biçilen hukuki süjelere dönüştürülerek tam bir çelişkiler yumağı yaratılmıştır. Bir başka deyişle, rejimin bilinçaltı yasal uygulamalarla ortaya çıkmıştır. Buraya kadar anlattıklarımızdan yola çıkarak İran'daki kadınlar ile erkeklerin toplumun eşit birer parçası olmaları için yetkililere önerimiz bu şekildedir;

- Kadınların siyasette, toplumda ve ekonomi gibi hassas konularda önemli role sahip olmasını sağlamak.

- Kadınların ilerlemesini ve güçlendirilmesini destekleyecek politikalar tasarlamak için kadınların insan hakları savunucuları ve sivil toplum örgütleriyle iş birliği yapmasını sağlamak.

- “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılık Sözleşmesi”ni kabul edilmesi ayrıca yasal ve adli yargılamanın getirilmesi.

- Erkekler ve kadınlar arasında ayrımcılık yapılmasına neden olan veya erkekler tarafından kadınlara karşı işlenen suçların ağır bir şekilde cezalandırılması.

- İranlı kadınların evlenme konusunda erkeklerden (vasiden) izin alma gerekliliğini ortadan kaldırılmalıdır. Seyahat hakkı da evlenme hakkı gibi serbest bir şekilde İran'daki kadınların temel hakkı olarak tanınmalı.

- Siyasi katılım, eğitim ve istihdam konuları ile ilgilenilmelidir.

- Kamu hizmeti makamlarının, bakanlıkların ve diğer üst düzey siyasi figürlerin dağıtımında cinsiyet dengesi iyileştirilmeli.

- Çalışma hususunda kocanın izni ve kadınların yapabileceği işlerin üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması.

- Kadınlara karşı ayrımcılık yapan işverenler için gerekli cezaların belirlenmesi. Kişisel statü, evlilik ve vatandaşlık kanunları hakkındaki evlilik yasalarının değiştirilerek kız çocuklarının evlilik yaşını yükseltip çocuk evliliğini kolaylaştıranlar için ceza kanununda yeni yasalar tayin etmek.

- İranlı kadınların vatandaşlık haklarına resmiyet verilmesi.
- Aile içi şiddetin (evlilik içi tecavüz dâhil) net bir tanımının yapılması, failer için uygun cezanın ve hayatta kalanlar için destek hizmetlerini içeren kapsamlı bir aile içi şiddet yasasının uygulanması.
- Polis güçleri, silahlı kuvvetler ve diğer devlet kurum ve kuruluşlarının kadınlara ilişkin davranışlarının yanı sıra memurların yasadışı davranışlarına karşı yasal soruşturmaların açılması.
- Uluslararası hukuk ve standartlara uygun olarak kadına yönelik şiddet faillerinin tanımlanmasını ve yargılanmasını sağlamak.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Ahmedi-yi Horasani, Nouşin. (1008). *Ez Mehafil-i Zenane ta Teşekkolha-yi Müstakil-i Zenan*, Rahi be Suve Came'e-yi Medeni, (Birinci Baskı). Tahran. Banu Yayınevi.
- Ale Kebab, Hüseyin. (2007). *Hukuk-e Beynalmel-e Hususi*. (Birinci Baskı). Tahran. Peyame Nor
- Ale Kebab, Hüseyin. (2007). *Tabeyet ber Iran ve Keşverhaye Cehan*. Tahran. Cengel Yayınevi.
- Aydın, Suavi. (1993) *Modernleşme ve Milliyetçilik*. Ankara Gündoğan Yayınevi.
- Azazi Ş. (2000). *Huşunete Hanevadeği*. (Birinci Baskı). Tahran. Sali Yayınevi
- Azğendi, A. (2005). *Tarih Tehevol Siyasi ve İctimai-yi İran*. (Üçüncü Baskı). Tahran. Semt Yayınevi.
- Caferiyan, Resul. (2002). *Şia der İran ez Agazı ta Karne Dehomu Hicri*. (İkinci baskı). Qum. Ensariyan, Yayınevi.
- Delriş B. (1997). *Zen der Döre-ye Kaçar*. (Birinci Baskı). Tahran. Soore Mehr Yayınevi.
- Ebadi Ş.(1991). *Hukuk-e Kudek*. (Birinci Baskı). Tahran. Roşanfekran Yayınevi.
- Emami , H. (1996). *Medeni Hukuk* (Altinci Baskı). Tahran. Eslamie Yayınevi.
- Erdelan, Zaferdoht. (1975). *Berresî ve Tahlîl-i Madde-yi Dehhom-ı İ'lâmiye-yi Cihânî Ref'-i Teb'iz Ez Zen ve Mukâyese-yi An Bâ Mukarrât-ı Kânûn-ı İran*. Tahran Sâzmân-ı Zenân-ı İrani Yayınevi
- Eşref Tehmasbi Nik, Ail. (2003). *Siyasetha-ye Cenayi Islam*. (Birinci Baskı). Tahran. Berge No, Yayınevi.
- Farajolahı, F. (2010). *Corm Şenasi va Mesuliyet-e Keyferi*. (Birinci Baskı). Tahran. Mizan Yayınevi.
- Hosro Panah, M. (2004). *Hadaş ve Mobarezate Zenan der Iran İnkilab-i Meşrute ta Seltenete-e Pehlevi*. (İkinci Baskı). Tahran. Payam-i İmruz Yayınevi.
- Hoton S. (2006). *Mecmueye Eşteğale Zenan va Senati Şoden der Asya*. (Üçüncü Baskı). (Sadeghi Ş. Çv). Tahran. Tişter Yayınevi.
- Janet, A. (1999). *Encümenhay-e Nime Seri-ye Zenan der Nehset-e Meşrute*. (Birinci Baskı). (Yusifıyan, J. Ç). Tahran. Banu Yayınevi
- Kar, Mehrengiz. (1990). *Muşareket-i Siyasi-yi Zenan*. (İkinci Baskı).Tahran. Roşanfekran Yayınevi.

- Katozian, Nasser. (2007). *Qevayede Umumiy-e Qerardadha*. Cilt, 1.(Yedinci, Baskı). Şerkete Sehamiye Yayınevi.
- Kerbasi Zade M. (2001). *Seyri Tehevolate Ectemayi-e Zenan der Yeksed Sale Ehir*. (Birinci Baskı). Tahran. Eknun Yayınevi.
- Mehrpur H.(1996). *Nezam-e Beynelmileli Hukuk-e Beşer*. (Birinci Baskı). Tahran. Etelalat Yayınevi
- Mehrpur Hüseyin. (1996). *Nezam-e Beynelmileli Hukuk-e Beşer*. (Birinci Baskı). Tahran. Etelalat Yayınevi.
- Mehrpur, H. (2001). *Mebahesi az Hukuk-e Zen*. (Birinci Baskı). Tahran. Adalet Yayınevi.
- Mekki, Hossein. (1979).*Tarih Bistsaleye İran*. (Altıncı Baskı).Tahran. Emirkebie Yayınevi.
- Metin defteri A. (1970). *Hukuk-e Beşer va Hemayete Beynelmileli ez An*. (Üçüncü Baskı). Tahran. BehmenYayınevi.
- Mirsaeidi, Mansour. (2004). *Mesuliyet-e Keyferi ve Qelemro ve Erkane*(Birinci Baskı). Tahran: Mizan Yayınevi.
- Moşirzadeh, Homeira. (2006). *Az Conbeş ta Nezeriye-ye Ectemalı*. (Üçüncü Baskı). Tahran. Şiraze Yayınevi.
- Motamedi, Q. Başiri, A. Said, B. (1977). *Qevanın ve Moqrerate Zenan-e İran'ı*. (Birinci Baskı). Tahran. Qoqnus Yayınevi.
- Safaei, H. Emami, A. (1996). *Mohteser Hukuk-e Hanevade*. (Birinci Baskı). Tahran Dadgostari Yayınevi.
- Sanasarian, E. (2006). *Conbeş-i Hukuk-i Zanan der İran*. (Birinci Baskı). Ç Nushin Ahmadi, Tahran: Ahtaran Yayınevi.
- Sanei, fahreddin. (2009). *Berresi-ye Fikhi-ye Şhadete Zeden der İsalam*. Qum. Meyseme Tenmar Yayınevi
- Saruhani B. (2019). *Came Şenasi-ye Hanevade*. (On beşinci Baskı) Tahran. Sorous Yayınevi.
- Sobhani, M. Ziba nejad, M.(2003). *Der-amed-i bar Nezam-e Şahsiate Zen dar İslam*. (Birinci Baskı). Tahran. Hacer Yayınevi.
- Teşekori Z. (2003). *Zen der Negah-e Roşenfekran*. (Birinci Baskı). Qum. Te Yayınevi
- Yervand, A. (2014). *İran beyn-e do İnkilab* . (Birinci Baskı). (Fattahi, M. Gol Mohammadi, A . Çv)Tahran. Naşre Ney Yayınevi

Tezler ve makaleler

- Alavi, Mohammad Teqi. (2002). *Teamoli bar Caykah-e Örf va Adat dar Feqh va Hukuk-i Mozue İran*. Tebriz Esebiyat ve Ulume İnsani Fakültesinin Dergisi. Cilt, 45. S,182.
- Berktaş, Fatmagül. (2003). *Tarihin cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınevi. Aktaş, Gül. (2013). *Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak*. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt, 30. S,1.
- Çakır, Serpil. (1996). *Osmanlı Kadın hareketi*. İstanbul. Metis Yayınevi. Aktaş, Gül. (2013). *Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak*. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt, 30. S,1.
- Çevik, Elif. (2015). *Pehlevi Dönemi Kadın Modernleşmesi (1921-1979)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- El-Hilo Müştak. (2020). *İran Eşitlikçi Kadın Hareketleri Perspektifinden "Kadın Meselesi"nin Açıklanması*. İran Çalışmaları Dergisi. Cilt. 4, S, 1.
- Emadi, Enver. (2016). *Rüykerde Kanun-e Mocazate İslami be kesame*. Mecele-ye Hukuki-ye Dadqosteri, Dergisi. Cilt, 79. S,91.
- Fateme, Debağ. (2004). *Eştegal Zanan dar Keşvarhay-e İslami*. Feslnane-ye Şuraye-ye Ferhengi Ecemaî-ye Zenan Dergisi. Cilt, 8. S, 29.
- Fathi, Hojjatollah. (2012). *Mesuliyet-e Keyferi Etfal ba Roykerde Kanun-e Mocazate İslami*. Hukuk-e İslami Dergisi. Cilt, 6. S,21
- Fatime, Nri. (2013-2014). *İstisnaate Qevayede Ers de Hukuku İran*. Yüksek Lisans Tezi. Şehid Beheştî Üniversitesi. Tahran.
- Heirollah, Pervin. (2017). *Der-amedî ber Mevazîn-e Örf Hukuk-e Esasî*. Pejuheşha-ye Fekhi, Dergisi. Cilt, 12. S, 2
- İslamîPnah, Ali. (2018). *Negşe Örf be Menzeleye Menbe Hukuk*. Feslnamey-e Motalelatiy-e Hukuke Hususi, Dergisi. Cilt, 47. S, 2.
- Mehrzađ, İqbali. (2005). *Berresi-ye Qerardadhay-e Nameşru*. Feslnane-ye Ulum İnsani Dergisi.
- Özalpat, Didem. (2008). *İslam Devletlerinde Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk İran ve Mısır Örnekleri*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- Sametli, Ferazt. (2019). *İran İslam Ccmhuriyeti'nde Uluslararası Hukuk Anlayışı*: Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde. Ankara
- Tebibi, Morteza ve Ekberi Mohsen. (2013). *Ketl Mane Heqiqi-ye Ers*. Feslnane-ye Pejuheş Hukuke Keyferi Dergisi. Cilt.1, S, 1.
- Yousefzade, Ail. (2018). *Berresi-ye Şerayete Şhadete Şahed der Hukuke Keyferi*. Hemayeşe Melliy-e Hukuk ve Ulume Ceza.

Zehmetkeş, Menuçehr ve Musevi, Sadeq. (2020). *Berresi-ye Tetbiqi-ye Tebeqati-ye Ers der Fıkh Şii, Ehli Sünnet ve Hukuke Feranse ba Röykerde İmma Humeyni*. Pajuheşname-ye Metin Dergisi. Cilt, 22. S, 86

Zeyneb, Ferqani. (2010). *Sehme Erse Zen az Şoher*. Feslnane-ye Banuvan Dergisi. Cilt. 5, S, 17.

İnternet kaynakları

Aile hakları karşı ceza hukukun'un 644. md için Bkz <http://www.davoudabadi.ir/page/7350261/>

Anayasanın Farsça aslı için bkz: https://rc.majlis.ir/fa/content/iran_constitution

Bu konuyla ilgili DW Parsina bakırs <https://www.dw.com/fa-ir/a-3999039>

Çok Eşliliğin Gerçekleri bkz <https://iramcenter.org/iranda-gundemden-dusmeyen-cocuk-evlilikleri-sorunu/>

Devrim öncesi İranlı kadın öğrenciler <https://images.app.goo.gl/5mXfgwyz6BzaJ3BX7>

Devrim öncesi kadın futbol takımı <https://images.app.goo.gl/NvASkHdZMnTnW8mV8>

Devrim sonrası kadın futbol takımı <https://images.app.goo.gl/gUkNxFcsNYdxXW5E7>

Devrim sonrası İranlı kadın öğrenciler <https://images.app.goo.gl/jfMSwMHxakaquZcT6>

Devrimin ilk anlarında silahlı kadınlar <https://images.app.goo.gl/Ancsow3CRasC8mmk8>

Genel ve zorunlu askerlik hizmeti'nin 1.md için Bkz <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/90966>

İran Alie Kuruma Kanunu'nun 16. Maddesi için Bkz <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/97187>

İran İzin Tüzük Belgesinin 2. md <https://shenasname.ir/subjects/morakhasi/2483-morakhasi>

İran'da Evlilik ve Boşanma Oranı bkz <https://iramcenter.org/iranda-gundemden-dusmeyen-cocuk-evlilikleri-sorunu/>

İranda Çocukların Evlenmesi İçin Bkz <https://iranwire.com/fa/features/45787>

İran'ında Başörtüsü Zorunluluğunu Protesto Eden <https://images.app.goo.gl/BjbkQCUCQang5D2EA>

İslam Ceza Kanunu'nun 115. maddesinin 2. Fıklası için bkz <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/845048>

İslam Cumhuriyeti'ne destek kadınlar <https://images.app.goo.gl/ac14dFyb2iBnxntu8>

Kadına Şiddet Türlerinin Oranı bkz <https://iramcenter.org/iranda-gundemden-dusmeyen-cocuk-evlilikleri-sorunu/>

Kamu ve Devrim Mahkemelerinin Kurulma kanun Farsçası için Bkz <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/90416>

Madeni Kanunu'nun 989. ve 167. Maddei için bkz <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/97937>

Medeni Usul Kanunu için Bkz <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/93305>

Yurtdışına Öğrenci Gönderme Yasasını Farsçası için Bkz
<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/91060>

Kullandığımız İran yasaları.

İran Anayasası

İran İş kanunu

İran Kamu ve Devrim Mahkemelerinin Kurulma kanun

İran Madeni Kanunu

İran Medeni Usul Kanunu

İslam Ceza Kanunu

EKLER

Ek 1. Resimler

Resim 1. İslam Cumhuriyeti'ne destek veren bir milyondan fazla kişi 1979'daki ismiyle Azadi Meydanı'nda toplanmıştı ¹⁵⁸

Resim 2. Devrimin ilk anlarında silahlı kadınlar Tahran'da bir meydanda nöbet tutuyorlar ¹⁵⁹

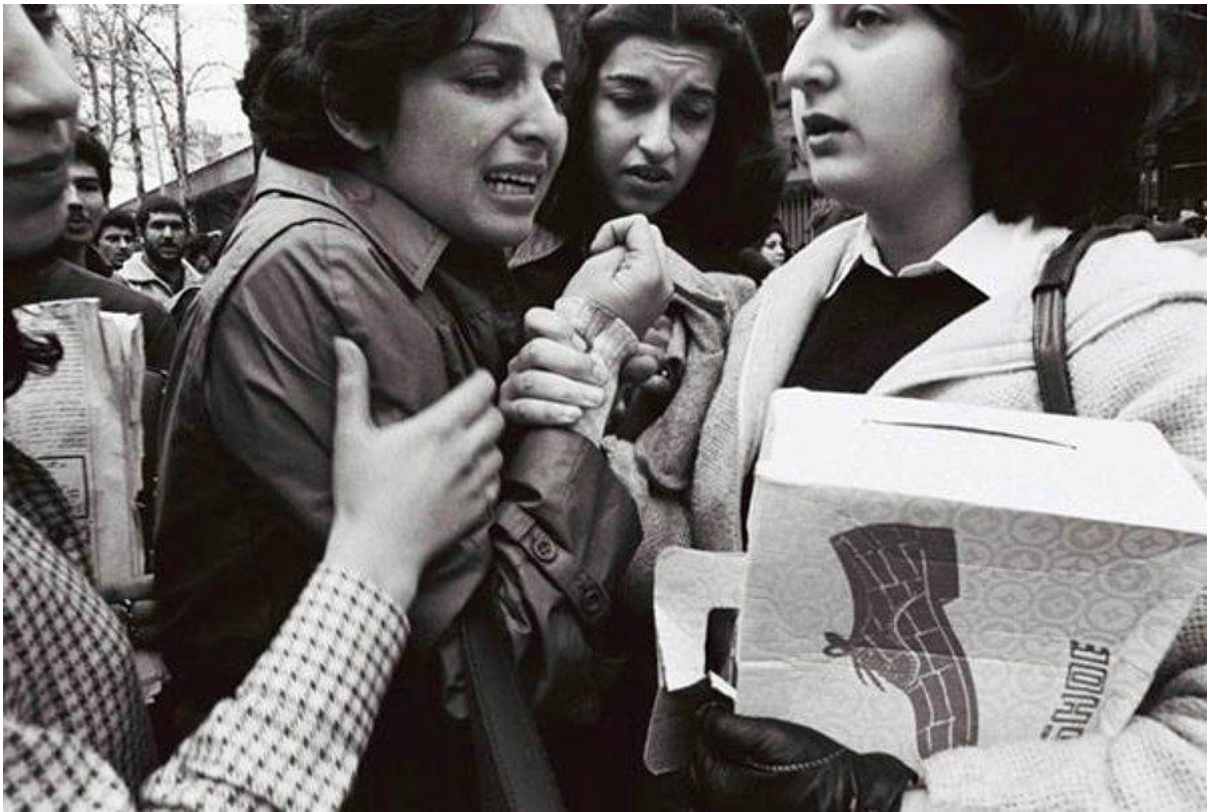
¹⁵⁸ İslam Cumhuriyeti'ne destek kadınlar <https://images.app.goo.gl/ac14dFyb2iBnxntu8> Erişim tarihi 17.1.2020.

¹⁵⁹ Devrimin ilk anlarında silahlı kadınlar <https://images.app.goo.gl/Ancsow3CRasC8mmk8> Erişim tarihi 17.1.2020.

Resim 3. 1979 İran'ında Başörtüsü Zorunluluğunu Protesto Eden Kadınlar. 1 Şubat'tansonra yavaş yavaş değişimin etkisini gösterdiği İran'da, tarihler 7 Mart'ı gösterdiğinde Humeyni kapanmanın zorunluluğu hakkında açıklamalarda bulundu.8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nden bir gün önce gelen bu açıklama kapsamında İranlı kadın hareketleri gerçekleşti

Resim 4. Belki de anlattıklarını anlayamadıkları için ağlamayı tercih ediyorlardı

Resim 5. Protesto gösterilerine destek veren birçok erkek olmasının yanı sıra, kadınlar gördükleri erkeklere 'kapanmak bize zorunluysa, siz de kapanın' diyordu

Resim 6. 1979 İran'ında Başörtüsü Zorunluluğunu İçin Sokağa çıkan kadınlar ¹⁶⁰

¹⁶⁰ İran'ında Başörtüsü Zorunluluğunu Protesto Eden <https://images.app.goo.gl/BjbkQCUCQang5D2EA>
Erişim tarihi 17.1.2020.

Resim 7. Devrim öncesi kadın futbol takımı ¹⁶¹

Resim 8. Devrim sonrası kadın futbol takımı ¹⁶²

¹⁶¹ Devrim öncesi kadın futbol takımı <https://images.app.goo.gl/NvASkHdZMnTnW8mV8> Erişim tarihi 17.1.2020.

¹⁶² Devrim sonrası kadın futbol takımı <https://images.app.goo.gl/gUkNxFcSNYdxXW5E7> Erişim tarihi 17.1.2020.

Resim 9. Devrim öncesi İranlı kadın öğrenciler¹⁶³

¹⁶³ Devrim öncesi İranlı kadın öğrenciler <https://images.app.goo.gl/5mXfgwyz6BzaJ3BX7> Erişim tarihi 17.1.2020.

Resim 10. Devrim sorası İranlı kadın öğrenciler¹⁶⁴

¹⁶⁴ Devrim sorası İranlı kadın öğrenciler <https://images.app.goo.gl/jfMSwMHxakaquZcT6> Erişim tarihi 17.1.2020.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : RASHİDİ DOKESH, Mohammad
Uyruğu : IRAN

Eğitim Bigileri

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi	Devam ediyor
Lisans	Elmi Karbordi Üniversitesi Erdebil	2013
Lise		

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
--		

Yabancı Dil

Farsça, Türkçe

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

